

ATT GESTALTA EN SOCIALT HÅLLBAR BEGRAVNINGSPLATS

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU, 30 hp avancerad nivå E, Landskapsarkitektprogrammet, Alnarp, Sveriges Lantbruksuniversitet, 2011

KLARA ISLING

ATT GESTALTA EN SOCIALT HÅLLBAR BEGRAVNINGSPLOTS

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Sveriges lantbruksuniversitet
English title: TO CREATE A SOCIALY SUSTAINABLE CEMETARY
Författare: Klara Isling
Handledare: Carola Wingren, Landskapsarkitektur, LTJ- fakulteten, SLU
Huvudexaminator: Ann Bergsjö, Landskapsarkitektur, LTJ-fakulteten, SLU
Biträdande examinator: Eva Kristensson, Landskapsarkitektur, SLU
Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0545
Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad E
Huvudområde: Landskapsarkitektur
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet
Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2011
Omslagsbild: Tre Illustrationer, av Klara Isling, 2011
Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>
Nyckelord: Gestaltning, Social hållbarhet, Begravningsplats, Landskapsarkitektur, Östra kyrkogården
Keywords: Design, Social sustainability, Cemetery, Landscape Architecture

FÖRORD

Det här är resultatet av ett examensarbete för masterexamen på Landskapsarkitektprogrammet, Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp.

Jag vill tacka alla som har inspirerat och stöttat mig under arbetets gång. Ett speciellt tack vill jag rikta till:

Carola Wingren för handledning, diskussioner och stöd.

Ramböll Malmö, Trafik och Samhällsplanering (fd Landskap), för gott sällskap och en plats att sitta vid.

Ann-Britt Sörensen och Angela Sandell på SLU, Moviums Partnerskapsprojekt Miljöaspekter i kyrkogårdsverksamhet för diskussioner, litteratur, studiebesök och föreläsningar.

Erik Ljungberg på Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö för diskussioner och material.

SAMMANDRAG

Examensarbetet är ett gestaltungsförslag till hur man skulle kunna göra begravningsplatsen Östra kyrkogården i Malmö mer socialt hållbar. Arbetet har tre syften. Det första är att få arbeta som gestaltande landskapsarkitekt. Det andra är att pröva hur jag som landskapsarkitekt kan arbeta med social hållbarhet och skapa fysiska förutsättningar så att social hållbarhet kan uppstå. Det tredje är att förstå hur jag som landskapsarkitekt kan ge begravningsplatsen en roll i stadsplaneringen och använda den som en del i arbetet med att skapa socialt hållbara städer.

Jag har arbetat praktiskt, designinriktat och på ett intuitivt sätt. Min metod är varken en enda eller en linjär metod. Jag inspireras av och arbetar med många olika metoder parallellt. Arbetet är ett ständigt pendlande mellan inspiration och förslag.

Jag har inspirerats av teorier om social hållbarhet och begravningsplatser, av platsens sammanhang och förutsättningar samt av idéer om begravningsplatsens roll idag och modern begravningsarkitektur. Genom den inspiration jag har fått har jag kommit fram till att ett sätt att skapa social hållbarhet på Östra kyrkogården är att

lägga till en funktion. Det innebär att jag ger begravningsplatsen ett ytterligare program så att den förutom att vara begravningsplats också får en till aktivitet/ användningsområde/besökargrupp. Att göra ett sådant tillägg innebär att platsen får en större "kundkrets" och därmed fler människor på samma yta. Det ger i sin tur fler möten. Att det kommer besökare till det nya användningsområdet innebär att människorna som besöker begravningsplatsen får chans att möta människor från den andra besökargruppen. Ett nytt tillägg och förnyelse medför att platsen skulle fungera som en magnet och få människor från andra delar av Malmö att komma dit. Det medför att människor från olika delar av Malmö kan mötas där. Ett tillägg och en förnyelse för med sig att de som bor i närheten av området får en stolthet över sin stadsdel, vilket är en förutsättning för ett gott socialt klimat.

Det tillägg som jag har valt att vidare undersöka genom mitt gestaltungsförslag är odling. Jag har valt att kombinera begravningsplatser och odling av flera olika anledningar. Jag tror att odling och social hållbarhet på många sätt går bra ihop och att gemensam odling leder till fler möten. Begravningsplatser och odling tillsammans ger intressanta tankar om livet och döden och livets kretslopp. Att odla på begravningsplatsen skulle kunna ses som en del i sorgebearbetningen och fungera som trädgårdsterapi. Att trädgårdsarbeta och odla är aktiviteter som

delas av många olika kulturer, det innebär att odling skulle kunna vara en plattform för möten mellan människor med olika bakgrund.

Gestaltungsförslaget är ett undersökande av hur begravningsplatser och odling skulle kunna kombineras. Det består av koncept, övergripande plan, några delar i mer detaljerad skala och till sist några viktiga detaljer.

Nyckelord: Gestaltning, Social hållbarhet, Begravningsplats, Landskapsarkitektur, Östra kyrkogården

ABSTRACT

The thesis is a design proposal for how to make the cemetery, Östra kyrkogården in Malmö, more socially sustainable. The work has three purposes. The first is to work as a designing landscape architect. The second is to examine how I as a landscape architect can work with social sustainability, and create physical conditions which will make social sustainability occur. The third is to understand how I as a landscape architect can give the cemetery a role in the city planning and use it as a part of the efforts to create socially sustainable cities.

I have worked practically, design-oriented and in an intuitive way. My method is neither a single nor a linear method. I am inspired by and working with many different methods in parallel. The work is constantly oscillating between inspiration and suggestions.

I have been inspired by the theories of social sustainability and burial, the site's context and conditions and also the ideas of the cemetery's role in today's society and modern funeral architecture. I have come to the conclusion, through the inspiration I have received, that one way to create social sustainability at Östra kyrkogården is by adding a program. This means that I

will give the cemetery an additional feature so instead of only being a cemetery it may also get supplementary activity/use/visitors. This addition will give the place more "customers" and thus more people in the same area. This in turn gives more meetings. When there are people visiting the new addition, people who visit the cemetery will have a chance to meet people from the other visitor audience. A new addition and renewal of Östra kyrkogården means that the site would act as a magnet to people from other parts of Malmö. It means that people from different parts of Malmö can meet at the site. An addition and a renewal might make those who live near the area getting a pride in their neighborhood, which is a prerequisite for a good social climate.

The addition that I have chosen to further investigate through my design proposal is cultivation. I have chosen to combine funeral and cultivation of a variety of reasons. I think cultivation and social sustainability is functioning well together in many ways and that joint cultivation leads to more meetings. Funeral and cultivation together provide interesting thoughts on life and death and life cycles. To grow in the cemetery could be seen as part of grief processing and act as a form of garden therapy. Gardening and cultivation activities are shared by many different cultures, which mean that farming could be a platform for meetings between people from different backgrounds.

The design proposal is an exploration of how funeral and cultivation could be combined. It consists of concepts, master plan, some parts in more detailed scale, and finally some important details.

Keywords: Design, Social sustainability, Cemetery, Landscape Architecture

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	3	FÖRSLAGET	20	VIKTIG BAKGRUND	66
		SITUATION	21	SOCIAL HÅLLBARHET	66
SAMMANDRAG	4	KONCEPT	21	BEGRAVNINGSPLATS	72
		PLANEN	23		
		PLANENS DELAR	24	BEGRAVNINGSARKITEKTUR IDAG	79
ABSTRACT	5	FÖRTÄTNING	27	JÄRVAFÄLTET	78
		HUVUDSTIGEN	29	BEGRAVNINGSPLATSER	80
		EN ENTRÉPLATS	31	ETT PROJEKT	82
BILDFÖRTECKNING	7	ENSAMHETEN	35		
		BERGAVNINGSLOTTER	39	REFLEKTION	85
		MÖTESPUNKTEN	43	REFLEKTION OCH PROCESS	86
INLEDNING	8	FÅTÖLJ/SOFFA	47	SÖKA INSPIRATION	86
		STAKET/PLANTERINGSKÄRL	49	GESTALTNINGSFÖRSLAGET	87
				REFLEKTIONER	91
FÖRSLAG	13	INSPIRATION	51		
INTRODUKTION	14	PLATSENS SAMMANHANG	53	REFERENSER	94
		ÖSTRA KYRKOGRÅRDEN I ETT PLANSAM..	54		
PRÖVANDE AV TILLÄGG	16	OMGIVNING	58	BILAGA 1	97
TILLÄGGET ODLING	19	HISTORIA	60	BILAGA 2: HELA PLANEN A2	101
		ANALYS	52		

BILDFÖRTECKNING

Alla bilder, illustrationer, figurer, foton är skapade av Klara Isling (2011) för detta examensarbete om inget annat anges i denna bildförteckning.

NR	SIDA
1. Foto, Nyréns Arkitektkontor AB	76
2. Illustration, Testbedstudio	84
3. Illustration, Testbedstuio	85

INLEDNING

BAKGRUND OCH FRÅGESTÄLLNING

Detta examensarbete har tre ingångar som jag har satt samman till en helhet. Mina tre ingångar är att jag vill göra ett gestaltungsförslag, att jag blivit intresserad av att arbeta med social hållbarhet och att jag kommit i kontakt med SLU, Moviums Partnerskapsprojekt Miljöaspekter i kyrkogårdsverksamhet.

Jag ville redan från början göra ett gestaltungsförslag och arbeta som en gestaltande landskapsarkitekt. Det innebär också att jag vill ta mig an en verklig plats med specifika problem och möjligheter. Utifrån en verklig plats förutsättningar vill jag forma ett gestaltungsförslag.

Hållbar stadsutveckling och social hållbarhet är aktuella ämnen idag och som landskapsarkitekt är det viktigt att förstå hur man kan arbeta med hållbar utveckling. Jag upplever att mycket av arbetet med hållbar stadsutveckling tidigare har handlat om ekologisk hållbarhet och därför vill jag försöka erhålla mer kunskap om social hållbarhet, som måste anses som minst lika viktigt. Jag vill förstå hur man som gestaltande landskapsarkitekt kan arbeta med socialt hållbar stadsutveckling.

Moviums Partnerskapsprojekt Miljöaspekter på kyrkogårdsverksamhet erbjuder möjligheter för samarbeten och kunskapsutveckling genom nätverk, aktiviteter och samfinansierade forskningsprojekt. Representanter för Moviums partnerskapsprojektet ville att någon skulle utreda integration på begravningsplatser. Jag utvecklade den uppgiften och lät det istället handla om social hållbarhet på begravningsplatser. Jag valde att arbeta med Östra kyrkogården i Malmö. Östra kyrkogården är ritad av arkitekten Sigurd Lewerentz och togs i bruk år 1921. Kyrkogården ligger i den omtalade stadsdelen Rosengård och man skulle kunna kalla den för en mångkulturell kyrkogård då där finns särskilda begravningsplatser och delar för katoliker, ortodoxa, judar och muslimer.

Jag har utgått ifrån att social hållbarhet för mig som landskapsarkitekt handlar om att skapa trygga offentliga platser där människor möts, trivs och i viss mån utvecklas. Utvecklingen kan handla om inspiration eller förståelse för andra människor.

Jag har även utgått ifrån att begravningsplatserna är viktiga strukturer i våra städer och de borde därför behandlas som en del av den hållbara staden, optimeras och tillgängliggöras. Ofta behandlas begravningsplatser som museer av en svunnen tid. De skulle istället kunna spegla samhället som det ser ut idag.

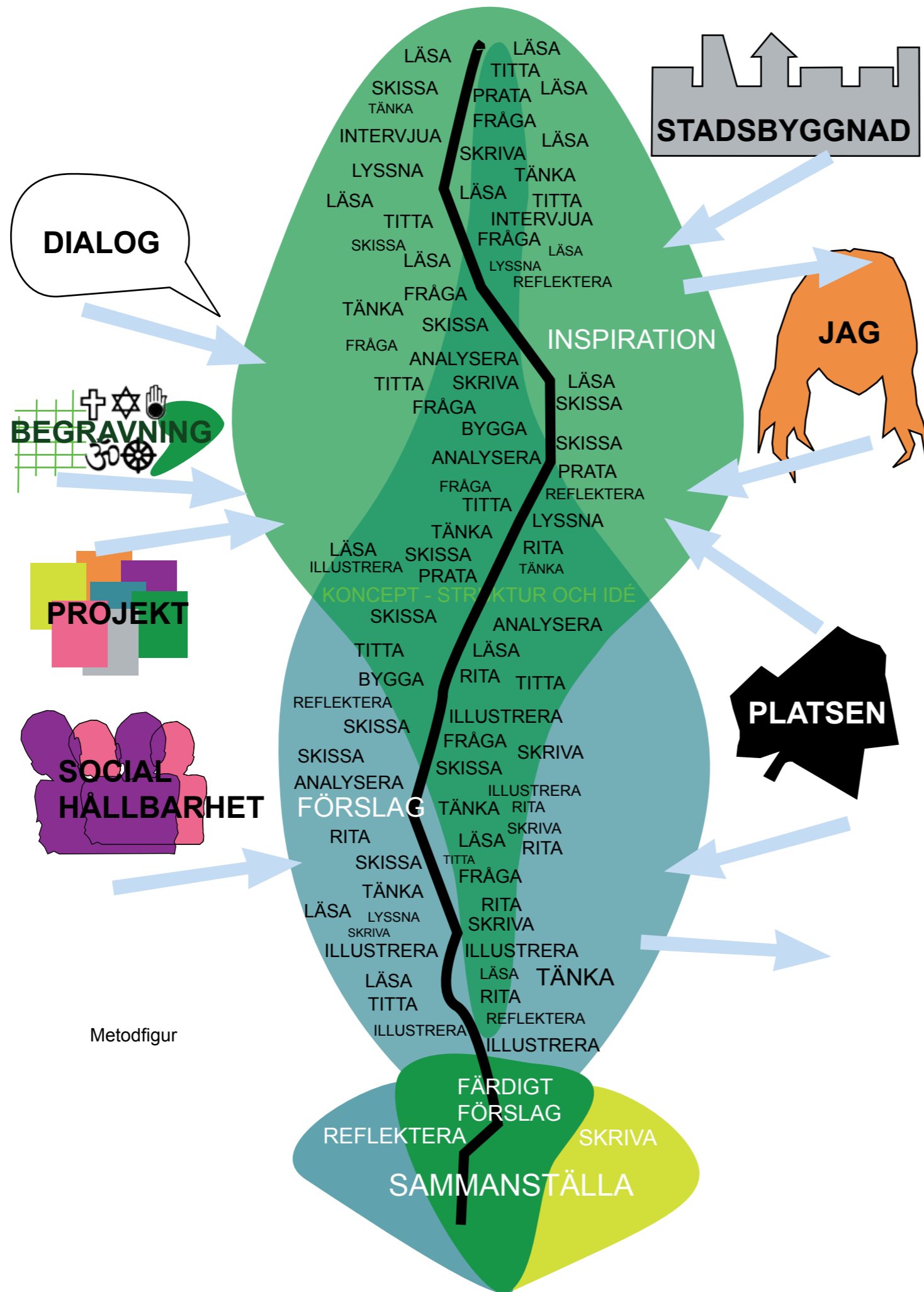
Frågeställningen i arbetet är: Hur kan man gestalta en socialt hållbar begravningsplats?

SYFTE

Syftet är att få pröva på att arbeta som en gestaltande landskapsarkitekt. Det handlar också om hur jag som landskapsarkitekt kan arbeta med social hållbarhet och skapa fysiska förutsättningar för att social hållbarhet kan uppstå. Det handlar även om hur jag som landskapsarkitekt kan ge begravningsplatser en roll i staden och se dem som delar i arbetet med att skapa hållbara städer.

MÅL

Målet är att omgestalta Östra kyrkogården så att det blir en socialt hållbar begravningsplats, som speglar dagens samhälle och behov. Målgruppen är människor som är involverade i att förändra befintliga och skapa nya begravningsplatser med fokus på integration och möten. En förhoppning är att förslaget ska kunna användas om/ när Östra kyrkogården ska omgestaltas.

Metodfigur

METOD

Jag arbetar praktiskt, designinriktat och på ett intuitivt sätt. Min metod är varken en enda metod eller en linjär metod. Jag inspireras av och arbetar med många olika metoder parallellt. Inspirationskällorna ger mig verktyg att arbeta med under gestaltningsarbetet. (Se figuren)

LÄSA: Jag studerar litteratur och läser in mig på de olika ämnena. Det kan handla om social hållbarhet, stadsbyggnad, begravning, referensprojekt eller platsen och dess historia.

SKISSA: Jag skissar under hela arbetets gång. I början sporadiskt för att det sedan ska övergå till att bli en större del av gestaltningsprocessen.

INTERVJUA: Jag intervjuar människor som använder platsen, människor som bor intill platsen och sakkunniga. Dessa intervjuer utförs för att bredda mina kunskaper och få inspiration.

TITTA: Jag observerar på och intill platsen för att få en uppfattning om hur den används och vad den skulle kunna användas till.

FRÅGA: Jag frågar experter på olika områden inom begravningsplatser, minnesplatser, social hållbarhet, integration, gestaltning, stadsbyggnad osv.

LYSSNA: Jag går på föreläsningar som kan vara relevanta för mitt projekt.

PRATA: Jag diskuterar mitt projekt med olika personer, då ventileras mina idéer och jag får hjälp med nya.

ANALYSERA: Jag utför olika slags analyser på projektområdet.

TÄNKA: En stor del av projektet handlar om att tänka och processa den information som hela tiden tillkommer.

REFLEKTERA: Jag reflekterar kring min process och försöker genomlysna den för att förklara vad det är jag gör.

SKRIVA: Jag skriver ned det jag gör för att sedan kunna beskriva det tydligare i min slutgiltiga produkt.

BYGGA: Jag bygger enkla skissmodeller över platsen för att undersöka dess rumsliga struktur.

RITA: Jag ritat ett slutgiltigt förslag till gestaltning och omgestaltning av Östra kyrkogården.

ILLUSTRERA: Jag illustrerar förslaget med bilder, sektioner och diagram.

Projektet består av ett ständigt pendlande mellan inspiration och förslag. Den första delen av processen består främst av inspirationshämtande för att sedan övergå mer och mer i ritande, skissande och processande av materialet. I början av arbetet sker ett ständigt inflöde av information. Detta avtar i takt med att förslaget tar form. Det insamlade materialet är inte i första hand vetenskapliga studier utan kan ses som material kopplat till min individuella designprocess som breddar min kunskap.

SOCIAL HÅLLBARHET: Projektet tar sin utgångspunkt i social hållbarhet.

STADSBYGGNAD: Projektet handlar om social hållbarhet och inspireras av stadsbyggnadsteorier som handlar om att skapa mötesplatser och stadsliv.

DIALOG: Projektet inspireras av dialoger. Dialogerna sker med experter på olika områden, brukare och intresserade. Dialogen består av kortare intervjuer, frågor och diskussioner som ger mig förståelse inför de problem jag ställs inför.

BEGRAVNING: Jag inspireras av begravningsplatser och dess roll i staden och att man kan begravas på så skilda sätt; det kan handla om olika religioner men också nya gravskick och sätt att minnas på.

PROJEKT: Jag inspireras av andra projekt.

PLATSEN: Projektet är platsspecifikt och lösningarna bygger på platsens förutsättningar. Jag inspireras av platsen.

JAG: Jag är den som processar all information och kokar ned den till ett förslag. Mina värderingar, åsikter och ideal ger medvetet och omedvetet förslaget dess utformning.

AVGRÄNSNING

Projektet är först och främst ett gestaltungsprojekt och inte ett vetenskapligt projekt. Jag har arbetat på ett intuitivt och personligt sätt och om någon annan hade gjort arbetet så hade det med största sannolikhet sett annorlunda ut. All teori kan därmed ses som inspirationskälla och inte som forskning.

Projektet är inte en instruktionsbok i hur man ska gestalta en socialt hållbar begravningsplats utan är ett exempel på hur man kan arbeta för att skapa en sådan plats.

Arbetet ska ses som ett prövande av en intressant idé och redovisar inte med nödvändighet den mest ultimata idén ur social hållbarhetssynpunkt. För att kunna avgöra vad som är det ultimata ur socialhållbarhetssynpunkt måste man testa fler alternativ, i fullskala och på plat-

sen vilket skulle vara omöjligt eller i vart fall mycket krävande.

Därför har jag valt att undersöka odling som ett provande för att öka platsens sociala hållbarhet. Detta sker endast utifrån begravnings- och social hållbarhets-synpunkt. Jag har till exempel inte behandlat andra aspekter på odling såsom odlingens effekter på ekonomisk eller ekologisk hållbarhet.

LÄSANVISNING

Arbetet består av tre delar Förslag, Inspiration och Reflektion.

Förslagsdelen börjar med en introduktion där all information är hämtad från kapitlet Inspiration eller från egna observationer och upplevelser. Efter det följer en del där jag prövar och resonerar kring sex olika idéer som skulle kunna skapa social hållbarhet på Östra kyrkogården. Av dessa väljer jag att utförligare undersöka en idé. Efter det kommer själva gestaltungsförslaget med koncept, övergripande plan, mer detaljerad skala och sist viktiga detaljer.

Inspirationsdelen redovisar de teorier, de förutsättningar och den begravningsarkitektur som jag har inspirerats av.

Reflektionsdelen behandlar viktiga reflektioner kring examensarbetets tillblivelse, process och metod.

FÖRSLAG

INTRODUKTION

ÖSTRA KYRKOGRÅRDEN

Som jag skrivit tidigare har jag valt att arbeta med Östra kyrkogården. Östra kyrkogården är ritad av den välkända arkitekten Sigurd Lewerentz och togs i bruk under 1920-talet. Kyrkogården ligger i den omtalade stadsdelen Rosengård i Malmö. Jag skulle kalla den för en mångkulturell kyrkogård då där finns särskilda begravningsplatser och delar för katoliker, ortodoxa, judar och muslimer.

MALMÖ

Malmö är Sveriges tredje största stad och ligger i den expansiva Öresundsregionen. Malmös invånarantal ökar ständigt och det är brist på bostäder. Malmö stad hoppas på att kunna råda bot på bostadsbristen med förtätning av den befintliga staden istället för att expandera ut i det omkringliggande jordbrukslandskapet. Det innebär att man har skapat strategier för hur förtätning inom olika befintliga typer av bebyggelseområden ska se ut. Att förtäta innebär att trycket ökar på de offentliga ytorna och att kvaliteten på dem då också bör öka.

MITT OMRÅDET

Jag har efter analyser av och observationer på Östra

kyrkogården, som redovisas i kapitlet Inspiration, valt att arbeta med en del av begravningsplatsen (Se gult område i planen på nästa sida).

Genom att ta med Cronhielmsparken i området som jag vill arbeta med så möter Östra kyrkogården Rosengård. Delområdet kopplar begravningsplatsens gröna oas till stadsdelens bebyggelse. Malmö stad har önskat att Östra kyrkogården på ett tydligare sätt ska vända sig mot och bjuda in Rosengård och dess invånare, som idag inte använder begravningsplatsen i någon större utsträckning. I nuläget är också Cronhielmsparken relativt dåligt utnyttjad. Parken har en enkel utformning med några smågrupper av träd och stora öppna gräsytor.

I områdets mitt bildas det en brännpunkt. Det är på denna plats som den muslimska, den ortodoxa, den judiska och den traditionella delen av Östra kyrkogården kan mötas. Här finns möjligheten att skapa något som kan förena delarna till en helhet.

I nuläget är denna del inte utnyttjad som begravningsyta. Den används som kompost och jordupplag. Mellan den traditionella och den muslimska begravningsplatsen är det idag en ickeplats, en stor asfaltsyta med en vägbom och gunnebostängsel.

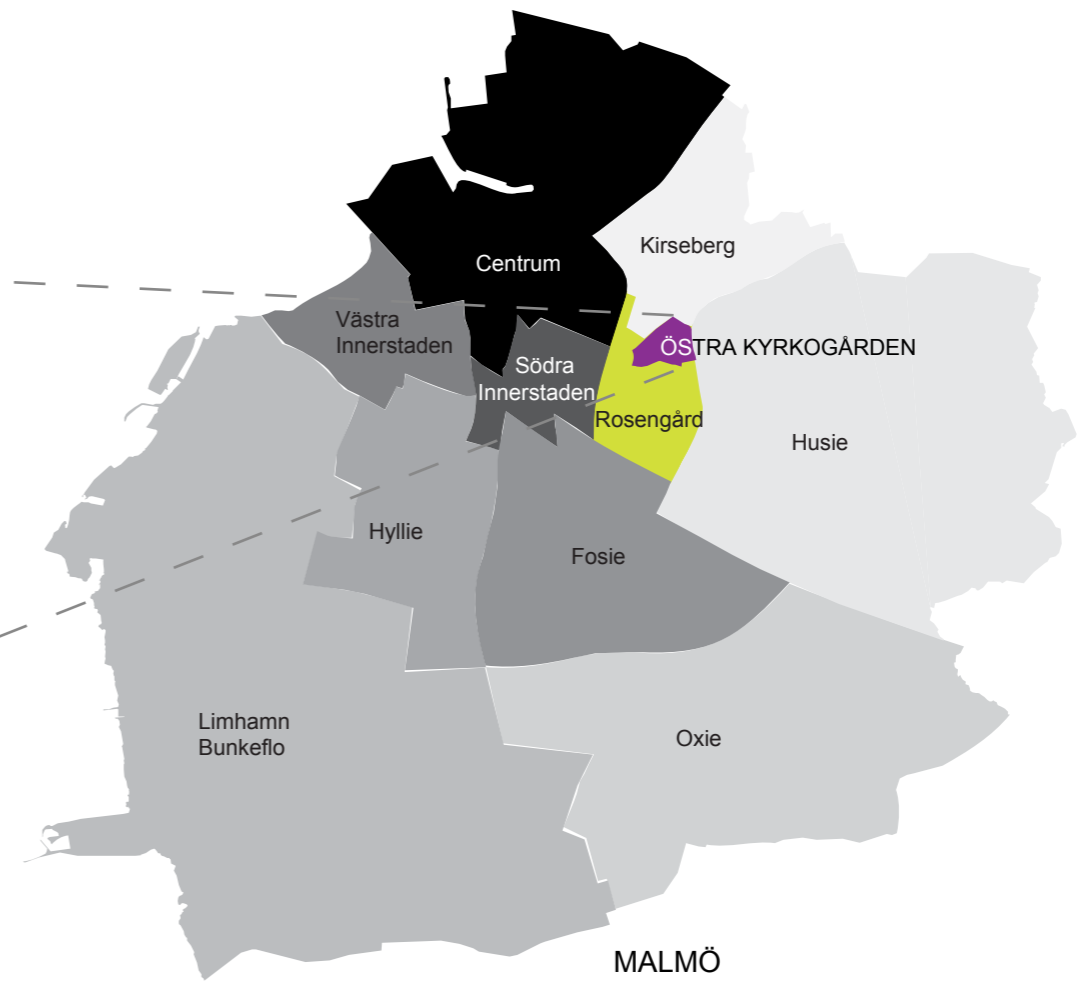
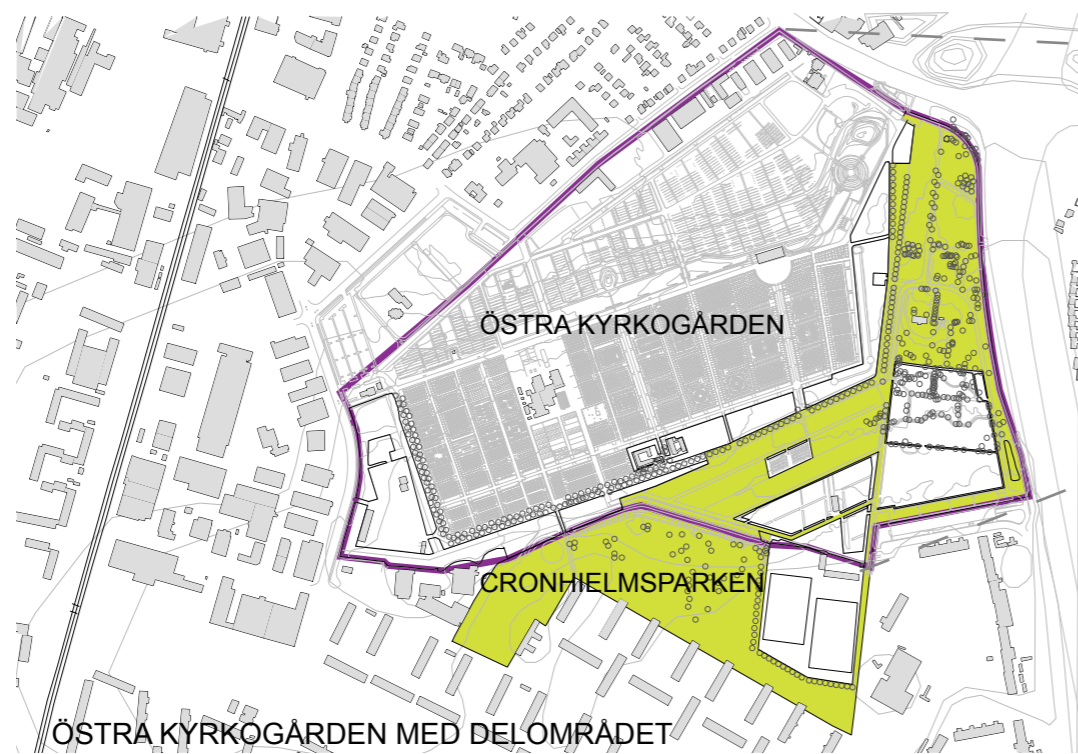
I mitt områdes norra del ligger ett befintligt odlingslott-

sområde. Dessa odlingslotter ligger på mark som hör till Östra kyrkogården. Det ger begravningsplatsen en unik kombination av odling och begravning. Men då odlingslotterna är placerade utanför den stora bokridå som inhänger Östra kyrkogårdens traditionella del är kopplingen mellan dessa och begravningsplatsen inte så tydlig.

VAD JAG HAR GJORT

Genom den inspiration jag har fått utifrån att studera Östra kyrkogården, social hållbarhet, begravningsplats och begravningsarkitektur idag har jag kommit fram till att ett sätt att skapa social hållbarhet på Begravningsplatsen är att lägga till en funktion. Att lägga till en funktion innebär att jag ger begravningsplatsen ett ytterligare program så att den förutom att vara bara begravningsplats också får en till aktivitet/användningsområde/besökargrupp. Att göra ett sådant tillägg innebär att platsen får en större "kundkrets" vilket gör att det kommer att finnas fler människor på samma yta vilket genererar fler möten. Förutom besökarna till begravningsplatsen tillkommer besökarna till det nya användningsområdet vilket skulle kunna tänkas generera fler möten mellan de två besökargrupperna och då också mellan människor som inte är helt lika varandra. Ett nytt tillägg och en förnyelse av begravningsplatsen skulle kunna innebära att människor från andra delar av Malmö kommer för att besöka Östra kyrkogården. Den agerar då som magnet

vilket också det skulle generera fler möten och möten mellan människor som är från olika delar av Malmö. Ett tillägg och en förnyelse skulle också kunna skapa en stolthet för sitt bostadsområde och sin stadsdel bland invånarna i Rosengård vilket i sin tur är en förutsättning för ett gott socialt klimat på platsen.

PRÖVANDE AV TILLÄGG

Jag vill, som jag skrivit i introduktionen, göra ett funktionstillägg på Östra kyrkogården. Det skulle i princip kunna handla om vilken funktion eller aktivitet som helst. Eftersom att det finns en mängd tillägg som man skulle kunna göra, har jag valt sex stycken som jag tycker är spännande att utforska vidare. De jag har valt är: sport, odling, sorgepark, lekplats, botanisk trädgård och vindkraftverksanläggning.

För att pröva hur dessa funktionstillägg skulle fungera tillsammans med Östra kyrkogårdens nuvarande primära funktion, som är begravningsplats, utför och studerar jag collage och berättar vad jag tänker när jag ser collagen. Jag har satt samman bilder på funktionstilläggen och dess besökare med bilder från begravningsplatsen och dess besökare. Sedan har jag intuitivt utvecklat tankar och hittat på berättelser om bilderna. Berättelserna beskriver en landskapsarkitekts tankar när hon ska rita de olika tilläggen till begravningsplatsen. När jag har skrivit berättelserna har jag försökt se möjliga scenarion utifrån bilderna och med utgångspunkt i begrepp som har känts viktiga i relation till examensarbetet. Begreppen är hållbarhet, social hållbarhet, integrationsmöjligheter och möjlighet till ro.

BEGRAVNING OCH SPORT

På begravnings- och sportplatsen finns möjlighet både att besöka en grav och till rekreation. När landskapsarkitekten ritade den ville hon att det skulle vara en ny slags plats. Det skulle bli en begravningsplats med två användningsområden, både begravnings och sport. Hon tyckte att begravningsplatsen då på ett tydligare sätt kunde möta den förtätade stadens behov av attraktiva rekreativområden samtidigt som det lämnas plats för begravnings. Landskapsarkitekten tänkte att man också var tvungen att möta behovet av ro. Därför planerade hon bara in sporter som är mer lugna och dämpade. Hon bestämde att där skulle finnas boule, speciella platser för qigong, löpträning och på vintern curling. Hon tänkte också att eftersom begravningsbesökaren och sportutövaren tillhör olika besökargrupper finns det möjlighet till nya sorters möten.

BEGRAVNING OCH ODLING

Landskapsarkitekten hade många funderingar när hon ritade den nya begravnings- och odlingsplatsen på Östra kyrkogården. Hon tyckte att det var en väldigt spännande kombination som gav upphov till tankar om livets kretslopp. Hon ritade en ny slags gravskick som hon kallade begravningslotter. I begravningslottskvarteren skulle innehavarna uppmanas att odla nytoväxter på gravarna. Hon hoppades att innehavarna skulle kunna mötas och utbyta erfarenheter. Att de vid

BEGRAVNING OCH SPORT

begravningslotterna skulle kunna förenas både i sin sorg och i sitt odlingsintresse. Hon såg framför sig en man som tar hand om en grav med ett äppelträd. Hur mannen bjuder in de andra att plocka äpplen från trädet och att han samtidigt får berätta om sin bortgångna frus passion för äppelkaka vilket ger honom tröst och glada minnesbilder. Hon vill att man på begravningslotterna ska få nya spännande vänner. Och hon brukar skämtsamt säga – Det finns ju inget ont som inte har något gott med sig och det här ska bli något gott!

BEGRAVNING OCH SORGEPARK

Sorgeparken ligger i Östra kyrkogården. Det är en vacker park som spelar med och förstärker besökarens sorgsna känslor. Landskapsarkitekten ville att man där skulle kunna promenera på en plats där det rör sig andra människor och på samma gång kunna innesluta sig i sina egna känslor. Hon ville att besökaren skulle kunna tänka på de andra besökarnas sorg och fantiserar kring varför de är ledsna utan att behöva prata med dem. När hon kom med idén tänkte hon att man bättre kan förstå sin egen sorg om man får försöka sätta sig in i andra människors sorg. Hon hoppades att besökaren i Sorgeparken skulle må lite bättre efter sitt besök.

BEGRAVNING OCH LEKPLATS

När landskapsarkitekten planerade inför projektet med den nya temalekplatsen på Östra kyrkogården hade

hon två arbetsnamn. Hon kallade den dels "Leka med döden" och dels "Vem ska trösta knyttet". När hon började rita parken insåg hon och hennes kollegor att arbetsnamnet "Leka med döden" gav associationer till lekaktiviteter som inte skulle fungera väl tillsammans med begravningsplatsens befintliga aktiviteter. De hade börjat spåna på lekställningar som såg ut som dinosaurieskelett, spökrundor och annat som kunnat verka lite kränkande för begravningsplatsens besökare. Istället fortsatte de arbeta med temat "Vem ska trösta knyttet", som skulle kunna handla om barns sorg. De spånade på en lekplats med lugna aktiviteter och mycket mjuka och fluffiga ytor där barn kunde ligga och fundera. De planerade in en workshop där barn skulle få tänka fritt kring sorg, tröst och lek. Landskapsarkitekten tänkte för sig själv att det var ett bra tema på många olika sätt, speciellt eftersom att många äldre människor använder begravningsplatsen och lekplatsen främst är till för barn finns det en möjlighet för möten mellan generationerna.

BEGRAVNING OCH BOTANISK TRÄDGÅRD

När landskapsarkitekten ritade en ny del av Östra kyrkogården tänkte hon på sin vän Adam. Han är lågstadielärare och en skicklig pedagog. Hon tänkte det kunde bli en fantastisk plats för pedagogisk verksamhet i många avseenden. Hon hoppades att Adam skulle kunna ta med sina elever till Östra kyrkogården. Där skulle han kunna slå två flugor i en smäll och

både berätta om Sveriges historia och om olika spännande växter. Han skulle kunna ta sina klasser till det gamla bronsåldersröset och Hohögsåsen mitt på begravningsplatsen. Där skulle han kunna berätta om begravnings seder på bronsåldern och om krigen som utkämpades vid åsen på 1600-talet. Landskapsarkitekt såg framför sig hur läraren skulle visa runt barnen på begravningsplatsens olika särskilda delar och beskriva olika religioners spännande likheter. Landskapsarkitekten ville också att barnen skulle tycka mycket om att få höra om den botaniska delens exotiska växter från alla världens hörn. Hon var nästan säker på att höjdpunkten på den pedagogiska vandringen skulle vara världens största näckrosblad med en diameter på ca 1,2 m.

BEGRAVNING OCH VINDKRAFTVERKSANLÄGGNING

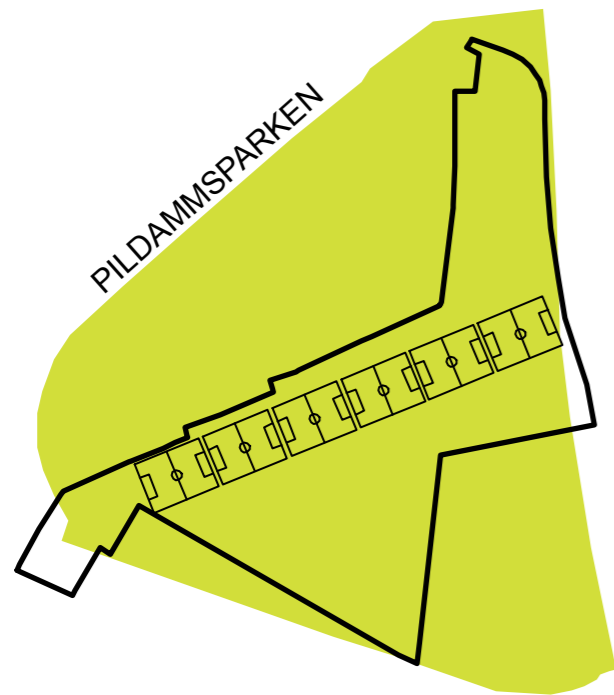
Samtidigt som den nya delen av Östra kyrkogården skulle byggas om bestämde politikerna i Malmö att all elektricitet som förbrukades i Rosengård skulle komma från vindkraft. Landskapsarkitekten fick på sitt bord att utreda var en sådan vindkraftverksanläggning skulle kunna placeras. Hon och hennes kollegor tyckte att det var ett självklart val att lägga den på Östra kyrkogården. Idén var att det skulle bli lite som en skulpturpark och att alla vindkraftverk skulle se olika ut. Landskapsarkitekten såg det lite som en utställning. Hon hoppades att det skulle locka människor från hela staden, landet och världen. Vilket i sin tur skulle leda till att Rosengård

skulle få bättre ryckte tänkte hon. En nackdel som hon såg var att vindkraftverken antagligen skulle dåna lite och störa besökarna på begravningsplatsen.

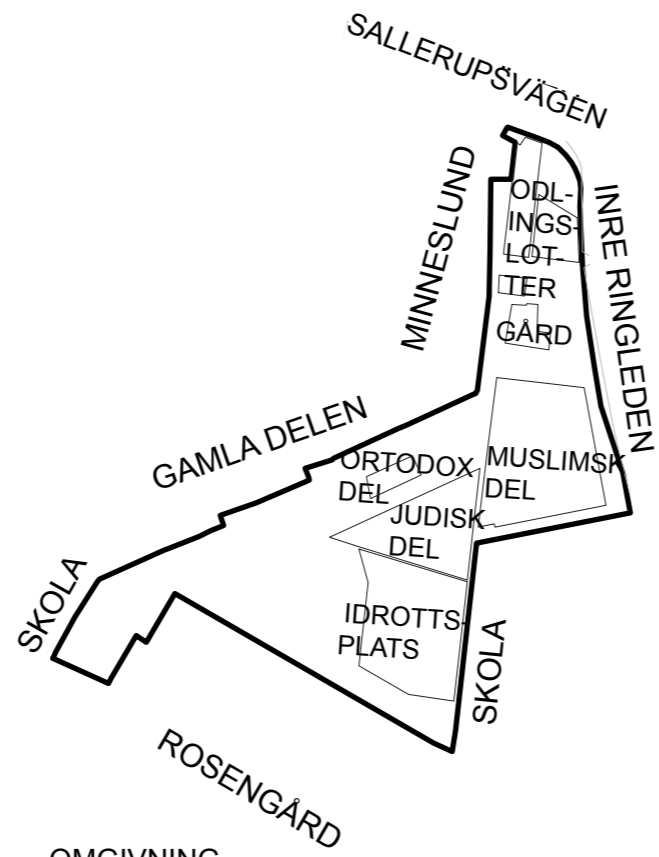
TILLÄGGET ODLING

Jag väljer till sist att vidare utreda hur odling och begravning skulle kunna fungera tillsammans. Jag skulle lika väl kunna välja vilket som helst av dessa funktionstillägg. Det finns poänger med att testa dem alla utförligare. Men jag tyckte att det skulle vara intressant att se odling på Östra Kyrkogården.

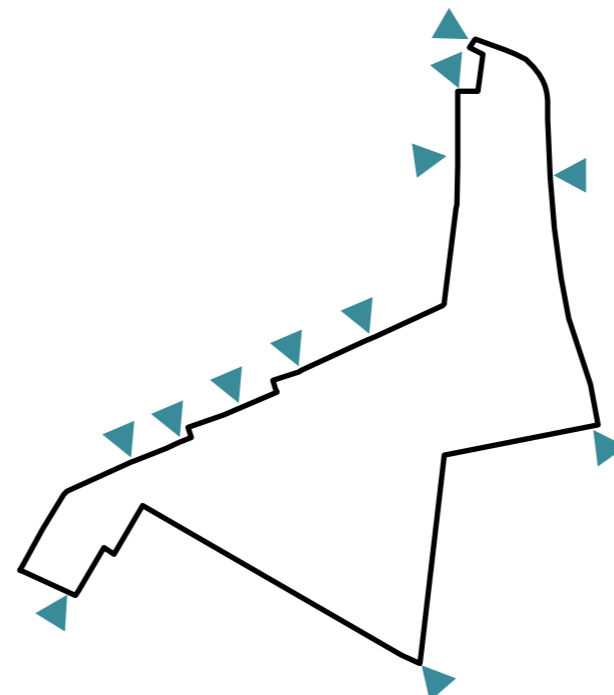
En anledning är att det redan finns ett odlingslottområde på Östra kyrkogårdens mark. Att lägga till odling på en begravningsplats ger upphov till tankar om livet och döden och livets kretslopp. Det för också tankarna till trädgårdsterapi och hur man skulle kunna arbeta med odling och sorgebearbetning. Jag får instinktivt en föreställning om att odling och social hållbarhet på många sätt går bra ihop, att gemensam odling leder till fler möten. Att trädgårdsarbete och odla är aktiviteter som delas av många kulturer, det innebär att odling skulle kunna vara ett sätt för människor med olika bakgrund att se varandras likheter och förstå varandra.

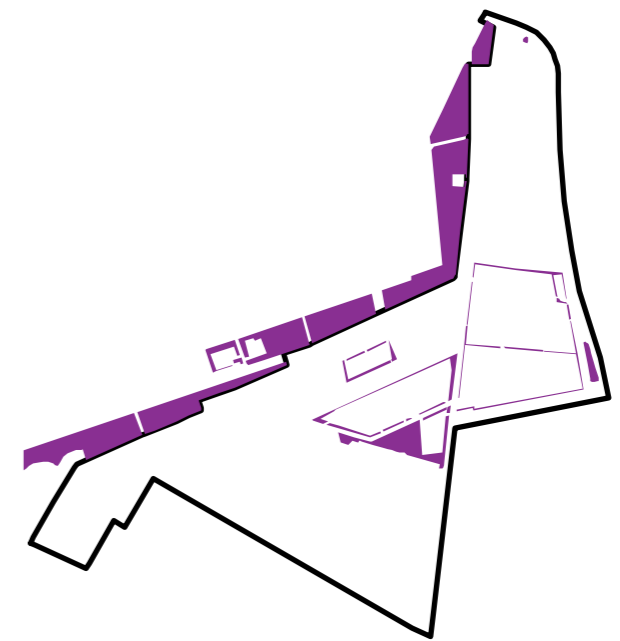
STORLEK

OMGIVNING

ENTRÉER

SKOG OCH STORA HÄCKAR

FÖRSLAGET

SITUATION

STORLEK

Området jag arbetar med är ganska stort. Den gröna formen runt området visar Pildammsparkens storlek. Området är ca hälften av Pildammsparkens yta. I väst-östlig riktning får det plats sex elvamanna fotbollsplaner.

OMGIVNING

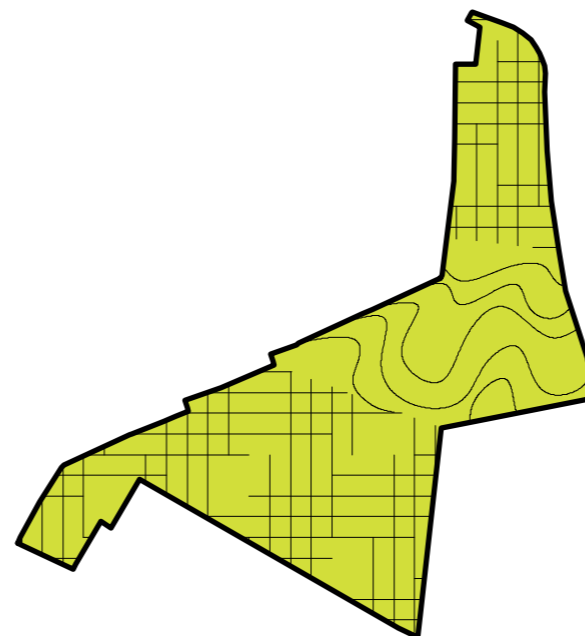
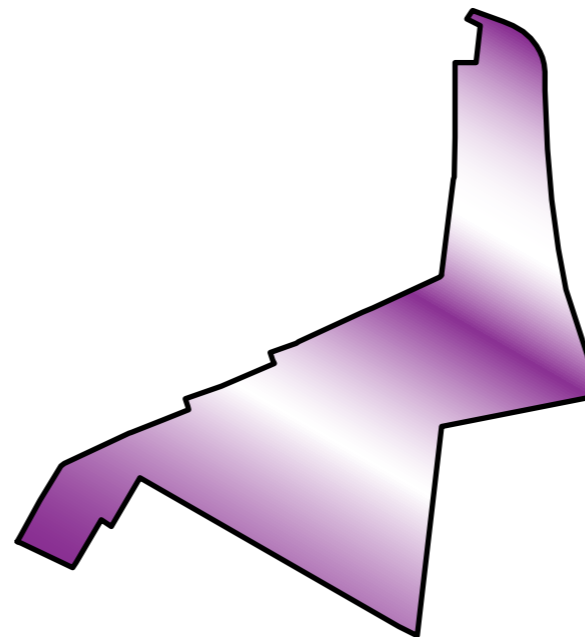
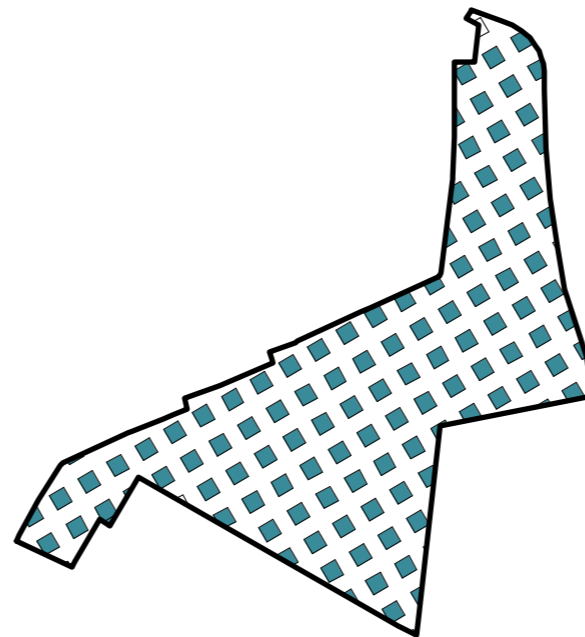
Området omgärdas av och består en mängd olika områden och platser att ta hänsyn till. Där finns skolor idrottsplatser, stora vägar, bostadsområden, odlingslotter, kursgård, alla särskilda begravningsplatser, den del som Sigurd Lewerentz har ritat och Rosengård.

ENTRÉER

Delområdet har en mängd entréer från Östra Kyrkogården, Rosengård, Sallerupsvägen och en tunnel under inre ringvägen som kommer från Husie.

SKOG OCH HÖGA HÄCKAR

Området omgärdas av bokridåer och stora bokhäckar.

KONCEPT

MOSAİK

Det nya området ska bestå av en mosaik av olika delar som har olika funktioner och som sätt samman till en helhet. Precis som Östra kyrkogården som består av en mängd olika delar som bildar en helhet. Även omgivande områden har många olika karaktärer och tillsammans bildar de en helhet.

GRADIENT

Det blir täthetsförändringar i parken. Först möts staden med en täthet av mötesplatser och användningsytor sedan avtar tätheten och man får möjlighet till andrum. Sedan ökar tätheten igen in mot mitten där den viktigaste mötesplatsen finns.

FORM

Formspråket ska gå från strikt till vilt och till strikt igen. Det kan ses som en flört med Sigurd Lewerentz som också arbetade med en strikt del och en friare del. Det ger även en dynamik och väcker intresse. Den striktare delen möter staden för att sedan förvildas mot platsens hjärta.

TRADITIONELL DEL

VÄXTHUS,
MÖTESPUNKTEN

GRÖNSAKER

MUSLIMSK DEL

ÄPPLÉ

BÄR

ORTODOX DEL

HUVUDSTIGEN

BEGRAVNINGSLOTTER

JUDISK DEL

FLÄDER

ENSAMHETEN

DJURHAGE

PLOMMON

KÖRSBÄR

ÄPPLÉ

KOLONILOTTER

ODLINGSLOTTER

ÅKER

ENTRÉ

ODLINGSLOTTER

FOTBOLLSPLANER

FÖRTÄTNING

FÖRTÄTNING

▲ 1:2000

FÖRTÄTNING

ROSENGÅRD

PLANEN

Planen består av många delar och olika odlings- och begravningsaktiviteter. Planen är utformad efter de tre koncepten och på ett intuitivt sätt med hjälp av inspiration. Vissa av delarna redovisas utförligare längre fram i förslaget. (FÖR HELA PLANEN SE BILAGA 2)

FÖRTÄTNING

Rosengård förtätas vilket leder till att begravningsplatsen tydligare definieras mot bebyggelsen.

KOLONILOTTER

Kolonilotterna är utformade efter Malmö stads direktiv och har en tomt på ca 300 kvadratmeter och stuga som får vara högst 40 kvadratmeter stor.

ODLINGSLOTTER

De södra odlingslotterna anläggs enligt Malmö stads direktiv för kolonilotter. En odlingslott är en kolonilott som är avsedd enbart för odling av blommor och köksväxter. Lotten är på ungefär 100 kvadratmeter. Lotterna är utformade utifrån ett mönster med räta linjer. Där många gångvägar möts övergår lotterna till att vara upphöjda planteringar och mer publika ytor där man kan uppleva odlingarna utan att ha en egen. Odlingslotterna omgär-

das av ett lågt staket. De norra odlingslotterna är befintliga och verksamheten där förenas med den övriga odlingsverksamheten i området

ODLINGSFÖRENINGEN

All odlingsverksamhet som inte är privat bedrivs av en odlingsförening, den skördas och säljs av dem. Odlingsföreningen har pedagogisk verksamhet, skolor, föreningar, ålderdomshem, privatpersoner osv. får möjlighet att knyta sig till trädgårdsföreningen och vara med och odla på olika sätt. Odlingsföreningen bedriver odling, djurhållning, pedagogisk verksamhet, visningar, handel med skörd och sommarcafé. Föreningen får stöd från Malmö stad.

STORSKALIG ODLING

Fruktråden står på ett sätt som optimerar solen på bladverken, med rader i nord-sydlig riktning. Tråden är körsbär, äpple, plommon, päron och fläder. Åkern finns mycket i pedagogiskt syfte men där odlas förstås också åkerväxter och det kan vara olika olika år till exempel olika sädeslag, majs och solrosor.

DJURHÅLLNING

På området finns en får/kohage och en hönsgård. Man får genom det lite mjölk och ägg. Djurhållningen har mest ett pedagogiskt syfte.

SMÅSKALIG ODLING

Grönsaksodlingarna och bärödlingarna drivs av odlingsföreningen och är utformade efter ett fritt formspråk. De ligger intill växthuset och längs huvudstigen.

Myren ligger i en våtare del av området, där växer hjortron och tranbär.

De pedagogiska odlingarna är till för de skolor, föreningar, ålderdomshem osv. som ansluter sig till verksamheten.

BEGRAVNINGSLOTTER

Begravningslott är ett nytt gravskick där man uppmanas att odla nyttoväxter på sin anhörigas grav.

MÖTESPUNKTEN

Växthuset är en ny mötesplats som odlingsföreningens verksamheter utgår från. I växthuset kan man odla och driva upp växter.

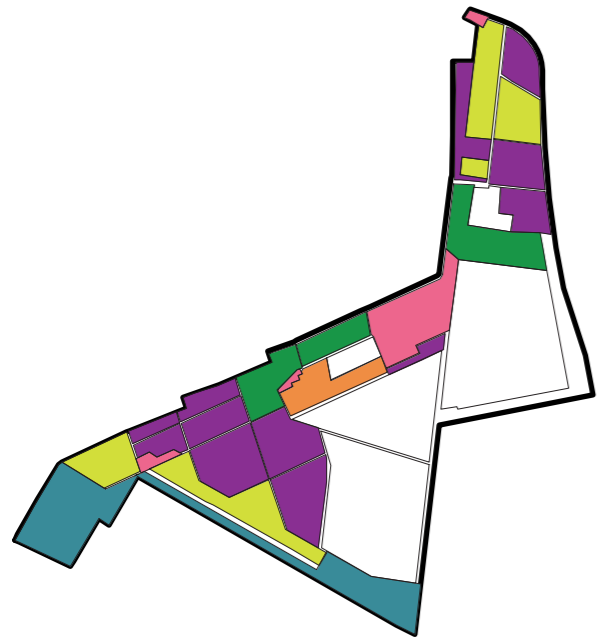
ENTRÉPLATSER

Den nya delen av begravningsplatsen har två nya viktiga entréplatser den södra och den norra.

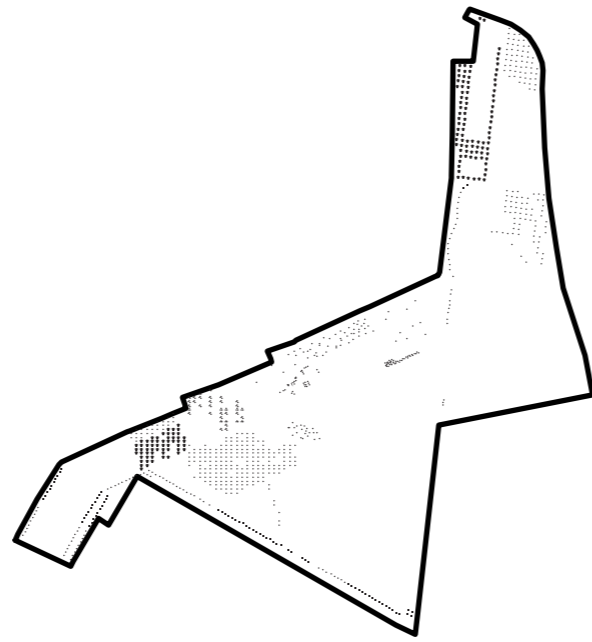
HUVUDSTIGEN

Huvudstigen är det viktigaste kommunikationsstråket genom området. Stigen sträcker sig från sydväst till norr och det är längs den alla nya aktiviteter sker.

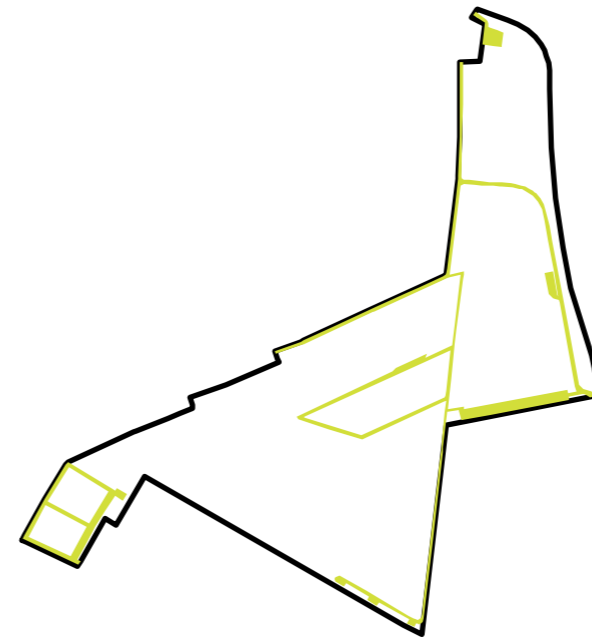
PLANENS DELAR

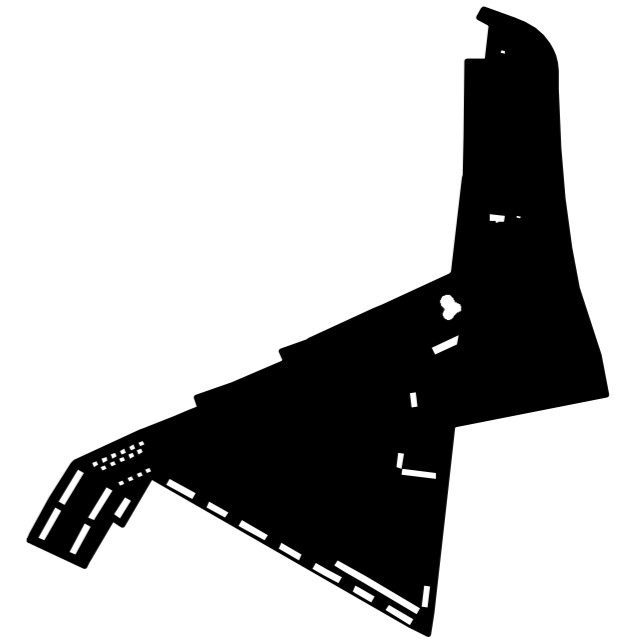
PLANENS DELAR

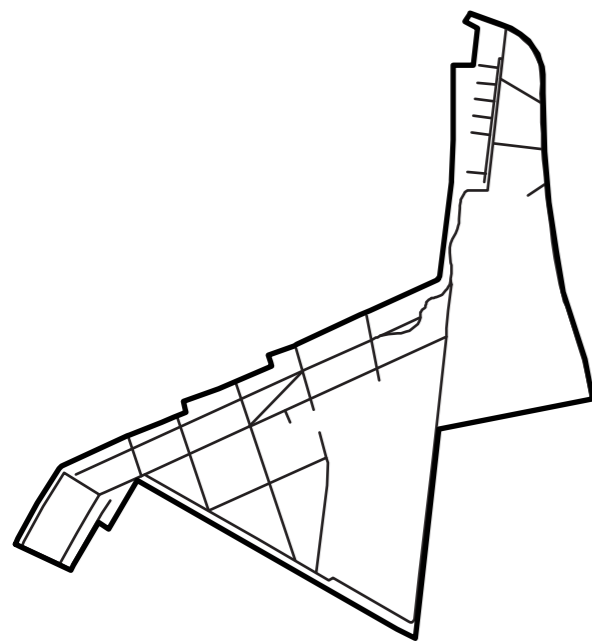
TRÄD

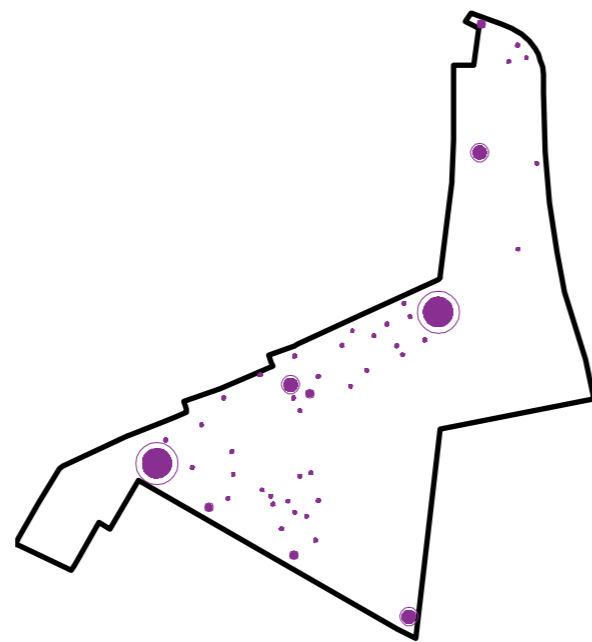
INFRASTRUKTUR

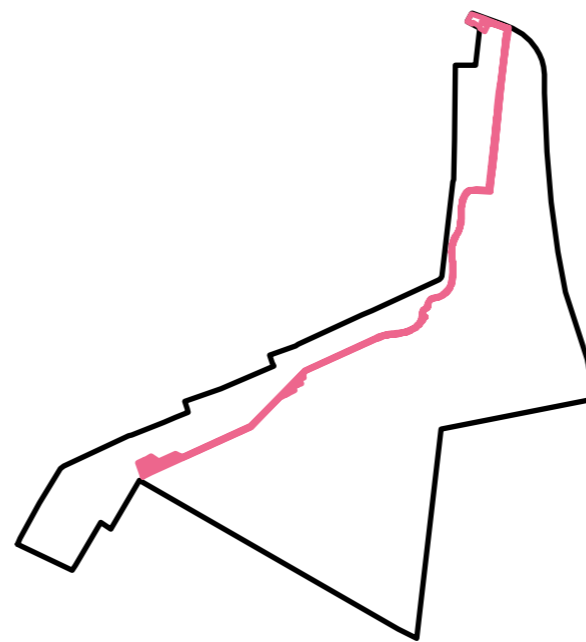
BEBYGGELSE

GÅNGVÄGAR

MÖTESPLATSER

HUVUDSTIGEN

Planen består av olika övergripande delar. Det är förtätning, privat odling, storskalig odling, lugna områden, begravnings lotter, småskalig odling och viktiga entréplatser.

TRÄD

Träden bildar rum av olika karaktär.

INFRASTRUKTUR

För att begravnings verksamhet ska fungera måste bilar kunna ta sig fram till viss del genom området.

BYGGNADER

Nya byggnader inom området består av förtätning i söder och av växthuset med tillhörande föreningslokal.

GÅNGSTIGAR

Det är viktigt att man som gående upplever att området är lättframkomligt och att man kan ta sig in och ut ur området på ett smidigt sätt.

MÖTESPLATSER

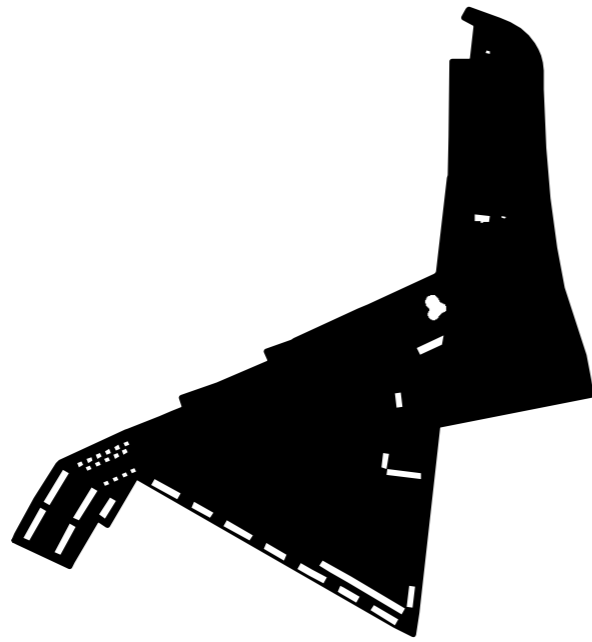
Vissa mötesplatser är större och mer intensiva än andra.

HUVUDSTIGEN

Huvudstigen är det viktigaste kommunikationsstråket för fotgängare.

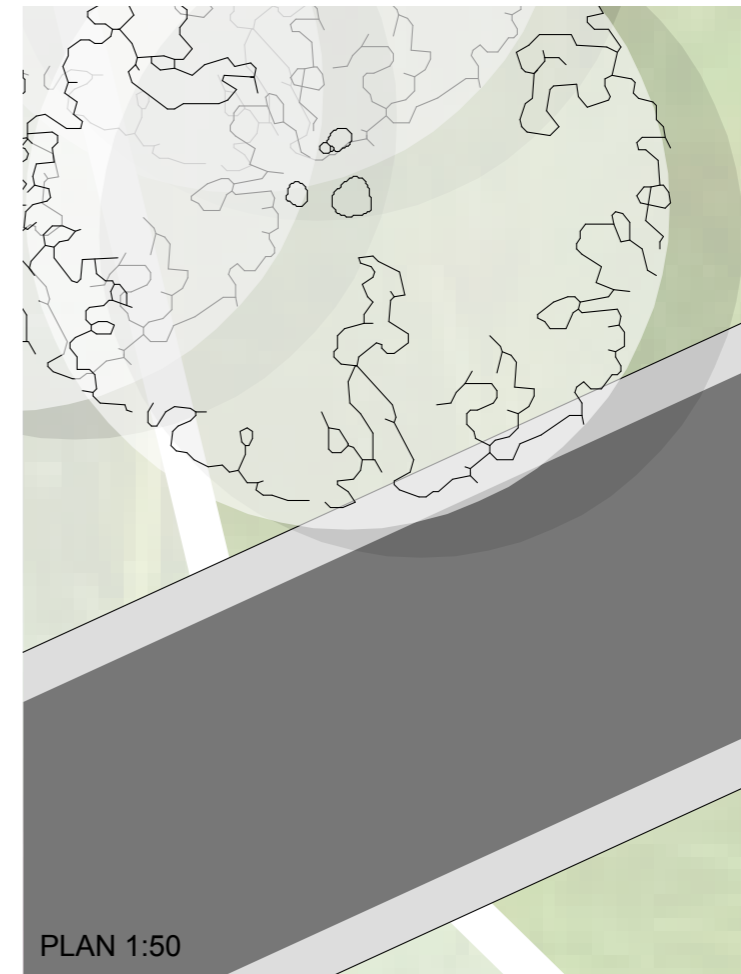
BOSTÄDER OCH KOLONILOTTER SOM BYGGS OCH FÖRTÄTAR I APELGÅRDEN

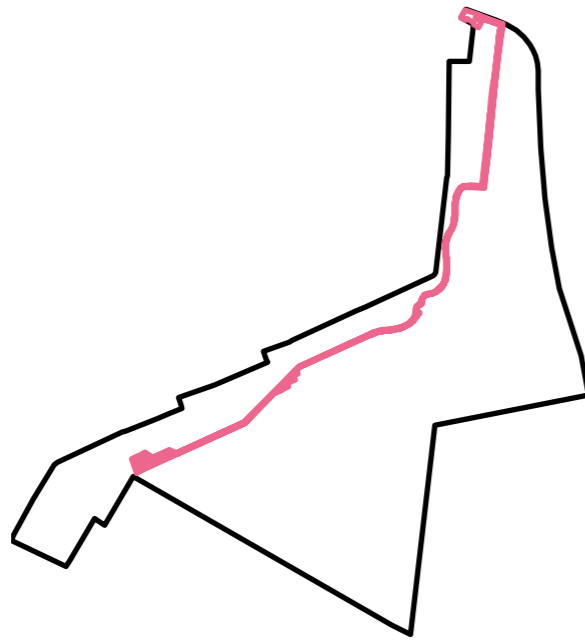
FÖRTÄTNING

Eftersom Malmö planerar att förtäta staden och att man tänker sig att det delvis ska ske i bostadsområden med storskalig bebyggelse, har jag valt att göra ett förslag på hur det skulle kunna se ut i denna del av Rosengård.

De höga skivhus som är befintliga är 9 våningar höga. Jag tror därför på att en lägre bebyggelse skulle vara bättre här. Det kan handla om tvåvåningshus med 4 lägenheter i varje trappuppgång.

HUVUDSTIGEN

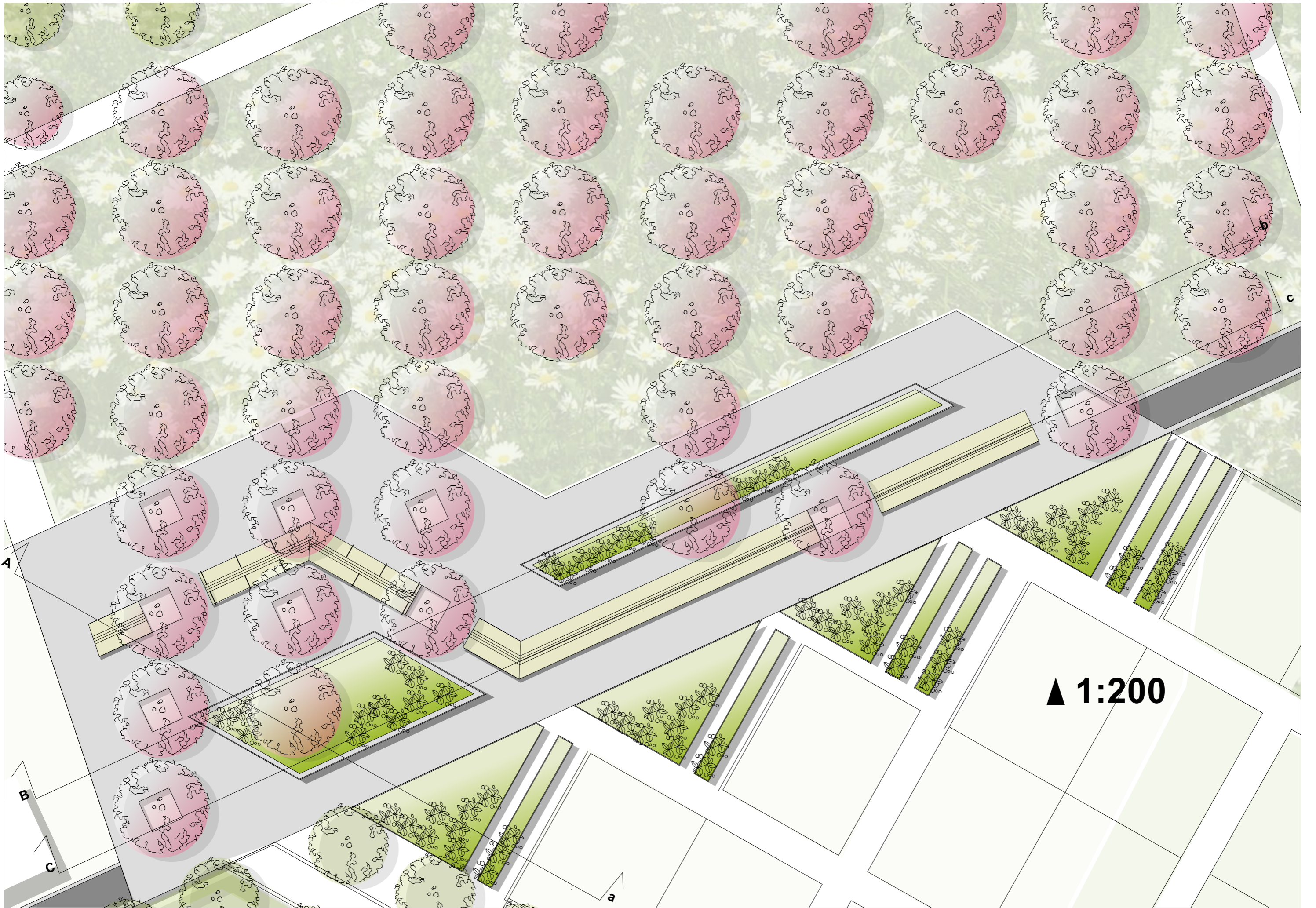
”Att gå är början, startpunkten. Människan gjordes för att gå, och alla livets stora och små händelser utvecklas när vi går bland andra människor. Livet i all sin mångfald breder ut sig framför oss när vi går till fots. I levande, trygga, hållbara och hälsosamma städer är goda möjligheter för fotgängare en förutsättning. En mängd värdefulla sociala och rekreativa aktiviteter sker när man går” Jan Gehl, 2010, Cities for People.

Man kan börja gå längs huvudstigen där den startar vid Apelgårdens nya bebyggelse, vid de nya kolonilotterna, där den nya entréplatsen är anlagd. Den nya entréplatsen visar tydligt åt vilken håll man kan gå. Vidare kan man följa den betongkantade asfaltsstigen genom fruktodlingarna som har planterats, där finns körsbär, äpple, plommon och fläder. Där fruktodlingarna öppnar upp sig ser man en öppen skålformad plats med en liten betongplatta mitt i, därute kan man vara för sig själv. Sedan kommer man förbi de nya begravningslotterna där man kan se odlade gravbesökare. Därefter passerar man de höga bokhäckarna som skiljer av mot det ortodoxa gravkvarteret. Efter det möter man grönsaksodlingarna och de vindlande gångarna där. Man svänger förbi växthuset som är fullt av folk och växter. Sedan

svänger man norr ut och passerar en bit av den muslimska särskilda begravningsplatsen, då går man längs de pedagogiska lotterna som är anlagda av skolorna i området. Man passerar sedan kursgården, går intill den nya hjortron- och tranbärsmyren och förbi de gamla odlingslotterna och fram till den nya entréplatsen vid sallerupsvägen.

Materialen på stigen är som sagt breda kanter av betong och asfalt i mitten. Stigen är något upphöjd, ca 30 cm, vilket gör att man får en svag känsla av att man svävar längs odlingar och ängar. Stigen är både ett transportstråk och ett mål i sig. Genom sina enkla material och bredd blir stigen tillgänglig för alla. Den ljusa betongen gör det tydligt var stigen slutar och marken tar vid. Korsande stigar sluttar svagt upp mot huvudstigen vilket gör att det inte blir några svårigheter att sig av eller på huvudstigen.

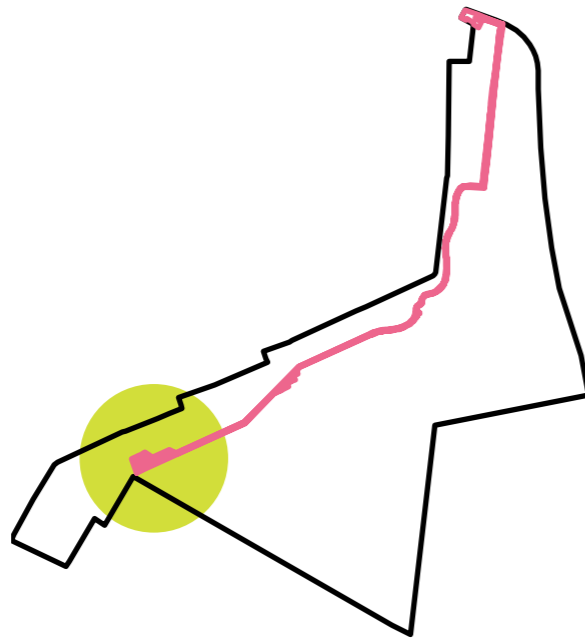

EN ENTRÉPLATS

Den sydvästra entréplatsen möter den förtätade stadsdelen Rosengård. Här börjar den nya delen av Östra kyrkogården. Formerna i denna del av området är mer strikta och möter på så vis stadens former. Dessa former följer två sträckningar, dels sträckningarna från odlingslotterna som riktar sig längs bebyggelsen, dels kolonilotternas öst-västliga sträckning.

Entréplatsen dirigerar vägen mot de inre delarna av delområdet. Träden står likt fruktodlingar för att få maximal sol i nord-sydlig riktning. När man går förbi träden ser man långt in i varje rad. I förhållande till omkringliggande ängar är entréplatsen något upphöjd, vilket framhäver den och framträder i landskapet. Golvet på platsen utgörs av platsgjuten betong. Soffan, planteringarna och staketet är gjorda av och inklädda i ribbor av obehandlad lärk.

Körsbärsträden ger ett skirt ljus. Träden har vackra kvaliteter hela året om. Stammen glänser fint på vintern. De blommar i rosa på våren. Bladen är frodigt gröna på sommaren och frukt på sensommaren. På hösten får lövverket en vacker orangeaktig färg. I de upphöjda planteringarna ställs säsongsbetonade odlingsväxter ut,

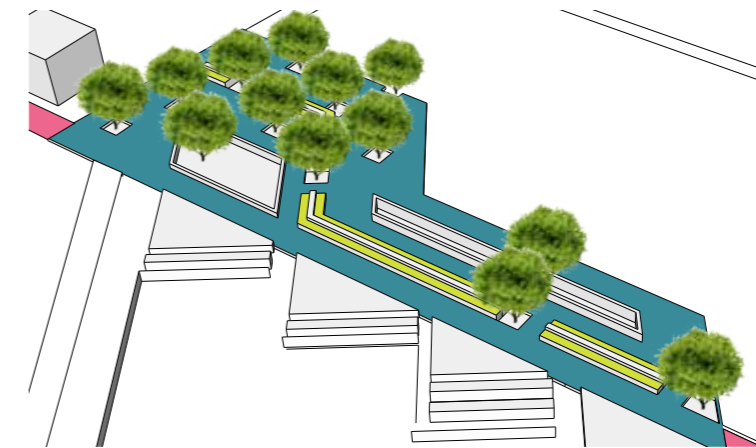

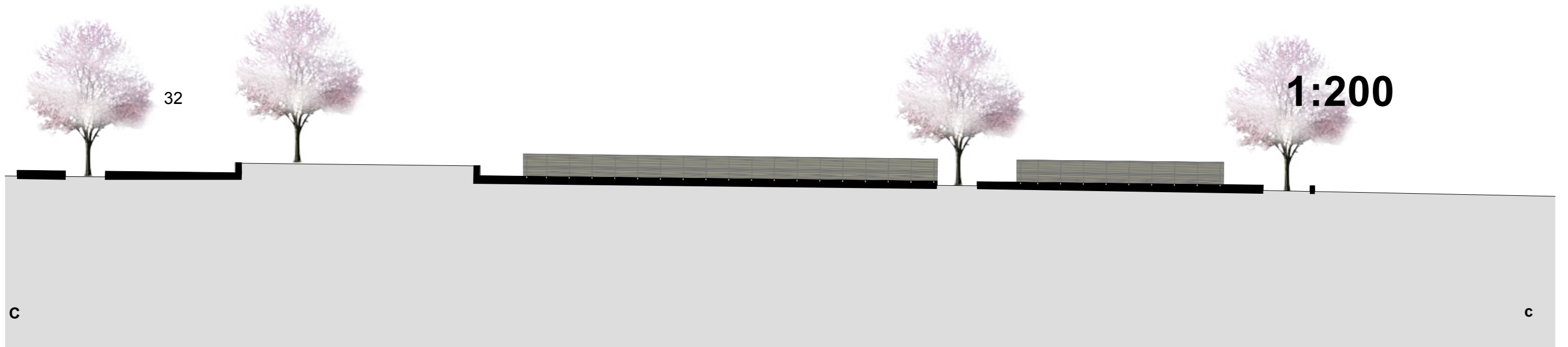
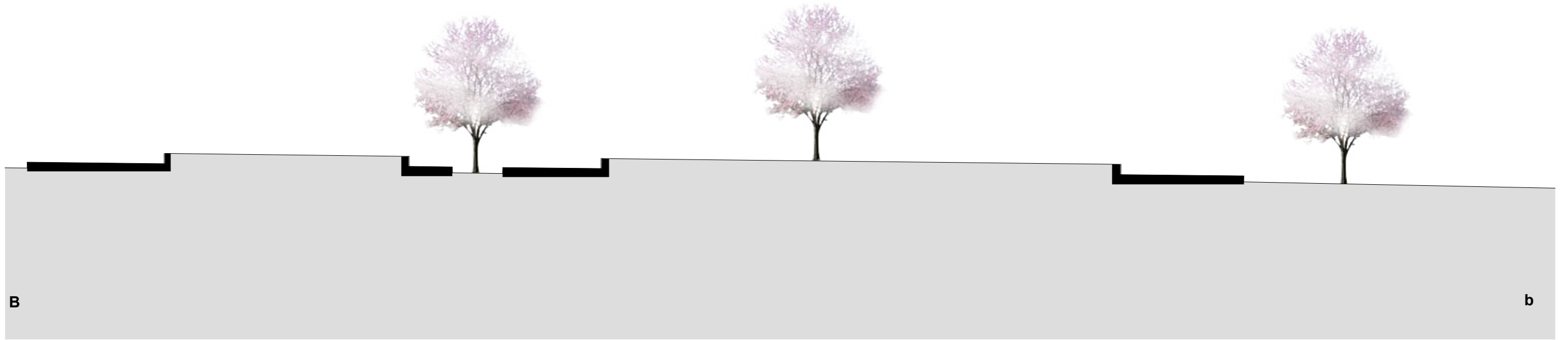
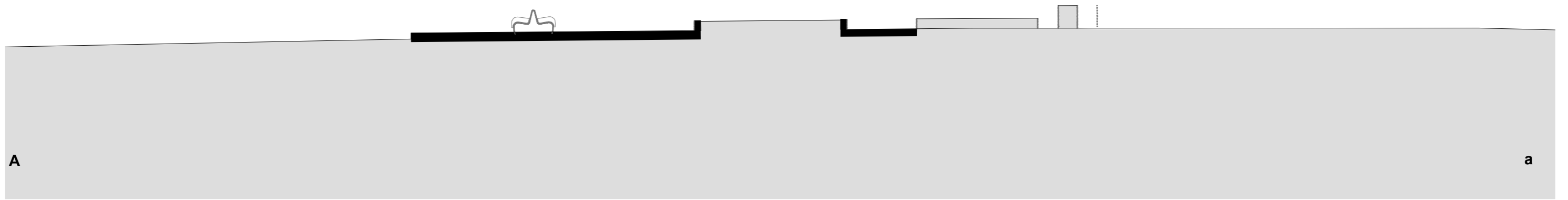
för att visa vad som är aktuellt just nu.

Långa soffor sträcker sig genom hela entréplatsen. Sofforna är flexibla på så sätt att man kan sitta på dem på många olika vis. Man kan luta lätt och ledigt luta sig mot den yttre delen av sittytan. Man kan mjukt luta sig tillbaka och sjunka ner i soffan för en längre stund. Man kan sitta på soffryggen och få utblickar längs huvudstigen och mellan träden.

MÖTET

Vid entréplatsen möts alla som är på väg in och ut ur Östra kyrkogården. Här cyklar de förbi som är på väg mot Värnhem och här strosar den som ska besöka begravningsplatsen.

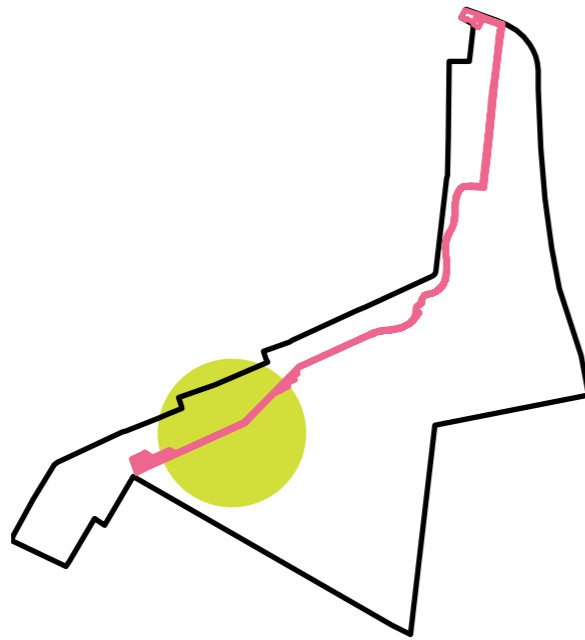

ENTRÉPLATSEN

▲ 1:200

ENSAMHETEN

På den öppna ängen kan man på ett friare sätt ta del av Östra kyrkogården. Här är det inte absolut planerat vad man ska göra. Det är en möjlig plats att vara ensam på och finna ro. Man kan på håll betrakta andra besökare och aktiviteter som pågår på begravningsplatsen.

Marken är skålformad med ett samlande intryck. Det är en trygg men tom plats där man får en känsla av frihet. Marken pryds av ängens alla blommor. På håll ser man rader av fruktträd och buskar. Det är körsbärsträd, äppelträd och fläder. På vården blommar flädern och då har man möjlighet att få vara med och skörda fläderblommorna och lära sig göra saft, tillsammans med den förening som tillsammans med Malmös kyrkogårdsförvaltning driver odlingarna.

Mitt ute på ängen i skålen växer en betongplatta upp ur marken, på plattan står en ensam fåtölj av obehandlad lärk. I fåtöljen kan man sitta och betrakta landskapet runtomkring.

Jan Gehl (2010) menar i boken *Cities for people* att det räcker med att ha ögonkontakt för att ett möte ska ha skett. Sociala aktiviteter innefattar all typ av kommuni-

tion mellan människor och inkluderar ett stort spektrum av olika aktiviteter. Det är många passiva se- och höraktiviteter: titta på folk och på vad som händer. Denna blygsamma, opretentiösa form av kontakt är den mest utbredda sociala stadsaktivitet.

MÖTET

Vid Ensamheten sker dessa blyga opretentiösa möten. Man sitter här ensam, ser och blir sedd. Det är inget påtvingat utan ett möte i all enkelhet.

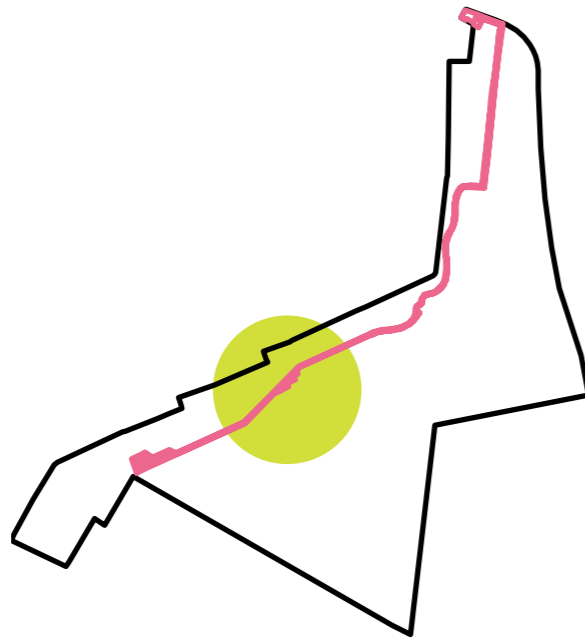
EN IDÉ OM HUR ENSAMHETEN KAN SE UT

BEGRAVNINGSLOTTER

I kvarteret där begravningen och odlingen möts sker det något nytt. I detta kvarter uppmanas man att odla på den avlidnes grav. Till begravningslotterna söker sig de som har ett starkare behov att uträtta något vid graven. Istället för att ha en odlingslott och en grav skaffar man sig en begravningslott. Här sluts livscykeln och symboliskt blir stoftet till näring för den spirande begravningsloten.

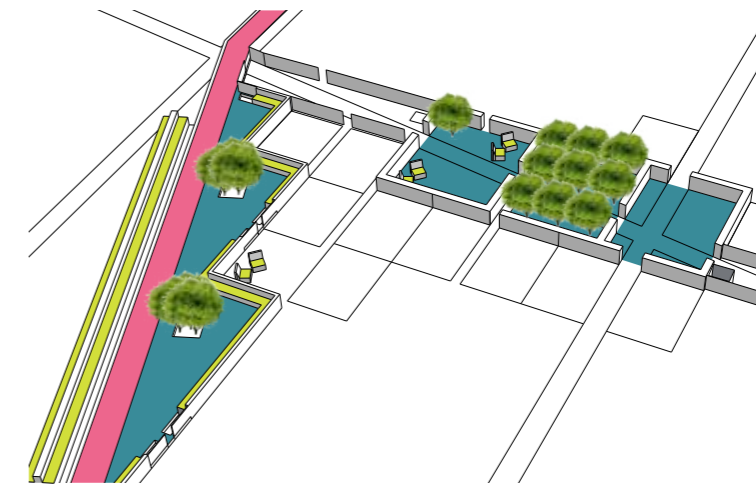
Huvudstigen går förbi strax intill det nya kvarteret. När man flanerar på stigen har man möjlighet att stanna upp här, sätta sig ner, se på och ta del av det som sker i begravningslotterna. Här får man se hur livet och döden möts på ett nytt spännande sätt.

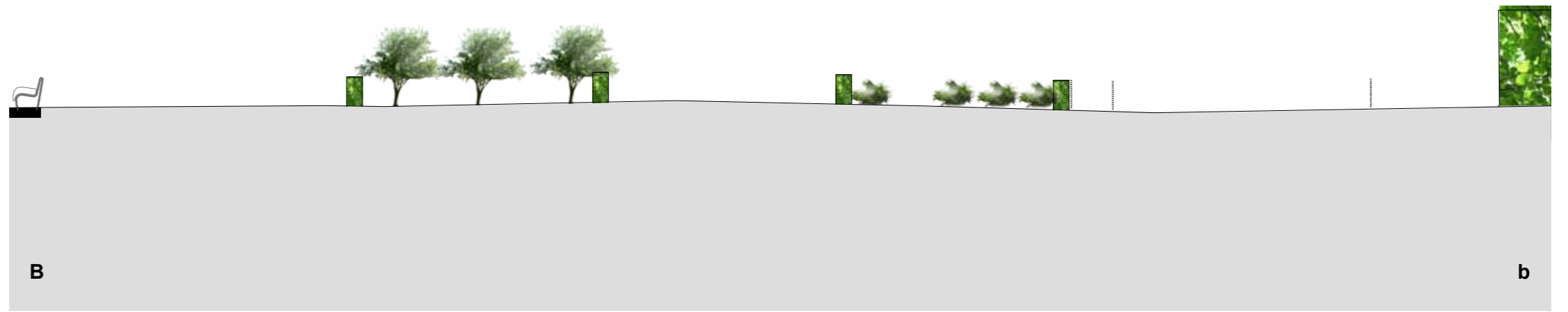
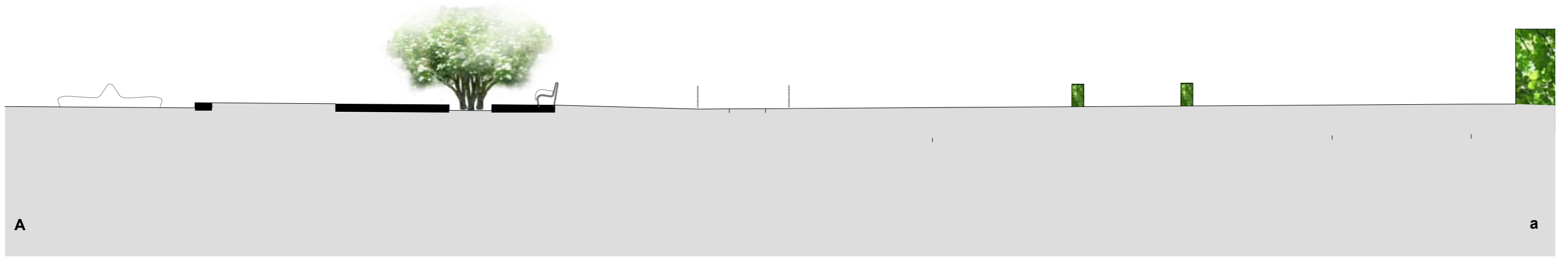
Platsen och kvarteret ramas in av soffor och staket som är gjorda av lärkträ. Vissa platsbildningar inom kvarteret omgärdas av bokhäckar. Inramningarna är låga så att man kan se varandra även om man befinner sig på olika sidor.

Platsen och kvarteret har olika sittplatser men alla sittplatser bygger på samma form och hör ihop. Vissa är fåtöljer och andra är långa soffor.

MÖTET

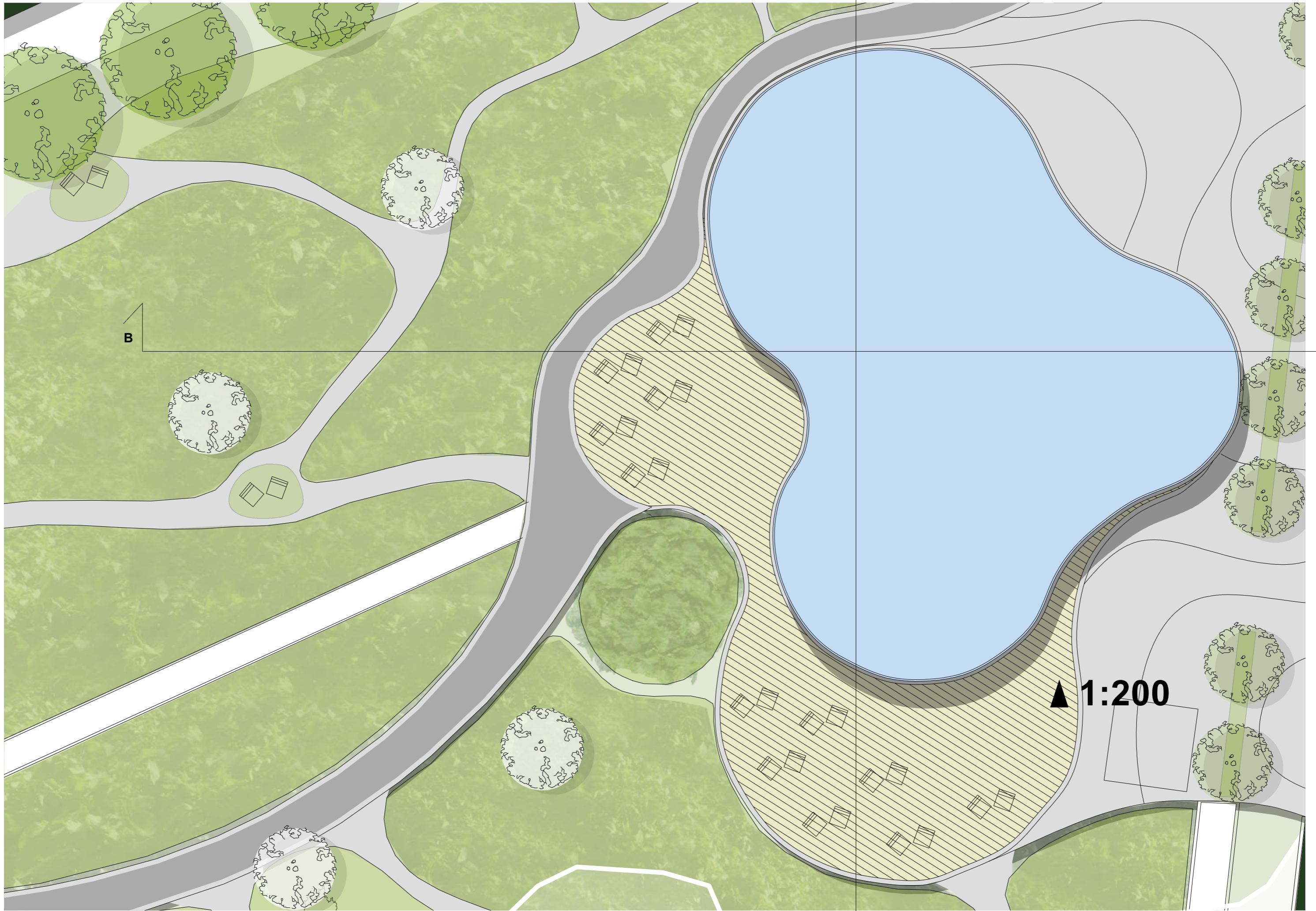
Begravningslotsinnehavarna kan mötas och utbyta erfarenheter. Här kan förenas både i sin sorg och i sitt odlingsintresse. Grannen som har ett äppelträd bjuder in de andra att plocka äpplen från trädet och får samtidigt berätta om sin bortgångna frus passion för äppelkaka vilket ger tröst och glada minnesbilder.

EN IDÉ OM HUR EN BEGRAVNINGSLOTT KAN SE UT

A

B

b

a

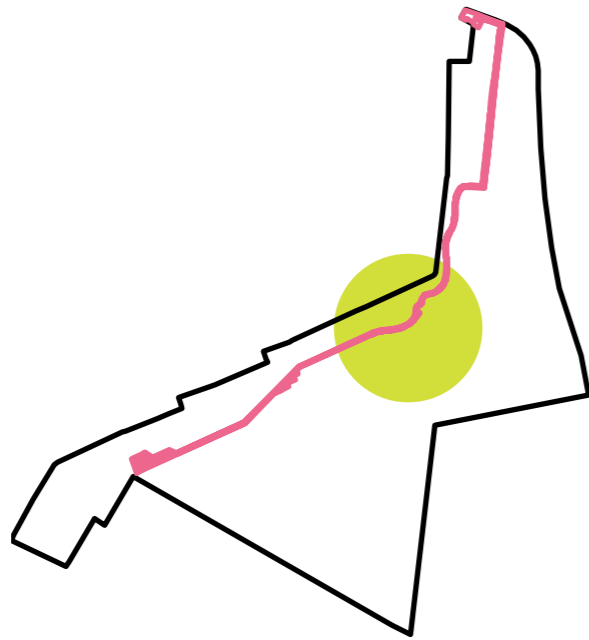
▲ 1:200

MÖTESPUNKTEN

Mitt emellan begravningsplatsens olika särskilda delar ligger den nya mötespunkten. Härifrån arrangeras olika aktiviteter som sker ute på begravningsplatsen och bland odlingarna. Här säljs skörden för dagen och det finns möjlighet till pedagogisk verksamhet och föreningsliv. Mötespunkten består av ett växthus med en stor träterrass, en byggnad och grönsaksodlingar.

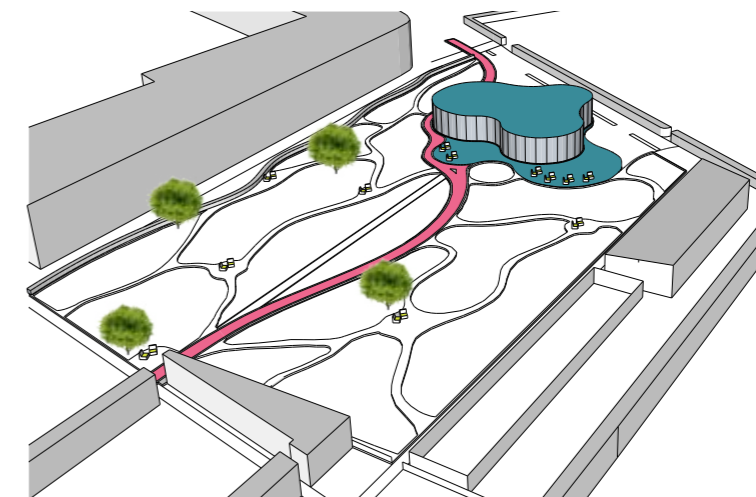
Vid mötespunkten har de organiska vilda formerna tagit över, här vindlar gångarna mellan grödorna. Odlingarna i detta område sköts av föreningen, men de bjuder in till olika aktiviteter som sker i odlingarna. De olika odlingarna består av bärbuskar, jordgubbs- och potatisodlingar, diverse grönsaker och kryddor.

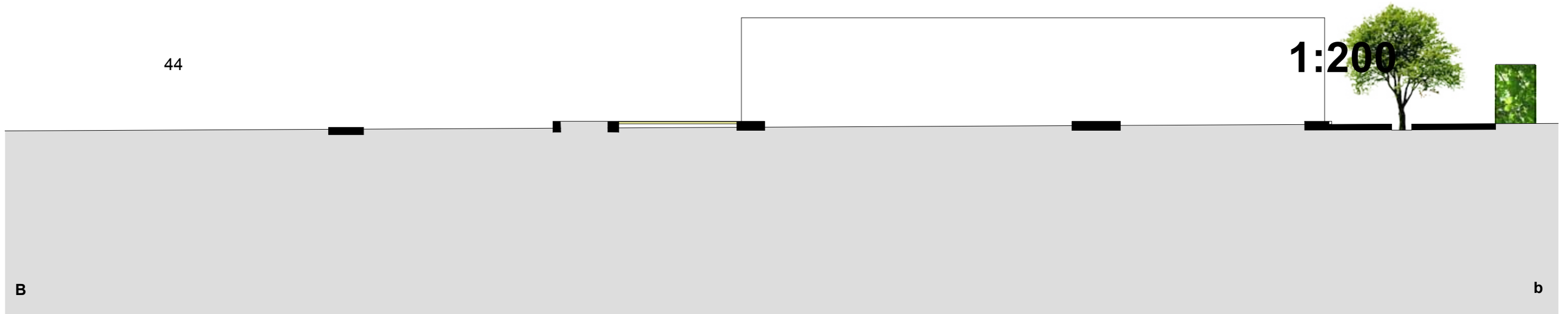
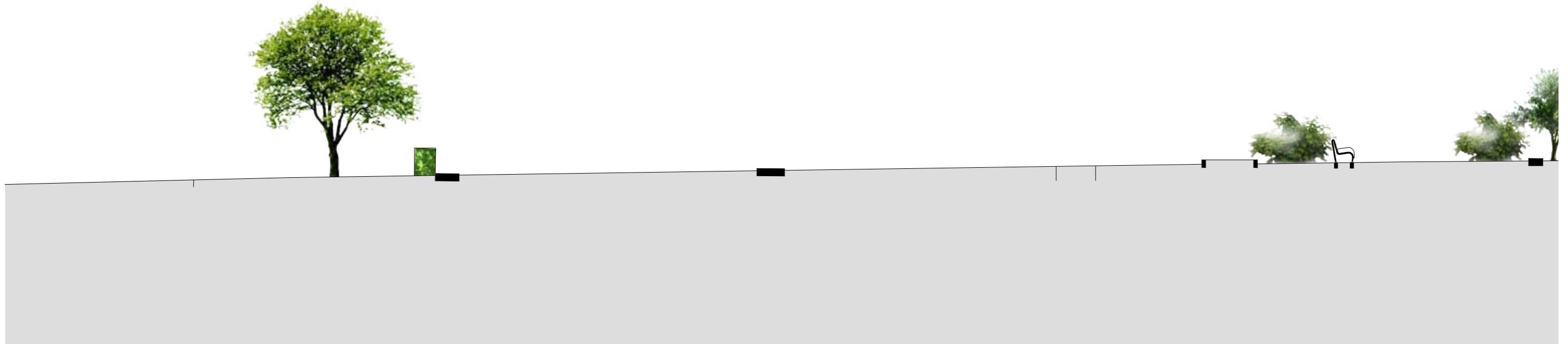
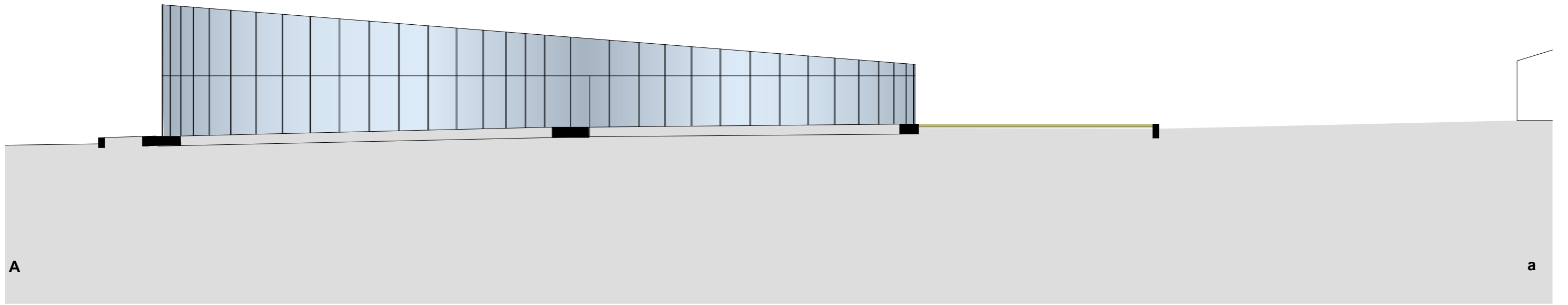
Även växthuset är organiskt format. Dess form ska agera inbjudande runt varje ingång öppnar en halvcirkel upp sig mot den som är på väg in. Träterrassen är även den rund i sina former och består av två tungor som brer ut sig ovanför odlingarna. På västra sidan om växthuset är en hårdgjord yta av betong. Betongens skarvar ger även det ett kurvigt mönster. Sittplatserna i detta område är fåtöljer som är utspridda två och två.

MÖTET

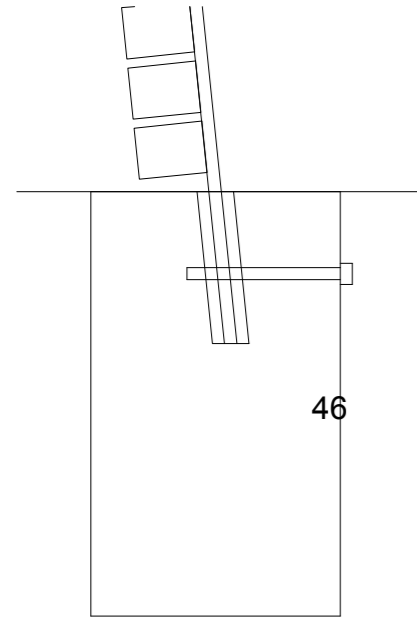
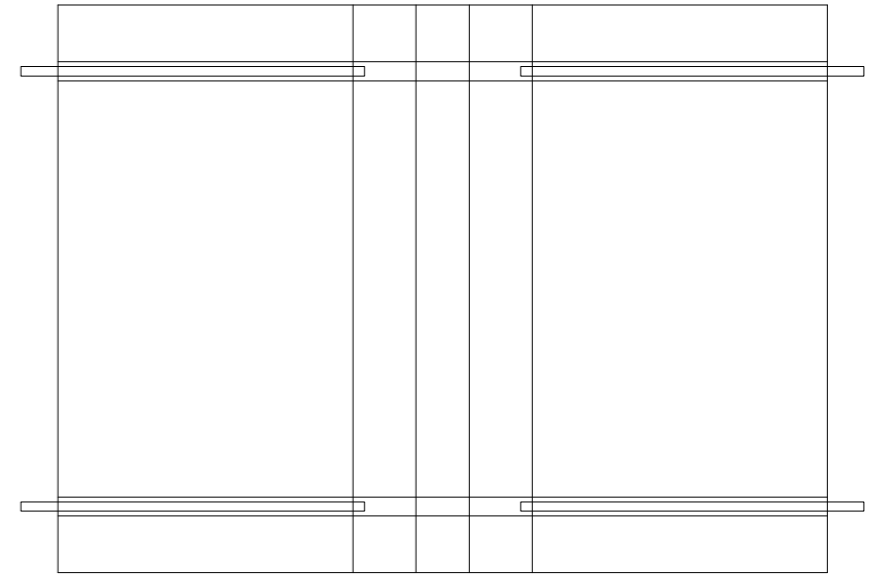
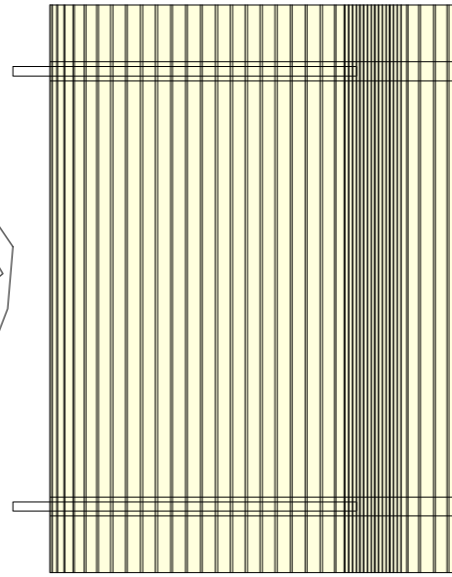
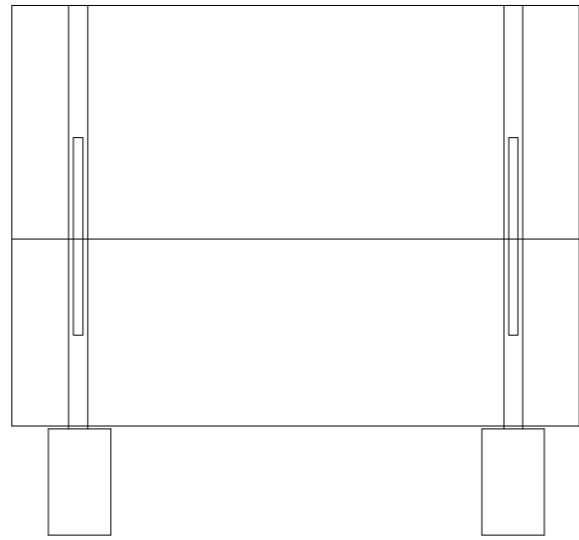
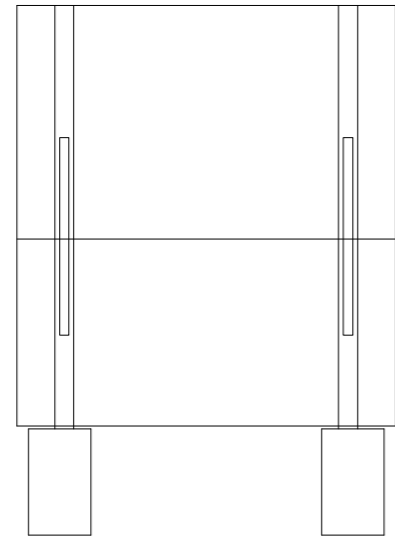
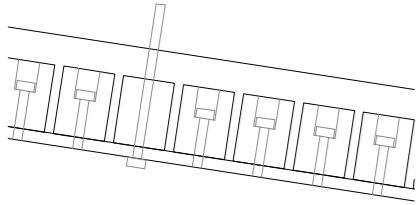
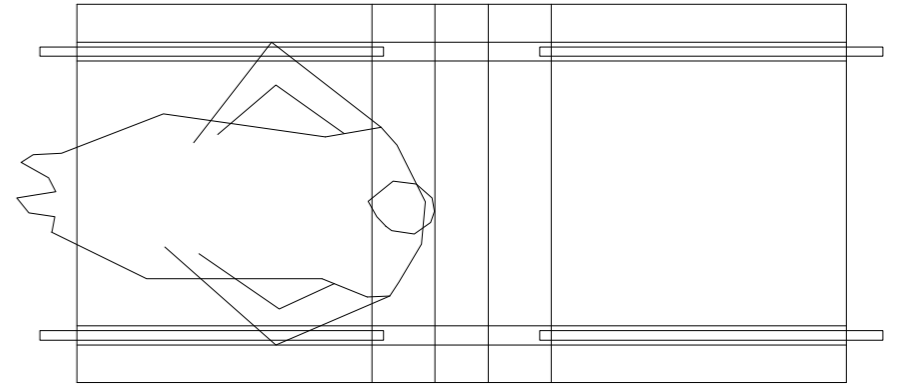
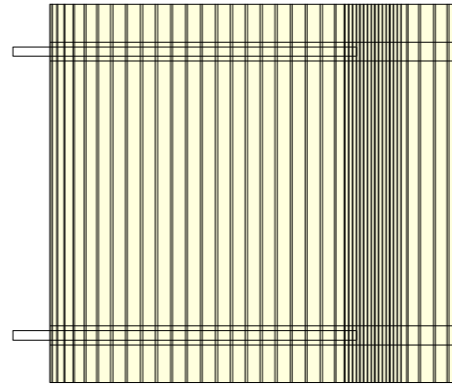
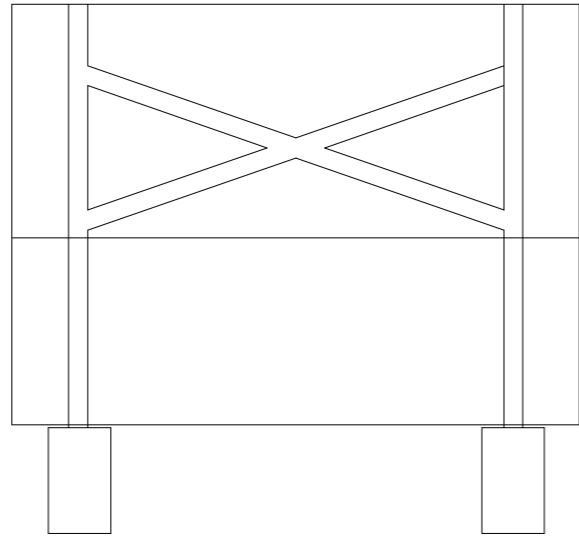
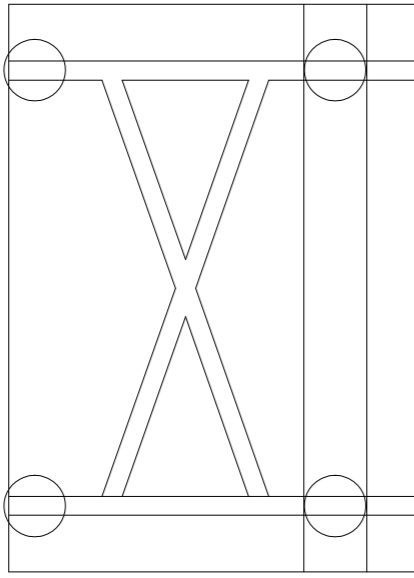
Här kan odlare från alla världens hörn mötas och odla tillsammans i odlingsföreningen och dess aktiviteter. Man får tillfälle att byta erfarenheter och berätta om sina forna trädgårdsäventyr.

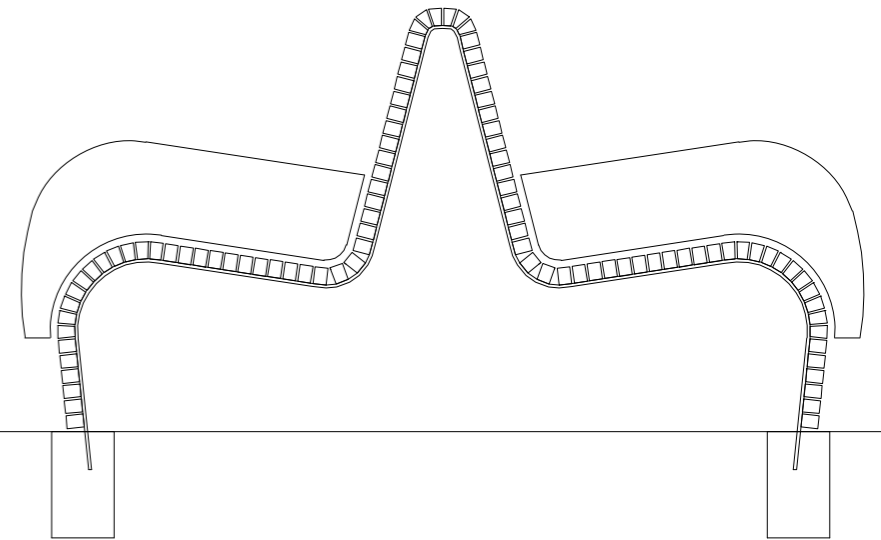
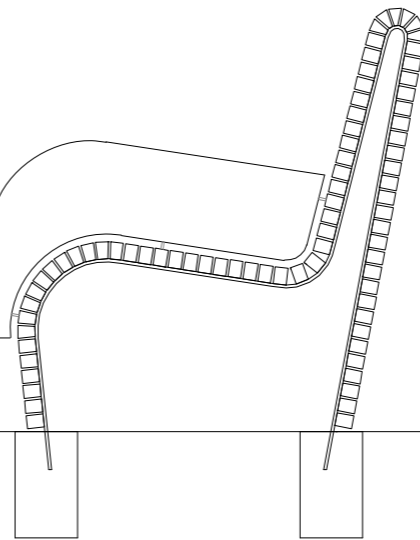
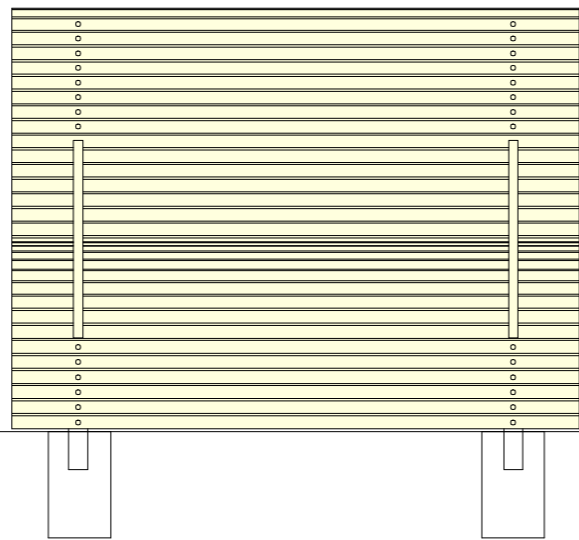
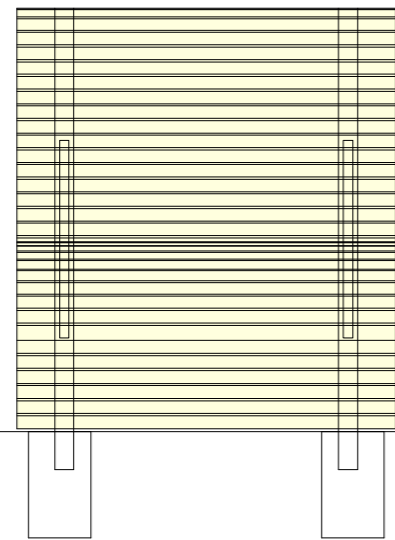

MÖTESPUNKTEN

46

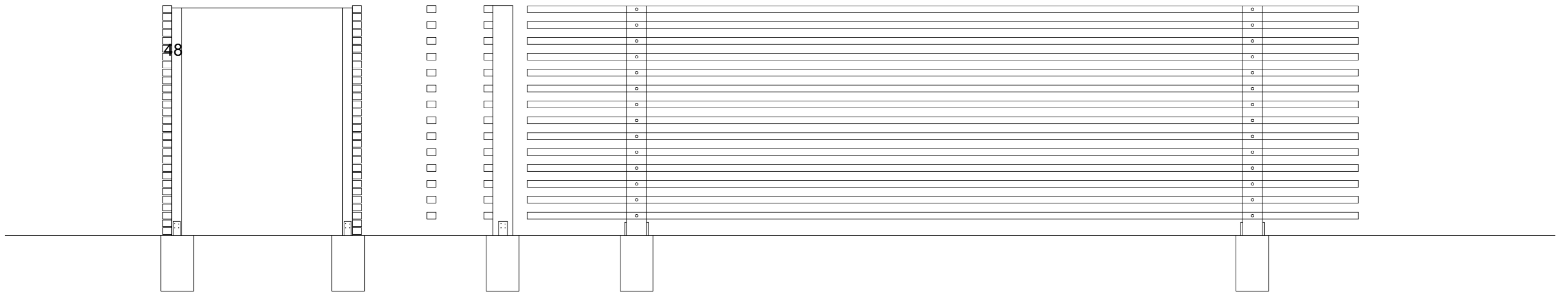
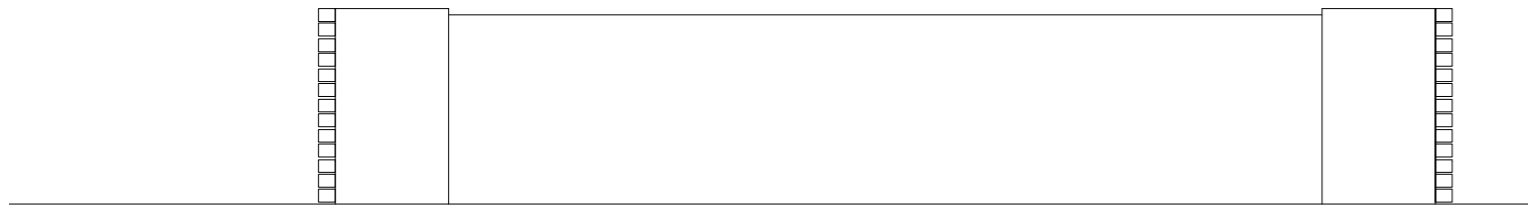
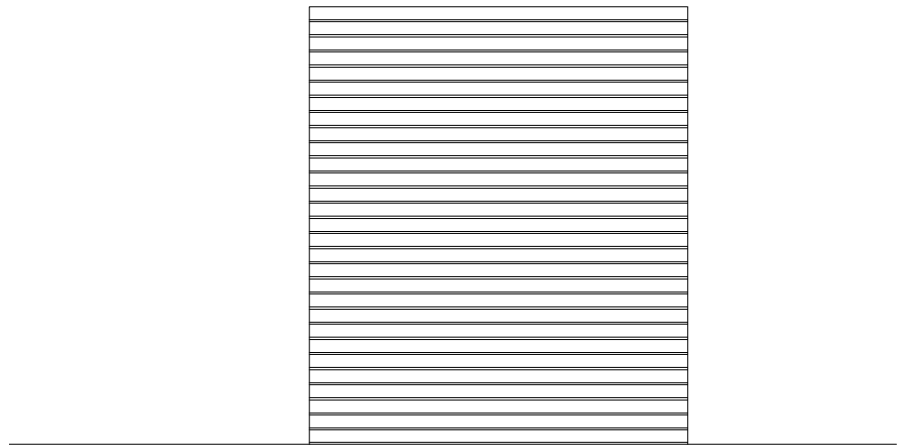
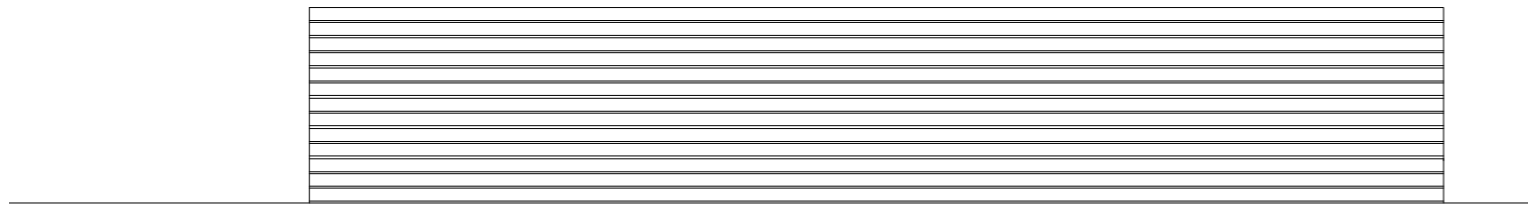

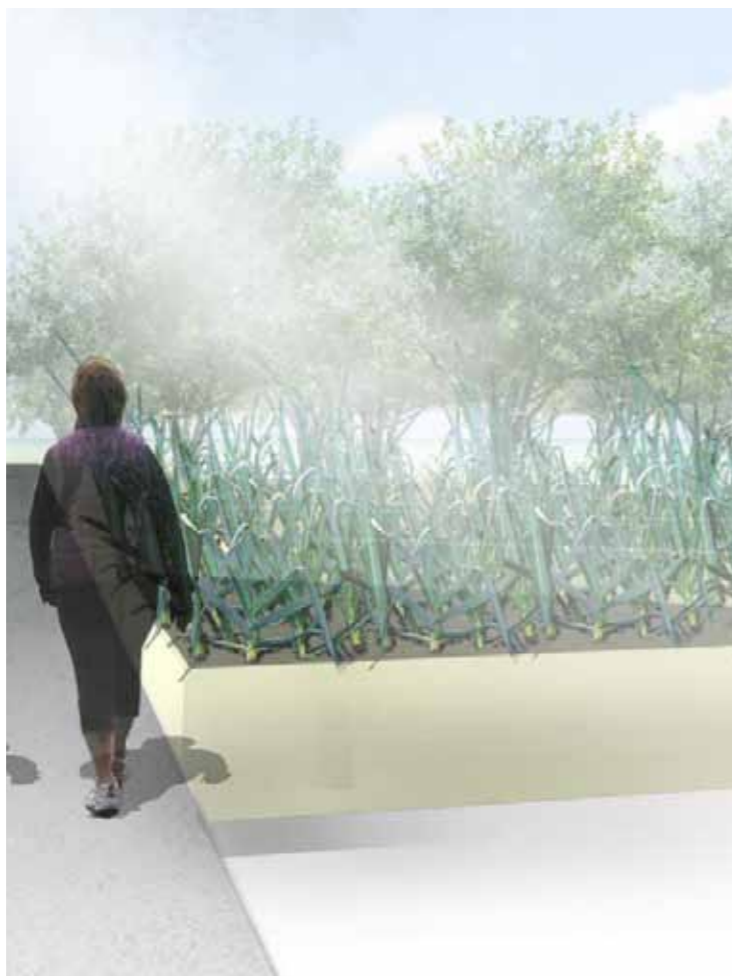
FÅTÖLJ/SOFFA

Soffan och fåtöljens former är inspirerade av en fåtölj ritad av Sigurd Lewerentz. Arkitekten ritade fåtöljen till Stockholmsutställningen 1921. Denna fåtölj för inomhusbruk har fått stå modell för mina soffor och fåtöljer utomhus. Den nya soffans och fåtöljens form bygger på den gamla formen men materialen har bytts ut och jag har anpassat dem för utomhusbruk och sitt sammanhang.

Man kan sitta i soffan och fåtöljen på många vis. Man kan lätt och ledigt luta sig mot den yttre delen av sittytan. Man kan mjukt luta sig tillbaka och sjunka ner i soffan för en längre stund. Man kan sitta på soffryggen och få utblickar. Formen kan användas på många olika sätt. Det kan bli en fåtölj, en lång soffa och soffan kan förvandlas till en soffa som riktas åt två håll.

Materialen och konstruktionen är enkla. Konstruktionen består av tillböjda plattstål med stödkors i sits och ryggstöd. Plattstålen är fästa i fundament. Träribborna av obehandlat lärkträ skruvas fast i plattstålet och skruvhålen fylls med stora träplugg. Träribbornas dimension är 34 x 45 mm. Plattstålens dimension är 8 x 50 mm.

STAKET/PLANTERINGAR

STAKET

Staketets mått bygger på soffans. Höjden på staketet är samma som på soffan och ribborna i staketet har samma dimensioner som soffans, de har också samma sida riktad utåt, den minsta. Materialet är även här obehandlat lärkträ och dimensionerna på ribborna är 34 x 45 mm.

Staketet fungerar som avdelare där man behöver skilja en del från en annan för att tydligt visa var en plats börjar och en annan slutar. Staketet bygger på enkelhet och funktion och trots att det är nära besläktat med fåtöljen så ter det sig mer diskret och smälter in.

PLANTERINGAR

Även planteringarna vid entréplatsen i söder bygger på sittmöblernas och staketets utformning. De söder om huvudstigen består helt av trä. De som står inne på entréplatsen har en betongkonstruktion som man kan sitta på och som är inklädd i ribbor av lärk.

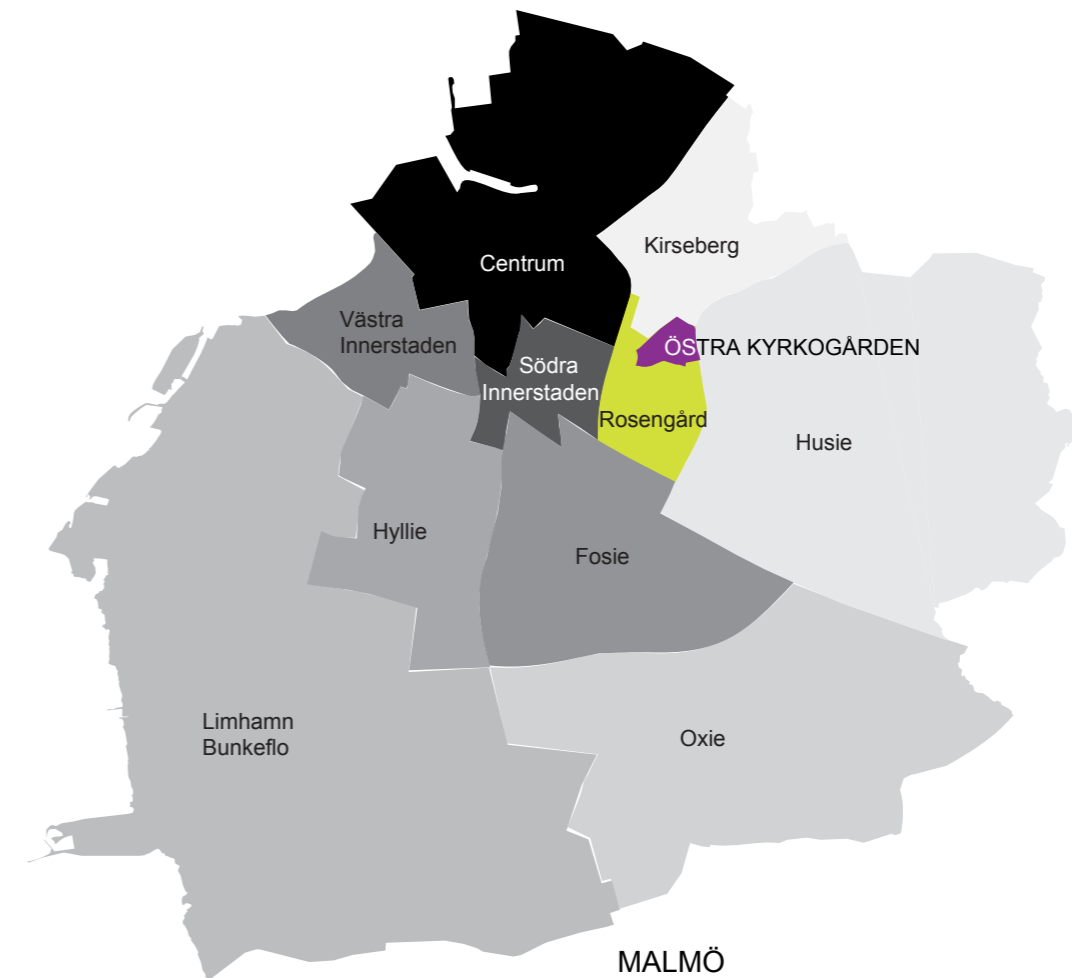
INSPIRATION

PLATSENS SAMMANHANG

Jag hade innan jag startade projektet en tes om att när städer förtätas innebär det att trycket på de offentliga ytorna ökar. Genom att studera Östra kyrkogården i ett plansammanhang kunde jag se att Malmö planerade för att förtäta och exploatera i anslutning till Östra kyrkogården. För att förstå Östra kyrkogårdens fysiska förutsättningar och sammanhang har jag dels studerat platsen i verkligheten och dels studerat kartor och skrivna källor.

De analyser jag gjort av platsen utfördes genom observationer på plats. Genom att besöka platsen ett flertal gånger har jag försökt förstå hur den fungerar som plats och i förhållande till sin omgivning. Jag kombinerade olika analysmetoder för att få en bredare bild som sträckte sig längre än det man kan se. Det var viktigt för mig att sätta Östra kyrkogården i ett historiskt sammanhang och studera hur arkitekten Sigurd Lewerentz tänkte då han ritade den. I mitt sökande efter information och inspiration om Östra kyrkogårdens historia har jag försökt hitta så mycket som möjligt. Genom att se Östra kyrkogården i sin omgivning försökte jag förstå dess potential som socialt hållbar plats.

ÖSTRA KYRKOGRÅRDEN I ETT PLANSAMMANHANG

MALMÖS PLANER

2010 kom Malmö stad ut med en tidskrift, *Planering i Malmö*, där de presenterade sin framtida planering. I tidskriften står det att det nu har gått tio år sedan Öresundsbron stod klar och i och med den blev Malmö en del av Öresundsregionen. Det har enligt tidskriften inneburit att Malmö blivit del av en större bostads-, utbildnings-, forsknings- och arbetsmarknad vilket har gjort att Malmö stärkt sin position i det skånska stadslandskapet. Malmö har också utvecklats mycket som den hållbara staden och då främst har det handlat om ekologisk hållbarhet. Men Malmö planerar att göra en ny satsning vad det gäller hållbarhetsprofilen. De ska arbeta både med nya områden såsom Norra Sorgenfri och Hyllie och samtidigt planera för anpassning av det bebyggda bostadskapitalet till en hållbar stadsutveckling.

I Malmös översiktsplan är en av huvudstrategierna att staden ska bli större inåt och förtätas istället för att ta de dyrbara jordbruksmarkerna i anspråk. När förtätningen sker är blandstaden (mångfaldsstaden) vägledande. Den skapar dessutom ett mindre transportarbete och gynnar kollektivtrafiken och bidrar således inte till en

ökad klimatbelastning. Man tänker sig också att man ska koppla ihop stadens perifera partier med den "urbana moderkakan". Det tänker man sig att man gör genom stråk och mötesplatser som kan överbrygga barriärer och länka samman områden i ett integrativt syfte.

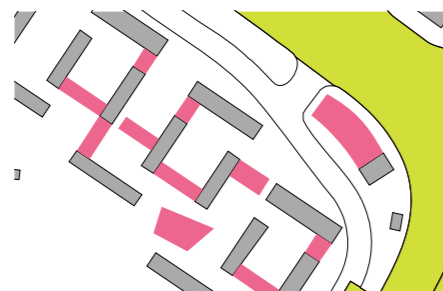
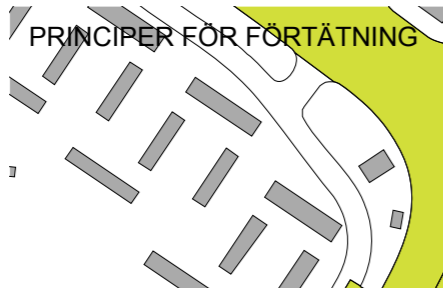
Enligt dialog-pm 2009:1 Hur kan Malmö växa – Hållbart? har Malmö vuxit med cirka 5000 personer per år de senaste 10 åren. Det är dubbelt så hög ökningstakt som under tioårsperioden 1996-2005. Med den takten kommer Malmö ha 350 000 invånare år 2020 och 400 000 invånare år 2030. Man frågar sig i dialog-pm 2009:1 hur Malmö kan växa så mycket på ett hållbart sätt. Man presenterar tre alternativ för hur Malmö kan växa det är UTÅT, INÅT, och INÅT OCH UTÅT.

I tidskriften *Planering i Malmö* nr 1 2010 skriver man att det fastslogs efter omfattande samråds- och remissarbete att man skulle arbeta enligt modellerna INÅT samt INÅT OCH UTÅT, medan UTÅT-modellen avskrevs helt. Modellerna är utformade för att fylla höga krav på markutnyttjande, funktionsblandning, cykelvänlighet och kollektivtrafikanpassning.

Alternativ INÅT innebär omvandling och förtätning av det befintliga Malmö. Det innebär förnyelse i gamla hamn- och industriområden fortsätter. Man föreslår att storskaliga bostadsområden och industriområden ska förtätas, vilket innebär att dessa områden till stora delar ändrar karaktär. Detta alternativ innebär att det inte kommer att finnas plats för nya lågexploaterade verksamhetsområden eller renodlade småhusområden.

Alternativ INÅT OCH UTÅT är en kombination av INÅT och UTÅT och ger större möjligheter att tillfredsställa efterfrågan av olika typer av boende och verksamhetslägen.

Planering i Malmö beskriver vidare att förtätning på flera olika sätt kan bidra till en attraktiv och hållbar stad. Man menar att det kan vara ett medel för att nå en tätare och mer blandad stad som är gång-, cykel- och kollektivtrafikanpassad. Det är också ett sätt att hushålla med mark och infrastruktur genom att man samutnyttjar det som redan finns. Förtätning är enligt tidskriften ett medel för att återskapa en blandad stad med ökade möjligheter till lokalt stadsliv. Man menar att det kan åstadkommas genom att komplettera med sådana funk-

tioner som saknas t.ex. arbetsplatser i bostadsområden och bostäder i arbetsplats- och serviceområden. Man menar också att genom att tillföra andra boendeformer kan en blandning av hushållstyper åstadkommas, vilket kan stärka integrationen. Med detta ökar behov av möjligheten att skapa nya mötesplatser i offentliga och halvoffentliga rum.

Enligt *Dialog-pm 2010:2 Så förtätar vi Malmö* ska det nya Malmö byggas tätt och grönt, för att få en attraktiv stadsmiljö, som är både hållbar och hälsosam. Med fler människor på samma yta behövs både nya grönytor och utveckling av de befintliga. Malmö stad vill utveckla befintliga parker och gårdar och ge dem högre bruksvärden. Grönytor har en viktig funktion för lek motion och rekreation, men är också viktig för odling, kretslopp och vårt klimat. Det behövs enligt *Dialog-pm:et* strategier för vilka rekreationsytor som kan förtätas och hur de som finns kvar kan utvecklas. Detta med tanke på att det i ett flertal studier som Malmö stad har gjort fastslagits att tillgång till grönområden inom 300 meter till bostaden sänker folks upplevda stressnivå och att Malmös andel parkmark per person är relativt låg. Det finns enligt *Så förtätar vi Malmö* inget enkelt svar på vad som är en god eller rimlig grönstandard. Det handlar om andelen grönyta per person, närhet till grönytor och vilken kvalitet och användbarhet de har.

Man anger i *Grönplan för Malmö 2003* som generella mål att dels öka andelen grön mark, dels säkerställa befintlig grön mark. Där presenteras riktvärden för storlek, karaktär, avstånd och trafikbarriär.

Enligt *Dialog-pm 2010:2 Så förtätar vi Malmö* måste utemiljö bli attraktiv när man förtätar. Det kan innebära att nya grönytor behöver anläggas, gator trädplanteras eller befintliga grönytor utvecklas. Då man förtätar innebär det att fler människor kommer att använda samma grönytor. Då de används mer behöver de bli mer användbara och de behöver tåla ett större slitage. Tillgängligheten kan också behöva höjas. Det är viktigt att det även i framtiden finns en variation i utbudet av rekreationsytor från naturligt och vilt till strikt och kultiverat. Genom att utveckla befintliga grönytor och tillföra nya funktioner kan de bli mer användbara och attraktiva.

ROSENGÅRDS PLANER

I *Dialog-pm 2010:2 Så förtätar vi Malmö* står det att de stationsnära områdena är speciellt lämpliga för förtätning. Östra kyrkogården ligger i Rosengård och i närheten av en ny station som ska öppna där. De stationsnära områdena kan utnyttjas för stora arbetsplatser och besöksintensiva funktioner eftersom det är här, där många människor rör sig, som förutsättningarna för den blandade staden är som bäst.

Enligt Malmö stads hemsida om den nya stationen Station-Rosengård är det tänkt att stationen ska byggas i två etapper. I en första etapp byggs stationen på södra sidan om Amiralsgatan och i en andra etapp på den norra sidan, som är den sida på vilken Östra kyrkogården ligger. Malmö stad planerar att långsiktigt samordna de fysiska förändringarna och man fokuserar på den socioekonomiska utvecklingen som stationen kan ge. Malmö stad hoppas att Station Rosengård kommer att skicka ut signaler i hela Malmö. Visionen är att bilden av stadsdelen förändras i takt med att förändringsarbetet fortgår. I kombination med 500 nya studentbostäder kommer tågstationen att göra stadsdelen attraktivare. Station Rosengård väntas vara klar år 2012.

Enligt *Dialog-pm 2010:2 Så förtätar vi Malmö* är en stor del av Malmös nuvarande bostäder byggda mellan 1955 och 1975, så även Rosengård. Husen grupperades kring en gemensam parkyta och planerare och arkitekter arbetade efter de funktionalistiska idealen med ljus, luft och grönska. Med tiden blev husen allt mer serieproducerade och enhetliga och byggdes antingen som lamellhus i tre våningar eller skivhus i åtta våningar.

Grönytorna i dessa områden som skulle binda samman park och bostadsgård splittrades av parkeringar, cykelvägar mm och blev ju längre tiden gick allt större och allt mer bristfälligt utformade menar Malmö stad

i *Dialog-pm 2010:2*. Separerade trafiklösningar ledde till både stora skydds-zoner och parkeringar. Samtidigt betydde det dock en hög tillgång på trafiksäkra miljöer för barn.

Förtätningstrycket i dessa områden är relativt lågt enligt *Dialog-pm 2010:2*, men samtidigt är förändringsbehovet stort. En förstärkt kvalitet i parker och bostadsgårdar skulle kunna förändra användningen av utemiljön till det bättre. Det är önskvärt att andelen verksamheter i bostadsområdena ökar. Förtätningstrycket är i allmänhet stort. Det finns också ofta stora möjligheter för förändring i dessa områden då det i allmänhet saknas skyddsbestämmelser mot en förtätning eller förändring. Det är också mestadels stora fastighetsägare vilket underlättar förtätning. Förtätning i dessa områden kan utnyttjas för att bryta ner storskaligheten och skapa mer småskaliga gatu- och gårdsrum.

Enligt Boverkets utredning *Social hållbar stadsutveckling* försöker Malmö stad inom samhällsplaneringen arbeta med stadens struktur för att öka chansen att människors rörelser i staden leder till nya möten. Genom att medvetet placera funktioner och byggnader för människor med olika livsstilar i närheten av varandra och på strategiska platser i stadens centrum eller periferi vill man skapa vardagliga möten där människor får möjlighet att iaktta och lära känna samhällets olika sidor.

Enligt Malmö stads *Områdesprogram för socialt hållbar utveckling i Malmö* har begreppet "Rosengård" genom såväl svenska som utländska medias egendynamik blivit känt långt utanför Malmös och Sveriges gränser som ett problemområde och Malmö som en problemstad. Denna bild överskuggar periodvis stadens framgångar.

Områdesprogrammen för socialt hållbar utveckling i Malmö är ett redskap och ett arbetssätt för att utveckla Malmö som en stad där alla tre hållbarhetsbegreppen – miljömässig, ekonomisk och social hållbarhet ömsesidigt förstärker varandra. Områdesprogrammen ska knyta samman både "hårda" och "mjuka" investeringar. Genom att bygga Områdesprogrammen runt ett "skellett" av investeringar i fysiska miljöer och infrastruktur skapas en stabil och synbar stomme av förändringar i varje område. Dessa fysiska och i vissa fall högprofilerade investeringar understöds och utvecklas av investeringar i människors kunskap och kapacitet. Förändringsförmågan i ett område utvecklas genom att det fysiska "skelettet" kompletteras med sociala "muskler". Detta kan åstadkommas genom ett utökat samarbete mellan de tekniska förvaltningarna och stadsdelsförvaltningarna samt att de boende i de berörda områdena liksom även fastighetsägare, företagare m fl. bjuds in till att delta i själva förändringsprocessen.

Ett nytt cykelstråk har skapats mellan Rosengård och

södra innerstaden, det beskrivs på Malmö stads hemsida om *Rosengård och Rosengårdsstråket*. Cykelstråket beskrivs som den viktigaste kommunikationsleden mellan stadsdelen och centrum. Den ska nu bli ännu attraktivare. Förändringsarbetet med cykelstråket är inriktat på långsiktighet. Att förädlingsarbetet och aktiviteterna som startas, fortsätter när projektiden är slut. Arbetet genomförs i olika etapper. Belysningen var först ut och de hoppas på att skapa magneter längs cykelstråket som ska locka folk. De har också byggt bokaler längs stråket. Det är kommersiella lokaler som är ihop byggda med bostäder.

Man vill också enligt *Rosengård! Strategier för hållbar utveckling i en stadsdel Dialog-pm 2008:1* skapa större attraktioner som ska locka övriga malmöbor och även ha en regional dragningskraft. Att ge stadsdelen större attraktioner ökar förutsättningarna för att Rosengård skall kunna sättas på kartan i fler avseenden än idag. Man vill även skapa attraktioner i grönområdena och en plats man pekar ut för en sådan attraktion är i Cronhielmsparken, parken strax intill Östra kyrkogårdens södra delar.

Östra kyrkogården beskrivs i *Dialog-pm 2008:1* som en viktig grön miljö som kan integreras bättre i stadsdelen. Med fler entréer från Cronhielmsparken blir kyrkogården mer lättillgänglig för promenader och stillsam rekreation

men även för rörelse med cykel genom kyrkogården.

I *Dialog-pm 2008:1* menar man att odlingslotterna är en oas för många malmöbor och en mötesplats för människor från olika delar av staden med ett gemensamt odlingsintresse. Alla trädgårdsintresserade har inte möjlighet att skaffa egen trädgård och odlingslotterna är då ett utmärkt alternativ. Eftersom intresset är större än utbudet kan det vara aktuellt att hitta fler platser för odling. Odlingsområden är också trevliga komplement till de traditionella parkerna och bidrar till trivsel, liv och rörelse. Det är också ett bidrag till en ekologiskt hållbar stadsmiljö.

BOKALERNA: MAGNET I ROSENGÅRD

OMGIVNING

Östra kyrkogården ligger i Malmö i stadsdelen Rosengård. Rosengård är en av tio stadsdelar i Malmö och har en central placering i staden men är samtidigt avskild från innerstaden på grund av dåliga kopplingar och kontinentalbanan, (dialog-pm 2008:1) Östra kyrkogården ligger i norra delen av Rosengård och en del av begravningsplatsen ligger även i stadsdelen Kirseberg.

Norr om Östra kyrkogården ligger Håkanstorp. Håkanstorp är ett litet villaområde i södra Kirseberg. Om man tar sig genom Håkanstorp åt Nordväst så hamnar man tillslut vid Värnhem, en del av Malmös centrum. Öster om begravningsplatsen går inre ringvägen, en hårt trafikerad väg som avskärmar mot stadsdelen Husie och villabebyggelsen där.

Väster om Östra kyrkogården ligger ett litet industriområde som heter Emilstorp. Emilstorp avskärras av kontinentalbanan från Norra Sorgenfri, ett annat litet industriområde som är inne i en exploateringsprocess och som kommer bli ett nytt stadsbostadsområde i Malmö. I en framtid kan man tro att kopplingarna mellan Emilstorp och Norra Sorgenfri kommer att förstärkas och

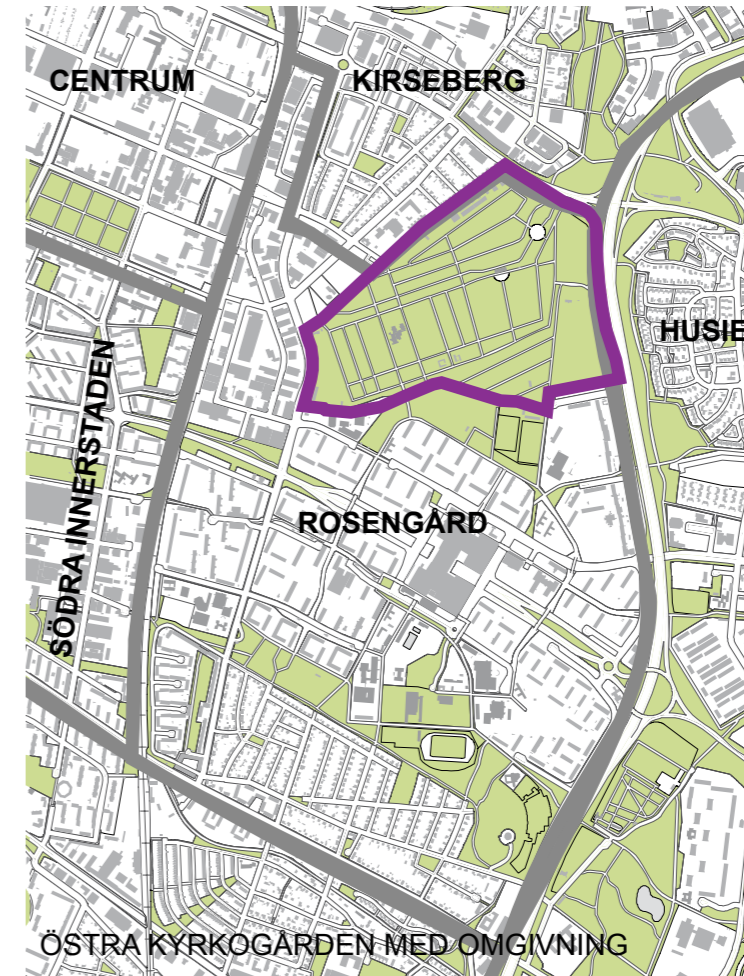
att även Emilstorp kommer att exploateras.

Enligt *dialog-pm 2008:1* finns det en poäng med att vid en sådan exploatering knyta samman Östra kyrkogården och S:t Pauli kyrkogårdar som ligger som en grön tunga in mot innerstaden. Östra kyrkogården skulle även tydligare kunna kopplas till Bulltofta fältet, ett stort rekreationsområde i nordost, och en grön kil skulle då skapas in i Malmös innerstad.

I *dialog-pm 2008:1* har beskrivits även en önskan om att Östra kyrkogården tillsammans med den intilliggande Cronhielmsparken ska kopplas söderut mot Rosengårdsfältet och på sått skapa ett grönt samband. Dessutom uttrycks en vilja att tillgängliggöra Östra kyrkogården för de boende i Rosengård, som idag inte använder begravningsplatsen i så stor utsträckning.

Strax söder om Östra kyrkogården ligger Cronhielmsparken. Parken är förbunden med Östra kyrkogården men också avskärmat på grund av den höga bokridån. Cronhielmsparken är en mycket enkelt utformad park med stora öppna gräsytor.

Söder om parken och begravningsplatsen ligger Rosengårds delområde Apelgården. Apelgården består av skivhus på nio våningar som är placerade i nord-sydlig riktning.

KONCEPTUELL ÖVER-
GRIPANDE IDÈSKISS

HISTORIA

I boken *Kyrkogårdarna i Malmö* skriver Kyrkogårdsförvaltningens redaktionskommitté (1984) att marken kring åsen som Östra kyrkogården ligger vid är historisk. Där utkämpades strider mellan danska och svenska trupper i mitten av 1600-talet. Hohögsåsen, eller Hohögarna som den kallades förut, utgjorde en stark försvarslinje på grund av de fyra kullar som finns på åsen. Långt senare blev Hohögarna en omtyckt plats för malmöbornas söndagspromenader. Från kullarnas toppar erbjöds man en vidsträckt utsikt åt alla håll.

Johan Schlasberg (2011) skriver på hemsidan *idstories.com* att Malmö i början på 1900-talet växte och då ökade behovet av en ny kyrkogård. Valet föll på ett markområde i den nordöstra utkanten av staden vid Hohögsåsen och gården Villa Hohög. Åsen med sina fyra kullar erbjöd både vacker natur och ytor. Åsen har troligen fått namn, om än förändrat, från "den höga åsen". Kullarna har i stort sett jämnats ut idag, två av dem när man skulle bygga Bulltofta flygplats 1939.

Janne Ahlin (1985) skriver i boken *Sigurd Lewerentz arkitekt* att platsen gav en vid utsikt över den skånska slätten och den var jordbruksmark. Den bebyggelse

som skulle komma att förändra landskapet anades knappt. Det behövdes inte bara hus för levande i det växande Malmö utan även de döda. På Hohögsåsen finns ett bronsåldersröse som vittnar om att platsen också förut vigds åt döda.

Östra kyrkogårdens arkitektur är skapad av den välkände arkitekten Sigurd Lewerentz som från 1916 nästan ända fram till sin död 1975 arbetade med begravningsplatsens olika utvecklingsstadier (Kyrkogårdsförvaltningens redaktionskommitté, 1984).

Enligt Janne Ahlin (1985) utlystes det en arkitekttävling om begravningsplatsen. Sigurd Lewerentz förslag hade mottot "Ås" och det hade med sina små medel gett området den konstnärliga behandling som ändamålet ansågs kräva och vann över de andra 26 förslagen som hade lämnats in. Den naturliga monumentaliteten i åsen framhölls. Sigurd Lewerentz kontrakterades för uppdraget att göra generalplanen i september 1916.

Lewerentz får ett år på sig att omforma sitt förslag, men det tar två år och sju månader och beställaren är mycket förargad och håller inne betalningen (idstories, 2011). Janne Ahlin (1985) menar att Lewerentz ofta hamnade i tidsnöd, då han var perfektionist och inte gav sig innan varje liten detalj hade granskats och lösts. Utstakade områdesgränser ifrågasatte han och ändrade dem. Han

hade synpunkter på den kringliggande stadsplanen och bebyggelsen utan att formellt ha något med saken att göra. Det tog tid och det dröjde innan han kom igång med själva begravningsplatsen. Lewerentz ville vara säker på grunden innan han kunde sätta igång med det egna projektet.

1919 Var han klar med en plan som inte skiljde sig nämnvärt från tävlingsförslaget. Han hade arbetat med kapellet och bearbetat åsens terräng. I samråd med stadsingenjören Erik Bülow Hübe avgränsade han begravningsplatsen från de planerade bostadsområdena. Med en kraftig alléplantering och med en tre meter hög betongmur utanför allén skulle lugn och avskildhet skapas.

Huvudentrén lades i detta förslag mot Sallerupsvägen där det gick spårvagnstrafik. Senare skulle även en spårvagnslinje gå väster om begravningsplatsen och då skulle en huvudentré öppnas även där. Utmed åsens södra sida löpte en väg tvärs genom området från Sallerupsvägens entré. En annan väg följde åsens krön från en stadionformad ceremoniplats, förbi det stora kapellets förplats. Den gick fram till ett litet kapell i väster och gick förbi den gamla bronsåldersgraven. Två ringvägar följde det yttre bokbevuxna trädbältet. Ett antal tvärgående vägar förband primärvägarna med gravkvarterens lokala vägnät. Det stora kapellet föres-

logs ligga där åsen var som högst. Det skulle då vara synligt från hela området med en monumental och behärskande verkan. I områdets norra del hade Lewerentz placerat ekonomigård, plantskola om personalbostäder.

Lewerentz ville uppnå stark helhetsverkan och förslaget innehöll noggranna detaljföreskrifter. Växtbehandlingen föreslogs vara enkel. Inom parkbältet i norr innanför gränsmuren tänkte han sig bok och ek, medan lind skulle finnas i de regelbundna kvarteren i söder. De fåtaliga träden skulle inom öppna partier vara lågväxande och pyramidpoppel skulle på utvalda ställen planteras som orienteringsmärken.

Vid ekonomigården skulle hagtorn dölja husen och i övrigt skulle alla häckar vara bok (Ahlin, 1985). Häckarna skulle spela mot åsens höjd och det i sin tur skulle ge en upplevelse av att man svävade högt ovanför och tittade ner på gravarna (P1, 2010).

1919 godkände kyrkogårdskommittén förslaget och man var förbluffad över hur lite schaktarbeten och jordförflytning som behövde göras (Ahlin, 1985). Byggnationen kom igång och begravningsplatsen togs för första gången i bruk 1921 (idstories 2011).

Kyrkogårdsförvaltningens redaktionskommitté (1984) skriver i boken *Kyrkogårdarna i Malmö* att karaktäris-

tisk för förslaget var att söder om åsen är arkitekturen strängt regelbunden med klippta häckar och formträd, medan terrängen norr om åsen har inbjudit till en utformning med mera friväxande växtmaterial och sammanhängande gräsmattor. Och det övergripande greppet har man behållit ända från ursprungsförslaget. För besökaren i dag är åsen också en attraktion genom sitt vackra bestånd av vilda blommor. Den rikhaltiga floran innehåller ett flertal rariteter.

Sigurd Lewerentz ritade även många av de byggnader som finns på Östra kyrkogården bland annat kapell- och krematorieanläggningen som finns mitt på begravningsplatsen (Kyrkogårdsförvaltningens redaktionskommitté 1984).

På Östra kyrkogården ligger en av Sveriges första minneslundar. Från början användes den som ceremoniplats för jordfästningar men omlades 1959 till minneslund. Fred Åbergs konstverk "Kretslopp" samt en dammsmyckar numera minneslundan. I närheten av minneslundan har två kistlundar byggts upp. 1970 invigs Sigurd Lewerentz vida berömda blomsterkosk/blomsteraffär som ligger vid begravningsvästra entré, det är det sista Lewerentz ritat på begravningsplatsen (Kyrkogårdsförvaltningens redaktionskommitté, 1984).

Under 1970-talet skedde stora anläggnings- och utvidgningsarbeten och inom kyrkogården finns nu katolska och ortodoxa gravkvarter och utanför, men i direkt anslutning till den, finns en muslimsk och en judisk begravningsplats (Kyrkogårdsförvaltningens redaktionskommitté, 1984).

Enligt hemsidan idstories.com (2011) arbetar det på Östra kyrkogården ungefär 60 personer med inre och yttre skötsel. Gräskanter ansas, ölandstoken skärs ner inför vintern, gångar krattas. Små fordon susar runt med gräsklipp, grenar, jord och verktyg. Där finns mycket handkraft.

HISTORISKA KARTOR

Genom att studera historiska kartor kan man följa Östra kyrkogårdens utveckling, från tävlingsförslagets till dagens utformning. Från ursprungsplanen från 1920 så är det mycket som är sig likt. De norra delarna togs i bruk något senare och blev lite annorlunda från grundtanken. Trädridån i norr genomförs inte i enlighet med de första planerna. Begravningsplatsen utvidgas i söder och öster, här tillkommer judiska och muslimska begravningsplatserna. Tidigare var muslimska begravningsplatsen kolonilotter.

ANALYS

KÄNSLOANALYSEN

Denna analysmetod är inspirerad av Guy Debords och situationisternas *dérive*, eller driva som det skulle kunna kallas på svenska. I en *dérive* släpper en eller flera personer, under en specifik tidsperiod, sina vanliga göromål och åtaganden och låter sig dras in i terrängens attraktioner och i det man kan tänkas finna där enligt Knabb (1995). Men *derivé* innefattar både detta med att släppa taget och dess nödvändiga motsats: att styras av de psykogeografiska variationerna genom vetenskapen och beräkningarna av dess möjligheter.

KÄNSLOR, TANKAR OCH INTRYCK

Det är aktivitet här hela tiden under dagen. Aktiviteterna är inte bara begravningsrelaterade. Där är människor som promenerar, rastar hunden, joggar, cyklar.

LJUD

Ljudet av stora vägar. Arbetarnas maskiner. Ljudet av krattan mot gruset. Två kvinnor som pratar. Joggarens steg och djupa andetag. Fåglar som skrär. Cykelhjul på asfalt. Bilar som åker. Klockorna ringer. Hundar som skäller. Spädbarn som skriker. Vindens sus i träden.

LUKTER

Höst. Blöta blad som ruttar på marken, bilarnas avgaser. Nyklippt gräs. Jord. Bokens sura doft. Röken från en arbetares cigarett.

TAKTILITET

Markens material ändras under mina fötter, asfaltens hårdhet, grusets undflyende, gräset och den mjuka jorden. Regnet som faller mot kinden. De fuktiga sträva bladen i handen.

KÄNSLOR

Man kastas mellan stor sorg och vardagsglädje. På kyrkogården är alla känslor i rullning. Jag vet att en begravningsceremoni äger rum i kapellet och ut kommer rödgråta människor. Jag tar ett foto på ett träd och en man uttrycker sin glädje över höstens färgsprakande löv.

SYNINTRYCKEN

Synintrycken är otaliga, Besökarna som vittnar om olika känslor, motionärerna som kvittrar om vardagen, den ensamma änklungen vid fruns grav, hundägarens röda ansikte och svettfuktiga panna som vittnar om en rask promenad. Begravningsplatsen utformning, på åsen kan jag se ut över stora delar av platsen, långt borta ser jag stora hyreshus och stora vägar. Begravningsplatsen är stor. Många tar sig hit med bil, de asfalterade vägarna känns överdimensionerade och anonyma, var ska man

ta vägen om man vill gå där. Färgerna är många bokarnas orangea blad och gråa stammar, buskarnas skiftningar från grönt och gult till starkt rött. Blommorna skiftar i alla färger, det finns till och med illblåa snittblommor, i mina ögon skär de sig mot hösten, men de vittnar också om vilken fantastisk brokig mångfald man kan upptäcka på en begravningsplats. Vi är alla olika. Det finns inte en grav som är den andra lik. Men samtidigt är vi så lika. Människor med ursprung från andra sidan jorden, med helt andra trosuppfattningar, begraver sina nära mycket likt hur kristna med svensk bakgrund blir begravda. Man har en sten och i vissa fall en inramning. Jag som har gått runt på begravningsplatsen många gånger kan se att det är mycket större skillnad på askgrav och kistgrav än vad det är på en muslimsk grav och kristen kistgrav eller en judisk grav och en katolsk. Den största skillnaden om man nu ska leta efter sådana är utsmyckningen. Vissa gillar pråliga plastblommor och andra vill ha brun ljung, någon lägger en sten en annan undviker att pryda graven med något alls.

SLUTSATSER

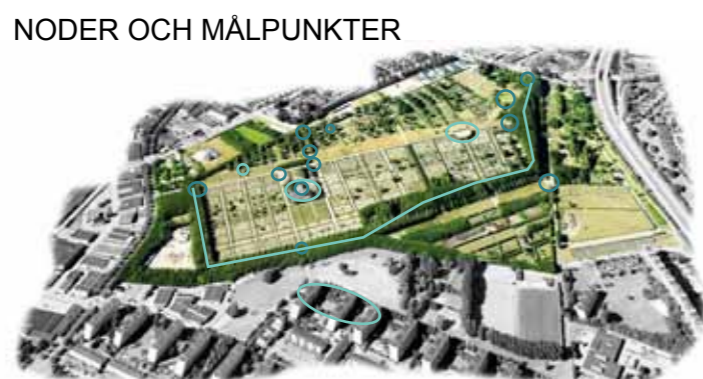
Denna analysmetod fick mig att öppna upp mig inför vad som äger rum på Östra Kyrkogården. Jag fick en bättre känsla av platsens olika pulser och aktiviteter. Jag blev mer lyhörd för vad den här platsen kräver och förväntar sig av den förändring som jag ska föreslå.

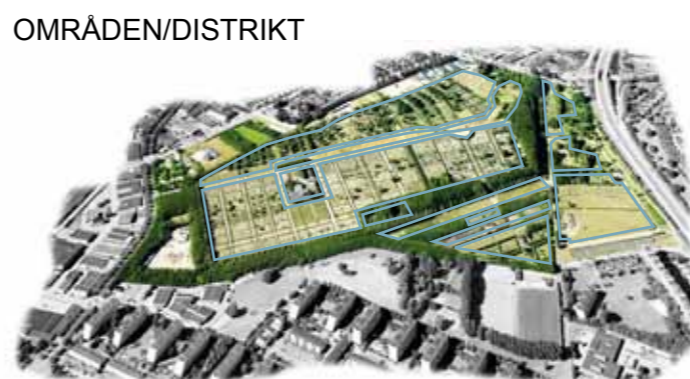
STRÅK

KANTER/GRÄNSER/BRYN

NODER OCH MÅLPUNKTER

OMRÅDEN/DISTRIKT

LANDSKAPSANALYSER

Jag har även använt en analysmetod som skapades av Kevin Lynch (Lynch, 1960). Metoden innebär att man identifierar fem olika former som påverkar hur besökaren rör sig genom området. Formerna är stråk, kanter/gränser/bryn, områden/distrikt, noder/målpunkter och landmärken

STRÅK

Stråken är ett nät som går från norr till söder och från öster till väster. Det är flera bilvägar som går runt i begravningsplatsen. Bilarna kommer antingen från huvudentrén i väst eller från Rosengård i sydöst. Man är begränsad till att gå på vägarna det är inte möjligt att gena på begravningsplatsen. Att röra sig inom kvarteren är inget man gör om man inte har ett mål där.

KANTER/GRÄNSER/BRYN

De stora trädridåerna utgör tydliga gränser, det är även åsens kant. Häckarna i hela begravningsplatsen delar av den.

OMRÅDEN/DISTRIKT

De övergripande områdena är landskapsparken, åsen, den strikta delen, kapellen, kolonilotterna, gården, jordupplagen, ortodoxa delen, muslimska delen, judiska delen. Man skulle också kunna se varje gravkvarter som en del.

NODER/MÅLPUNKTER

I de mest använda vägarnas korsningar och i entréerna finns tydliga noder. Många noder ligger längs det nord-sydliga gång- och cykelstråket. Man kan se viktiga besökspunkter som kapellen och minnesplatsen som noder.

LANDMÄRKEN

Det är några få byggnader och formationer som utgör landmärken.

Man kan även säga att den framträdande bokridån är ett landmärke.

ÖVRIGA ANALYSER

BEGRAVNINGSPLATSENS DELAR

Östra Kyrkogården består av många olika delar. Dels är den traditionella delen uppdelad i mindre stycken. Den nordligaste delen är den friare delen som mer liknar en landskapskyrkogård. Genom hela begravningsplatsen sträcker sig Hohögsåsen som är en mer öppen och rekreativ del som inte känns privat. Den södra biten av den traditionella delen av Östra kyrkogården har ett mer strikt formspråk med tydliga kvarter och höga häckar. Den traditionella delen skärmar sig söderut med en hög trädrida av bok. På andra sidan trädridan ligger ett öppet område som idag används som jordupplag

och kompost. Dessa delar skulle enligt Erik Ljungberg (muntlig källa 2011) kunna användas åt någonting annat. Sydväst om begravningsplatsen ligger Cronhielmsparken en ganska stor men mycket enkel park. I sydöst ligger den muslimska och den judiska delen. Båda dessa delar omgärdas av höga bokhäckar. I den nordöstra delen strax innanför den inre ringvägen som löper förbi här ligger ett kolonilottsområde och en kursgård samt några ytor som inte används till något.

RUMSLIGA ELEMENT

De viktigaste rumsliga elementen är trädridåerna och de höga häckarna. Dessa är viktiga för begravningsplatsens uttryck. Men genom att tydliggöra entréer i dem kan man istället för att se dem som barriärer så kan de vara trösklar och ledsagare in i något nytt.

ENTRÉER

Huvudentrén är den västra vid den kända blomsterkiosken.

Det finns en entré i varje del av det nord-sydliga gång- och cykelstråket.

Begravningsplatsens delar (Kristna, judiska, muslimska, ortodoxa, katolska, askgravar, minneslund, kistlund, allmänna ytor, parkering, större bokplanteringar, jordupplag, verksamhet, kapell)

Den kristna delen är delad i två, landskapsparksdelen och den strikt formade.

De katolska och ortodoxa delarna är utplacerade på flera ställen.

Den muslimska delen används bara till viss del.

Den judiska delen är inåtvänd.

I den ursprungliga delen finns det en minneslund, en kistgravlund och nya askgravlundar.

Runt begravningsplatsen finns några verksamhetsbyggnader och några kapell.

Begravningsplatsen inramas av stora bokplanteringar.

PRIVAT/OFFENTLIGT

Stora delar av begravningsplatsen känns ganska privat.

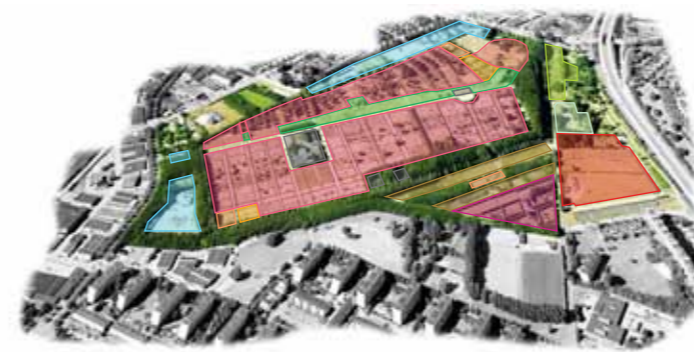
De avdelade kvarteren gör att man inte går in där om man inte har där att göra. Det är en liten del som känns fri och allmän. En sådan del som är välfungerande är åsen. Den fungerar bra nästan som en park. Andra delar är mindre funktionella. Vägarna och parkeringarna är allmänna men de fungerar bäst som vägar och har ingen tydlig övrig funktion. Övriga ytor som är allmänna känns ganska intetsägande eller är jordupplag.

SLUTSATSER

Jag ser att det finns ett möjligt utvecklingsområde i och vid Östra kyrkogården. Det är ett område som sträcker sig från och med Cronhielmsparken, österut mellan den traditionella och den judiska delen förbi den ortodoxa delen, området svänger norrut vid den muslimska delen och fortsätt upp och förbi odlingslotterna. Denna del

möter Rosengård som kan få ta större del i Begravningsplatsen och den ligger också mitt i brännpunkten av de särskilda begravningsplatserna. Delen har redan nu en intressant kombination av rekreation (Cronhielmsparken), begravningsplatsen och odlingslotterna.

Det saknas en tydlig mötespunkt i området som kan knyta samman begravningsplatsens olika delar.

BEGRAVNINGSPLATSENS DELAR

RUMSLIGA ELEMENT

ENTRÉER

PRIVAT/OFFENTLIGT

VIKTIG BAKGRUND

SOCIAL HÅLLBARHET

INTRODUKTION

Idag är hållbar utveckling och stadsutveckling ett aktuellt ämne för alla i allmänhet och arkitekter i synnerhet och det är en av de största utmaningarna vi möter nu. Enligt FN-rapporten Vår gemensamma framtid, 2 kap 4 (1987), som är skriven av "Världskommissionen för Miljö och Utveckling" eller Bruntlandkommissionen, är definitionen av hållbar utveckling en utveckling som "... tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov".

Enligt Agenda 21, som är ett handlingsprogram antaget vid FN:s Rio-konferens om hållbar utveckling, består hållbar utveckling av tre dimensioner. Ekologisk hållbarhet, som handlar om att långsiktigt bevara vattnens, jordens och ekosystemens produktionsförmåga och att minska påverkan på naturen och människans hälsa till vad de "klarar av". Social hållbarhet, som handlar om att bygga ett långsiktigt stabilt och dynamiskt samhälle där grundläggande mänskliga behov uppfylls. Ekonomisk

hållbarhet, som handlar om att hushålla med mänskliga och materiella resurser på lång sikt.

EN DEFINITION ELLER RAMVERK

Emma Partridge är social researcher på University of Technology Sydney, hon är en av få som har försökt skapa en definition av vad social hållbarhet är (Partridge, 2005). Partridge menar att det saknas en grundlitteratur och ett grundläggande ramverk för social hållbarhet. Forskningen har kommit långt med både de ekonomiska och ekologiska dimensionerna medan den sociala dimensionen ligger efter. Försök att komma med en definition för social hållbarhet har gjorts men bredden och djupet på idéerna har gjort att termen är lika svår att definiera som termen samhälle. Enligt Partridge är en något klarare och enklare definition nödvändig för att kunna skapa guidande strategier för att uppnå social hållbarhet och för att undvika att termen förskingras.

Partridge beskriver en definition som menar att social

hållbarhet handlar om "ett samhälle som är rättvist, jämlikt, utan socialt uteslutande och med en anständig livskvalitet, eller uppehälle, för alla."

Detta är en klar definition på social rättvisa men social hållbarhet kräver en vidare beskrivning. Skillnaden mellan social rättvisa och social hållbarhet är det framtidsfokus som ryms inom hållbarhetsperspektivet. Social hållbarhet kräver inte bara social rättvisa nu utan också grundläggande strukturer och processer som garanterar en varaktighet och fortsättning i framtiden. Det behövs enligt Partridge byggas förhållanden som bibehåller och utvecklar ett rättvist samhälle för samtida och framtida generationer.

Partridge försöker ställa samman de viktigaste definitionerna för social hållbarhet och kommer fram till 6 punkter.

Livskvalitet: Även om livskvalitet är svårt att definiera och ganska subjektivt ger den ändå ett användbart fokus till den kvalitativa mänskliga dimensionen av social hållbarhet, som ju till grunden handlar om att höja kvaliteten på människors liv. Man måste dock ha i åtanke att det också handlar om att åstadkomma livskvalitet för människor nu, men inte på bekostnad av människor i framtiden.

Jämlikhet (eller social rättvisa): Eftersom stor ojämlikhet och social uppdelning är tydligt länkad till konflikter och instabilitet, måste pågående social ojämlikhet ses som ett betydande hinder för att man ska uppnå social hållbarhet.

Inkludering: Många betonar dagens nivå av social exkludering som ett av de största hindren för att uppnå social hållbarhet. Social exkludering hänvisar till hur fattigdom och liknande sociala problem exkluderar både fysiskt och socialt från fördelar och möjligheter.

Tillgänglighet: För att nå social hållbarhet behövs tillgänglighet (till resurser, service, och möjligheter) för dem som lever under social exkludering. Det betyder att man måste belysa ojämna nivåer på tillgänglighet till alla livets aspekter såsom, arbete, bostad, levnadsvillkor, service, hjälpmedel, möjligheter att vara delaktig i sociala, kulturella och politiska strukturer, processer och sammanhang.

Ett framtidsfokus: För att man ska kunna anta ett hållbarhetsperspektiv behövs ett intresse för både framtid och nutid. För att nå social hållbarhet måste man skapa ett rättvist samhälle nu och man måste etablera strukturer och processer som garanterar varaktig och ständigt fortsatt rättvisa.

Delaktighetsprocesser: Om man vill uppnå social hållbarhet måste man arbeta med att etablera en inkluderande, konsulterande och delaktighetsprocesser för medborgarmedverkan. Det bör man göra både vid problemställning och i utvecklingen av mål, strukturer och beslutsfattande processer

SOCIAL HÅLLBARHET ENLIGT:

Inom Sverige arbetar man på olika sätt med social hållbarhet.

BOVERKET

Boverket har kommit ut med en rapport med förslag på strategier för hur man ska utveckla hållbara städer och tätorter i Sverige (Boverket, 2004), Rapporten heter *Hållbar utveckling av städer och tätorter i Sverige – förslag till strategi*.

Boverket som är den centrala aktören för hållbar utveckling av städer och tätorter i Sverige gjorde på uppdrag av regeringen en studie av andra länders strategi för hållbar stadsutveckling. I rapporten från studien beskriver man att hållbar utveckling innebär förändringar som samtidigt resulterar i kvalitetstillväxt, rättvis fördelning av social och kulturell livskvalitet och god miljöhänsyn. Man menar att hållbarheten ligger i att målen nås parallellt. En ensidig ökning utan god miljöhänsyn eller god fördelning av social och kulturell framgång vore inte hållbar, inte heller en god miljöhänsyn utan kvalitetstil-

lväxt. Man vill i denna rapport inte särställa de olika hållbarhetsdimensionerna, de är alla lika viktiga i ett hållbart utvecklingsarbete. Men man menar också att Sverige idag ligger långt framme när det gäller miljöteknik och miljövänlig produktionsteknik. Man menar att i Sverige har förståelsen om nödvändigheten av ett symbiotiskt samlevnadsförhållande med naturen inte medfört hinder, utan gett upphov till goda framsteg. Man hoppas att på likartat sätt förnya tillväxtbegreppet till att ses i termer av kvalitet. Man önskar också att genom sammansvetsande vetenskap om begränsningarna i samhällets resurser finna nya möjligheter att sporra social och kulturell livskvalitet. Enligt Boverket är något som är hållbart varaktigt över tiden och bildar därför en säker konstruktionsdel i det fortsatta samhällsbyggandet. Ordet hållbar ligger nära ordet robust, något som klarar en flitig användning och dess varierande situationer och påfrestningar.

I en annan rapport från Boverket (2010) som behandlar socialt hållbar stadsutveckling handlar det både om att arbeta med hela-stadenperspektivet och områdesperspektivet. Ett grundläggande hinder för socialt hållbar stadsutveckling är den rumsliga uppdelningen mellan olika funktioner i staden och bristen på samband mellan vissa bostadsområden och staden i övrigt. Dessa fysiska villkor bidrar till att fördjupa segregation och förhindra integration mellan samhällets olika grupper.

LÄNSSTYRELSEN I SKÅNE

Enligt länsstyrelsen i Skåne handlar social hållbarhet om "att på lång sikt bygga ett samhälle som sätter människans behov och välbefinnande i centrum. Målsättningen är att skapa stödjande miljöer där individen kan tillgodogöra sig kunskap, kompetens, utveckling och hälsa". Länsstyrelsens arbete med social hållbarhet innefattar sysselsättnings-, delaktighets-, jämställdhets-, tillgänglighets-, integrations-, mångfalds-, alkohol- och drog- samt krishanterings-, samhällsplanerings-, och regional tillväxtfrågor. (hemsida, 2011-03-21)

MALMÖ STAD

Områdesprogrammen för en socialt hållbar utveckling i Malmö (Malmö stad, hemsida, 2011) beskriver hur den kommunala organisationen ska anta utmaningen att utveckla det sociala hållbarhetsperspektivet som ska omfatta hela Malmö. Programmet är en långsiktig insats under fem år för att dels höja levnadsvillkoren i områden där välfärden är som lägst dels uppgradera den fysiska miljön. En central tanke i områdesprogrammen är att de ska byggas runt "fysiska skelett" och "sociala muskler". Stora fysiska förändringar ligger i startgropen i alla projektområden. Tågstationer, nya byggnader, förtätning av bebyggelse, parker, stråk, trädgårdar osv. ska alla medverka till att tydliggöra den kapacitet för utveckling som finns i Malmö. Enligt områdesprogrammet läggs det till det "fysiska skelettet" också investeringar i socialt kapi-

tal; människors kapacitet och kunskap, genom skolor, föreningar, bibliotek, it-nätverk och kommunikation för att förstärka möjligheten för människor att påverka sina liv, sina inkomstmöjligheter, sitt boende, sin utbildning (Malmö stad, hemsida, 2011).

SVERIGES ARKITEKTER

I skriften *Hållbar stadsutveckling* skriver Erland Ullstad (2009) om Sveriges arkitekters syn på hållbar stadsutveckling. I punktform har redogör han för hur en hållbar stad skulle kunna åstadkommas. I de punkter som kan antas ta upp social hållbarhet menar Ullstad att social hållbarhet handlar om att staden ska tillåtas vara mångfunktionell, hålla ihop och vara tillgänglig för alla, staden ska vara blandad samt att stadens offentliga ytor ska hålla hög kvalitet och spridas i hela staden. Man menar också att stadens komplexitet och mångfald ständigt måste utvecklas. Kultur, kunskap och kreativitet behöver mötas för att nya verksamheter ska växa fram. Det är viktigt att det enklare, det udda som behöver växa och utvecklas också får rum. Det har ett stort värde för stadens totala utbud. De boende efterfrågar bra bostäder i en trygg, lugn och tillgänglig vardagsmiljö men de söker också stadens puls och utbud. Blandningen av det intensiva och det lugna, det exploaterade och grönskan är viktiga delar av stadens mångfald.

SAMBAND MELLAN STADSRUMMETS FYSISKA FORM OCH DET SOCIALA LIVET

Jag tror att när man som landskapsarkitekt ska arbeta med social hållbarhet så behöver man förstå sambandet mellan stadsrummets fysiska form och det sociala livet.

DET SOCIALA SKAPAR STADEN

I boken *Key thinkers on space and place* beskriver Rob Shields (2004) filosofen Henri Lefebvres tankar om staden och det sociala. Lefebvre hävdade sambandet mellan stadens fysiska utformning och det sociala. Han kritiserade teoretiker som tog rumslighet för givet och inte som något som har betydelse för det sociala livet. Lefebvre såg rummet som något som är en produkt av det sociala livet och som inte bara handlar om hur olika element arrangeras. Han menade att rumsliga mönster är reflektioner av sociala aktiviteter. Alessandro Busa (2009) beskriver i en artikel Henri Lefebvres kritik mot stadens brist på offentliga rum och han hävdade rätten till staden och människornas rätt till stadsliv. Lefebvre menade att man har rätt inte bara till att vara i stadens rum utan också en rätt att delta i staden som en pågående skapelse, produktion och förhandling. Alla har rätt till staden oavsett etnicitet, klass, sexualitet, kön, ålder, funktionsnedsättning, mm. Om staden och de sociala relationerna hela tiden produceras på nytt så är det en produkt och reproduktion av människor och utförd av människor snarare än en produktion av objekt.

KVALITET OCH DESIGN EN FÖRUTSÄTTNING FÖR LIV

I boken *Rum för mening* skriver Erland Ullstad (2006) att den stora utglesningen av våra städer har urholkat stadslivet. Han anser att i den klassiska staden, våra stadskärnor, har det offentliga rummet stort utrymme och konstnärlig gestalt. Det är i hög grad en fri arena för gamla och nya aktiviteter, för mångfald, för vardag och högtid. Han tycker att även förorten behöver attraktiva offentliga ytor. Det behövs program för samband och gemensamma ytor, det behövs konstnärlig gestaltning.

Jan Gehl (2006) skrev i sin bok *Life Between Buildings* att det är de aktiviteter som sker mellan husen som gemensamt skapar meningsfulla och attraktiva offentliga ytor, städer och bostadsområden. Det är aktiviteterna utomhus som gör att människor möts och det är dessa möten som är förutsättningar för att skapa bra städer. Dessa aktiviteter är starkt sammankopplade med stadens fysiska utformning. Sociala aktiviteter sker endast om de offentliga ytorna är av hög kvalitet.

Gehl & Gemzøe (2006) beskriver i boken *Public Space Public Life* hur olika samhällsförändringar har skapat nya behov i samhället. Sociala förändringar har gjort att urban rekreation nu ska erbjuda attraktiv mångfald, det ovanliga och oförutsedda samt möjlighet att möta andra människor. Det sociala och rekreativa värdet på våra

städer måste öka. Ett sätt att förnya städerna till mer tillfredställande sociala och rekreativa platser kan vara att arbeta med designen och materialen. Bra material och samtida designidéer kan addera nya kvaliteter till stadens offentliga ytor vilket kan leda till möten.

I boken *Cities for people* hävdar Jan Gehl (2010) att en visuellt god stad skapar goda förutsättningar för att gå, stanna, möten och uttryck, det betyder att den måste ha en mänsklig skala och ett gott klimat. Han menar även att arbeta med stadens visuella kvaliteter också till stor del handlar om att designa enstaka element och hur dessa element förhåller sig till varandra. Visuell kvalitet involverar det totala visuella uttrycket, estetiken, designen och arkitekturen, menar han. Gehl tycker att stadens rum kan designas så att alla praktiska behov möts men slumpvis kombinerade detaljer, material och färger berövar den på sina visuella förhållanden. Vidare så tycker han att stor vikt kan läggas på designens estetik men då istället försumma de funktionella aspekterna. Istället vill Gehl att alla viktiga aspekter ska flätas samman till en intressant helhet.

SOCIALT LIV OCH MÄNNISKAN

I boken *Svensk Miljöpsykologi* beskriver Rickard Küller (2005) hur ett positivt socialt klimat i staden ökar känslan av tillhörighet och tillfredsställelse, vilket i sin tur leder till ökad social samverkan. Målet för god planering

sågs vara att bidra till social delaktighet för alla, oavsett kön, ålder och ursprung. Detta innefattar en känsla av tillhörighet, gemensamt ansvar och medinflytande. I den moderna staden eller stadsdelen är den sociala delaktigheten ofta dåligt utvecklad.

I sin bok *Cities for People* tar Jan Gehl (2010) upp den mänskliga skalan som en förutsättning för att skapa liv i staden. Men han hävdar också att det är något som ständigt ignoreras inom stadsplanering medan många andra frågor såsom biltrafik får mer fokus. Han menar dessutom att de dominerande planeringsteorierna, speciellt modernismen, har satt låg prioritet på offentliga platser, fotgängare och platser för möten mellan stadens invånare. Jan Gehl anser att liv i staden utgörs av en mångfald och komplexitet av aktiviteter och handlingar, med mycket överlappning och frekventa skiftningar mellan aktiviteterna. Han tycker också att marknadskrafter och arkitektrens trender gradvis har skiftat fokus från relationer och de vanliga, enkla platserna till att handla om enskilda objekt.

MÅNGFALD OCH BLANDNINGAR

Jane Jacobs (2005) beskriver i boken *Den Amerikanska storstadens liv och förfall* hur en levande stadsmiljö fungerar. Hon menar att den är levande mycket tack vare sin enorma samling av små element. Sämre fungerande bostadsområden i städerna med dåligt utbud avstan-

nar och människorna blir ofta missnöjda med området. Det beror inte på människorna som bor där utan det är snarare stadsdelarna i sig. Det saknas en katalysator för att en stadsdels befolkning ska kunna bilda ett ekonomiskt nätverk och en ekonomisk användargemenskap. Jane Jacobs presenterar fyra villkor som måste vara uppfyllda för att en blomstrande mångfald ska uppstå:

Stadsdelen, och så många som möjligt av dess beståndsdelar, måste fylla mer än en primär funktion; helst mer än två. Dessa funktioner måste medföra närvaron av människor som rör sig utomhus på olika tider och av olika skäl, men som kan använda många faciliteter gemensamt.

-De flesta kvarteren måste vara korta, vilket innebär att tvärgatorna och gathörnen måste komma tätt.
-Stadsdelen måste bestå av en blandning av hus som varierar i ålder och skick; en försvarlig del av dem ska vara gamla, så att den nödvändiga avkastningen också varierar. Denna blandning måste vara ganska finkornig.
-En tillräckligt hög koncentration av människor måste finnas i området, oavsett varför de befinner sig där. Detta gäller även de som vistas där därför att de bor där.

Jane Jacobs (0000) menar vidare att den viktigaste egenskapen hos städerna är det stora antalet delar och den stora mångfalden i dessa delar. Mångfald är en

naturlig egenskap hos städer. Hon anser att det är lätt att man börjar tänka på stadens användningsområden ett i taget och analysera staden kategori efter kategori. Men, tycker hon, för att förstå städer måste vi redan från början kunna betrakta kombinationer eller blandningar av olika användningsområden eller funktioner inte separata funktioner. En blandning av funktioner, som är tillräckligt komplex för att öka tryggheten, kontakterna på allmän plats och rörligheten inom stadsdelen, kräver en stor mångfald av ingredienser. Stadsplanerarens viktigaste fråga som den borde ställa enligt Jacobs är därför: "Hur ska städerna kunna alstra en blandning av tillräckligt många användningsområden – en tillräckligt stor mångfald – på en tillräckligt stor del av sin yta för att kunna vidmakthålla sin egen civilisation?" Hon tycker att den mångfald som storstaden skapar vilar på förhållandet att så många människor lever så tätt inpå varandra i städerna, och bland dem finns så många olika smaker, färdigheter, behov, tillgångar och idéer.

ATTRAKTIV STAD SOM INVESTERING

I boken *Cities for People* hävdar Jan Gehl (2010) att det är mer ekonomiskt hållbart att skapa urbana utomhusmiljöer av hög kvalitet. Han menar att det finns direkta kopplingar mellan förbättringar för människorna som använder stadens platser och att skapa levande, säkra, hållbara och hälsosamma städer. Om man jämför med andra sociala investeringar – såsom sjukvård eller

bilinfrastruktur - så är kostnaderna för att skapa urbana platser av hög kvalitet mycket blygsamma.

ATT SKAPA ETT STADSLIV

Jan Gehl (2010) menar i boken *Cities for People* att liv i staden utgörs av en mångfald och komplexitet av aktiviteter och händelser, med mycket överlappning och frekventa skiftningar mellan aktiviteterna. Oförutsedda och oplanerade, spontana aktiviteter är en stor del av vad som gör det spännande med att röra sig och vara i staden. Stadens aktiviteter kan delas in i olika kategorier. Vissa aktiviteter sker under alla omständigheter dessa kan kallas nödvändiga aktiviteter, det är sådant som man måste göra t.ex. gå till jobbet, till skolan, vänta på bussen, lämna varor. På andra änden av skalan finns valbara aktiviteter, dessa sker endast om förutsättningarna är goda det kan vara att stanna och njuta av något eller att sitta ner och bara titta. För att dessa aktiviteter ska ske måste förutsättningarna vara goda. Dessa aktiviteter är de mest önskvärda för att skapa ett bra stadsliv. Planering och design måste användas för att skapa dessa goda förutsättningar. En plats med hög kvalitet innehåller skydd, säkerhet, yta, möbler och visuella kvaliteter. Platser med goda förutsättningar manar till deltagande i platsen. En högre kvalitet på platsen ger också bättre förutsättningar för att sociala aktiviteter sker. Sociala aktiviteter innefattar all typ av kommunikation mellan människor och kräver att det finns andra

människor. Om det är liv och rörelse på en plats så ökar chansen att sociala utbyten. Om stadsrummet är öde och tomt, händer ingenting.

MÖTEN

Jan Gehl (2010) beskriver möten och sociala aktiviteter i *Cities for People* och han menar att de inkluderar ett stort spektrum av olika aktiviteter. Det är många passiva se- och höraktiviteter: titta på folk och på vad som händer. Denna blygsamma, opretentiösa form av kontakt är den mest utbredda sociala stadsaktivitet. Det finns också fler mer aktiva kontakter. Folk som hälsar och pratar med bekanta. Det finns slumpmöten och småprat vid marknadsstånd, på bänkar och överallt där folk väntar. Människor som frågar efter vägbeskrivningar och korta konstateranden om vädret eller när nästa buss går. Mer omfattande möten kan sedan växa ur dessa korta möten. Nya ämnen och gemensamma intressen kan diskuteras.

Gehl menar att se och höra är en stor kategori av sociala aktiviteter det är också en aktivitet som direkt kan influeras av stadsplanering och design. Genom att skapa inbjudande miljöer kan dessa möten ske. Dessa sociala aktiviteter är också en språngbräda till djupare möten. Genom att se, höra och uppleva andra, samlar vi information om dem och samhället runt oss. Det är en början. Att uppleva livet i staden är också roande

och stimulerande underhållning. Scenen förändras hela tiden. Det finns mycket att se: Beteenden, ansikten, färger och känslor. Dessa upplevelser är kopplade till ett av de viktigaste temana i människans liv: folk!

BEGRAVNINGSPLOTS

BEGRAVNINGSPLOTSENS VÄRDE I SAMHÄLLET OCH STADEN

KULTURHISTORISKT VÄRDE

I sin rapport *Kyrkogårdar i framtiden* beskriver Ann-Britt Sörensen (2003) begravningsplatsens kulturhistoriska värde. Hon menar att begravningsplatser har starka kopplingar till hur vår kultur har sett och ser ut. Den uttrycker ett samband mellan oss själva, våra anhöriga, våra förfäder, våra traditioner och vår kultur. Begravningsplatsen är ur historisk synpunkt en mycket intressant plats där det finns personhistoria, världshistoria, konsthistoria och trädgårdshistoria. Det är en fysisk plats med stark identitet och med direkt koppling till våra liv.

Åsa Klintborg Ahklo (2001) skriver i boken *Mellan trädkrans och minneslund* att på begravningsplatsen fogas del till del efter olika tiders behov och krav på gestaltning och det ger den sitt främsta kulturhistoriska värde. Begravningsplatsens kulturmiljö kan tåla mycket av både konserverande och nyskapande tillskott genom att konsekvent bevara hägnader och olika områdets särskilda karaktärer.

I boken *Minnenas trädgård* skriver Ann-Britt Sörensen och Mona Wembling (2008) att Begravningsplatserna talar tydligt om olika tider, om vad som varit modernt och gällt från en tid till en annan. De menar att begravningsplatsen speglar människors och samhällets alla sidor. Begravningsplatserna bär på våra gemensamma minnen, det är minnen som tillhör alla och här kan vi mötas för att minnas (Sandell, 2010).

BEGRAVNINGSPLOTSEN EN PLATS FÖR FRID OCH KÄNSLOR

Våra begravningsplatser förmedlar känslomässiga kvalitetsupplevelser (Sörensen, 2003). Alla som någon gång har besökt en begravningsplats upptäcker vilken mängd känslor man upplever där och ingen annanstans i naturen eller stadens rum (Worpole, 2003). På grund av dessa unika kraftiga känslor så är det centralt för oss att bibehålla och öka begravningsplatsens plats i staden och landskapet (Worpole, 2003).

I *Minnesplatsens betydelse för sorgearbetet* skriver Johan Arvidsson (2001) att sorg drabbar människan med jämna mellanrum, det är en del av livets villkor och

en del av livets kvaliteter. Stundtals framställs förmågan att sörja som en förutsättning för att kunna glädjas. Sorg och glädje går ständigt hand i hand. Att bearbeta en sorg benämns som sorgearbete. Att försättas i sorg kan jämföras med att försättas i en kris, bearbetningsprocessen vid sorg liknar till stor del den vid kris. Vi vet idag att människan bearbetar sin sorg bättre om hon får vistas i en rogivande miljö.

Ann-Britt Sörensen och Mona Wembling (2008) skriver i boken *Minnenas trädgård* att man bör tänka på att begravningsplatsen har en viktig del i sorgearbetet för sörjande. Den kan fylla ett tomrum och fortsätta en avbruten kommunikation. Det är viktigt att begravningsplatsen utgör en värdig inramning för sorgearbetet.

I rapporten *Kyrkogårdar i framtiden* skriver Ann-Britt Sörensen (2003) att en viktig funktion på begravningsplatsen är att de är en plats för stillhet, meditation, sorg och sorgelöshet. För att begravningsplatsen ska fungera måste man ta hänsyn till detta och att omgivningen uppfattar och får möjlighet att uppfatta den osynliga gränsen. I framtiden kan ett behov av platser för just avkoppling och kanske rent av rehabilitering öka. Begravningsplatsen är ett andrum i en jäktad värld.

Begravningsplatsen är en av få leverantörer av frid i staden, menar Ann-Britt Sörensen och Mona Wembling

(2008) i boken *Minnenas trädgård*. Det är en plats som ger möjlighet att koppla av stressen utanför. Begravningsplatsen är formad för att understödja sorgearbete. Det är en meditativ terapeutisk plats som ger möjlighet till kontemplation.

Angela Sandell (2010) menar i *Kyrkogården – plats åt de döda, kraft åt de levande* att vi upplever frid på en plats som känns harmonisk för oss. Begreppet är subjektivt och begravningsplatser bör därför erbjuda ett brett utbud av miljöer. Då skulle platserna bättre kunna uppfylla de önskemål som människor har. Människor skulle kanske besöka begravningsplatsen oftare om det var en mer attraktiv plats ur skönhetsvinkel och en intressantare miljö.

Enligt Bitte Nygren (2006) i boken *Rum för mening* så är det brist på rum för just eftertanke och inre samling i våra städer. Ett offentligt rum där man kan stanna upp, samla energi och kanske, i lägre volym utbyta erfarenheter.

BEGRAVNINGSPLATSEN SOM GRÖNSTRUKTUR
Enligt Ann-Britt Sörensen (2010) i rapporten *Kyrkogårdar i framtiden* så är begravningsplatsen också en viktig del i stadens struktur och grönstruktur. I ett urbaniserat landskap kan begravningsplatserna bidra till förbät-

trad miljö med syregivande växtlighet. Det kan enligt Sörensen vara en grön oas att söka sig till eller ströva igenom. Människor har behov av gröna miljöer, dess positiva påverkan på hälsa och välbefinnande erkänns mer och mer och de bidrar till en ökad livskvalitet och naturupplevelser. Begravningsplatser kan fungera som sådana miljöer. De kan fungera som meditativa miljöer för vald ensamhet och kontemplation, en plats som kan möta människors behov av stillhet, en plats för paus och reflektion. Begravningsplatsen kan och bör vara utformad på ett sätt som hjälper och understödjer ett sorgearbete. Det får heller inte glömmas bort att det ger möjlighet till en stunds trädgårdsskötsel.

Enligt Angela Sandell (2010) i *Kyrkogården - plats för de döda, kraft åt de levande* är den miljömässiga aspekten på begravningsplatsen som stadens lunga vilken renar dålig luft, filtrerar ytvatten och ger ett bättre klimat är betydelsefull. De begravningsplatser som en gång byggdes utanför våra städer är idag en viktig del av staden, som oaser för grönska och djurliv.

Ann-Britt Sörensen (2003) skriver i rapporten *Kyrkogårdar i framtiden* att det finns stora likheter mellan en park och en begravningsplats. Där kan man ägna sig åt promenader, avkoppling, natur-, trädgårds- och skönhetsupplevelser. Båda har en mängd funktioner. Båda har grönska och växtlighet som renar stadsluften

och används till rekreation och hälsa. De stora skillnaderna mellan en begravningsplats och en park är enligt Sörensen att begravningsplatserna används huvudsakligen dagtid, som arbetsplats samt för ritualer och besök. En begravningsplats upplevs som andligt laddad och ofta finns symboler på en begravningsplats som inte finns i en park.

BEGRAVNINGSPLATSENS UTVECKLING GENOM TIDEN

När man under historiens gång har utformat begravningsplatser så har dess design präglats av samhällets trossystem, det kan vara religiösa, politiska och sociala system (Worpole, 2003)

Ann-Britt Sörensen skriver i sin rapport *Kyrkogårdar i framtiden* om hur begravningsplatserna har utvecklats genom tiden. Hon skriver att det alltid funnits traditioner och ritualer kring döden, människan har alltid tagit hand om sina döda. Antagligen har tankar på döden skiftat mycket. De äldsta gravar vi känner till i Sverige är från yngre stenåldern (2700-1500 f.Kr.), då använde man dösar och hållkistor. Under äldre bronsåldern (1500-1000 f.Kr.) användes jordbegravning. Under yngre bronsåldern (1000-500 f.Kr.) tillämpades istället likbränning. Vid folkvandringstiden (400-600 e.Kr.) användes bautasteinar för att markera gravar. Under vikingatiden (700-900

e.Kr.) användes jordgravar, med gravhögar där det växte träd som ett synligt uttryck för att de döda fortfarande representerade kraft.

Medeltiden (900-1530 e.Kr) var den första kristna tiden i Norden och bör ha inneburit en stor förändring i omställningen av gravskicket, nu skulle man begravas på kyrkogårdar och kristendomen krävde att man skulle upphöra att bränna de döda, skriver Sörensen. Kyrkogården var då inte bara en begravningsplats utan också en allmän samlingsplats för tex handel och marknad.

Vidare beskriver Sörensen att vid reformationens inträde (1520-talet) förändrades kyrkogården, den skulle placeras utanför städerna och där fick inte förekomma handel och marknader, platsen skulle istället vara till för andakt och begrundan, men så blev det inte i verkligheten. Världsliga herrar tog över kyrkogårdarna på många platser och då försvann respekten för graven, kyrkogårdsmuren revs, ogräs växte fritt och kreatur betade kyrkogården. Ända fram till 1819 ingick det i klockarens förmåner att låta sina djur beta på kyrkogården, betet var alltså ett nyttointräde och innebar att den måste vara fri från träd.

Enligt Angela Sandell (2010) i *Kyrkogården - plats för de döda*, kraft åt de levande kom under 1700-talet influens-

er till den så kallade parkkyrkogården från Tyskland. Det bidrog parallellt med en engelska landskapsparken och kyrkogårdspoesin, till att inspirera den fortsatta utvecklingen i Sverige. Englands lummiga lantkyrkogårdar bidrog till att flytta ut gravsättningarna ur kyrkorna, som blivit ett sanitärt problem. Det dröjer dock ända till slutet av 1700-talet innan skicket att begrava alla utomhus accepterades.

Sandell beskriver vidare att i oktober 1815 fastställdes att begravingar på kyrkogårdar inom städer och byar måste upphöra. De nya kyrkogårdarna placerades istället utanför städerna. De fick likartat arkitektoniskt utseende med kvartersindelning, symmetriska gångar och signifikativa trädplanteringar. Olika kvarter kunde anläggas med varierande karaktärer och speglade på så vis samhället utanför. Idag har städerna vuxit ikapp dessa kyrkogårdar, som kompletterats ned gräsmattor, minneslundar och meditationsplatser och är införlivade i stadens grönstruktur.

Ann-Britt Sörensen (2003) skriver i sin rapport *Kyrkogårdar i framtiden* att möjligheten till kremering infördes i Sverige under 1880-talet, skälet till detta var hygien och platsbristen, det påverkade kyrkogårdens utformning med minneslundar, askgravar och gravrösen. Stilen var nu nyklassicistisk. Man intresserade sig för hängande växtarter som såg sörjande ut. I och

med allmänna folkbildnings- och försköningssträvanden i samhället i slutet av 1800-talet börjar kyrkogårdsträdgårdar formas, det är kyrkogårdar omgärdade av murar och höga träd och med enskilda gravar individuellt utformade, välvårdade och smyckade med räta gångar som bildar geometriska mönster. Parallellt utvecklas också stora park- och skogskyrkogårdar.

Sörensen skriver vidare att dagens begravningsplatsers utformning, med trädkrans, klippta häckar, formationer och pyntade enskilda gravar, är ca 100-200 år gammalt

Enligt Sörensen, Sandberg, Reijer och Roos (2006) i *Modern kyrkogårdsarkitektur - fem exempel* var det under 1800-talet som vanligt folk började begravas på begravningsplatser i ordnade former. Det var då som begravningsstederna blev kyrkogårdsarkitektur. I våra begravningsanläggningar har olika tidsperioder fått göra sina avtryck. Nu måste dessa anläggningar anpassas efter dagens behov med nya gravskick, många olika trossamfund och nya begravningssteder.

I programmet för den allmänna tävlingen om en ny begravningsplats på Järvafältet i Stockholm (2010) skriver man att begravningsplatsers och kyrkogårdars gestaltning förändrades radikalt under 1900-talet. Man gick från 1800-talets parkliknande kyrkogårdar till en mer modernistisk och naturromantisk stil i skogskyrkogårdar

och landskapskyrkogårdar under 1900-talet. Utvecklingen kan dels hänföras till att kremationer blev vanligare och att dessa också ökade efterfrågan på anonyma gravskick, liksom minneslundan, det blev mer ovanligt med kistgravar. Samtidigt skedde en utveckling för en mer maskinanpassad skötsel som ställde krav på asfalterade gångar, gräs istället för grus, inga häckar eller staket runt gravarna osv.

BEGRAVNINGSPLATSEN NU OCH I FRAMTIDEN
Begravningsplatser, precis som alla andra platser, påverkas av samhällets utveckling skriver Ann-Britt Sörensen (2003) i *Kyrkogårdar i framtiden*. Hon menar att en stor påverkan är den ökade religiösa mångfalden och relationsförändringen mellan kyrkan och staten som skedde år 2000. Även förändringar och tillägg i begravningslagen som ger större friheter till den enskilde påverkar. Sverige har aldrig varit ett monokulturellt samhälle men i och med en större invandring de senaste åren har vi fått ett ännu större utbud av kulturer och även då begravningskulturer. Vi kan förvänta oss att få se en mångfald och en stor variationsrikedom på framtidens begravningsplatser. Ett nytt drag skulle kunna vara att man liksom i val av symbol till dödsannonser får se en mycket mer individuell anpassning av begravningsplatsens utformning. Ett annat nytt drag skulle enligt Sörensen kunna vara virtuella kyrkogårdar, som en följd av den ökade datoriseringen, utvecklingen och utbyggnad

av nya kommunikationsmöjligheter på Internet.

Sörensen menar vidare att begravningsplatskulturen varierar redan nu i olika delar av landet, i städer, på landsbygden, med klimat och tradition. På kyrkogårdar blandas växtlighet och kulturella fenomen i samspel till en stor mix. En annan förändringsfaktor är människors efterfrågan på rekreation och natur som ökar. Historiskt har drastiska förändringar skett på begravningsplatser, så varför skulle det inte även kunna ske nu?

I programmet för den allmänna tävlingen om en ny begravningsplats på Järvafältet i Stockholm (2010) frågar man sig: "Vad är då en modern begravningsplats?" Och svaret tror man bottnar i traditionen men den ska ändå vara flexibel och under ständig utveckling. Lagstiftningen ställer krav på att vars och ens behov ska kunna tillgodoses. Man ser i uterummet i Europa att strömningar pekar på önskemål om mer naturliga sätt att begravas. Där vill man gärna bli begravd i en äng, vid ett träd, kanske plantera ett träd till minne av den avlidne, gravera minnesord i en natursten, osv. Man anser också att det blir mer och mer populärt med halvonyma gravskick, exempelvis askgravplatser och askgravlundar. Nya miljövänligare gravskick kanske utvecklas och de kan ge upphov till efterfrågan av nya gravmönster. Man skriver också att begravningsplatsen kan utvecklas som mötesplats och fungera i ett mer socialt samspel.

Det finns exempel på begravningsplatser i Danmark och Holland som används liksom parker och för rekreation. Men man menar att en modern begravningsplats ska kunna ge utrymme för allas behov, till variation, förnyelse och förändring.

Enligt Angela Sandell (2010) i *Kyrkogården - plats för de döda, kraft åt de levande* är behovet av att blicka bakåt och förstå sammanhang förklarar varför kyrkogårdsutvecklingen inte följer samma förnyelsetakt som samhället i övrigt. Författaren menar också att det kanske är denna beständighet, och naturen, som svarar bäst mot våra andliga behov. Men att förnya en begravningsplats är inte nödvändigtvis motsatsen till att bevara, det ska snarare ses som ett komplement. Det är vårt ansvar att se till att vår nutida historia blir en del av det gemensamma kulturarvet. Ur historiskt perspektiv är ju kyrkogårdens nuvarande utseende relativt nytt.

Sandell menar vidare att begravningsplatser finns överallt och utgör en underskattad samhällsekonomisk resurs. De kan med fördel användas i hälsoförebyggande syfte, de kan vara en viloplats för de nu levande att hämta förnyade krafter på. Begravningsplatsen kan ha fler funktioner förutom att vara platsen för själva begravningsverksamheten. Den kan användas för rekreation och förebyggande återhämtning.

1. SKOGSKYRKO GÅRDEN, STOCKHOLM

I boken *Rum för mening* skriver Bitte Nygren (2006) att i Sverige saknas idag en sammanhållen värdegrund. För många människor, både bland dem som har en etnisk svensk eller annan etnisk bakgrund, fungerar inte kyrkan längre som samlande kraft i vardagen, de stora sammanhängande berättelserna om t.ex. nationalstaten och den kulturella särarten skapar inte längre någon mening. Vårt behov av rituella rum kvarstår dock och det visar sig när olyckor, brott och katastrofer inträffar. Fler platser för andlighet och eftertanke borde beredas och de borde ge möjlighet till en inre dialog och tillgodose individens behov. Uttryckt i arkitektur innebär det ett tidlöst rum som manifesterar beständighet, utan personliga tillhörigheter och med visst mått av offentlighet.

BEGRAVNINGSPLATSEN OCH SOCIAL HÅLLBARHET

Begravningsplatsen är en fysisk och social plats (Sörensen, 2003). Begravningsplatserna har förutom att vara minnesplatser också en annan funktion. De är mötesplatser (Sandell, 2010). De är platser för ritualer och ceremonier dit man kommer för att bearbeta sin sorg, för att möta sina anhöriga och sin historia (Sandell, 2010).

I boken *Minnenas trädgård* skriver Ann-Britt Sörensen och Mona Wembling(2008) att begravningsplatsen är

en plats som är möjlig för möten. Det kan både vara möten med våra avlidna som en del i sorgearbetet men det är också en plats för möten med andra besökare. Begravningsplatsen är en av vår kulturs andliga centralpunkter. Som kulturell plats ger den möjligheter för människor att mötas jämlikt. Här är det meningen att var och en ska få uttrycka sig som han eller hon vill.

Ann-Britt Sörensen (2003) skriver i *Kyrkogårdar i framtiden* att begravningssteder och begravningsplatser är betydelsefulla oavsett kulturtillhörighet. Ett viktigt principiellt ställningstagande är att Sverige har som politisk ideologi att alla invånare ska ha möjlighet att utöva sin religion och ha sin kulturella särart, såvida det inte strider mot grundläggande demokratiska värderingar.

Vi har alla har rätt till att vara på våra begravningsplatser och vi kommer alla en gång dö. Därför borde de vara en möjlig plats för möten mellan olika människor.

BEGRAVNINGSSARKITEKTUR IDAG

Här beskriver jag projekt som har inspirerat mig. Vissa av projekten är mer visionära medan andra är projekt som är realistiska men har hanterat olika problem på ett spännande sätt.

JÄRVAFÄLTET

År 2010 hölls en öppen tävling om en ny begravningsplats som ska byggas på Järvafältet i Stockholm. Enligt tävlingsprogrammet var ambitionen att vinnande förslag ska tillföra området höga arkitektoniska och konstnärliga värden och att begravningsplatsen också kan bidra till identitet och samhörighet för de boende vid Järvafältet (Tävlingsprogram, 2010).

Jag har här valt att presentera tre förslag som var med i tävlingen. Jag har valt ut tre förslag som jag tyckte tog upp intressanta frågor angående hur det sociala kan fungera på en ny begravningsplats och hur en ny begravningsplats kan utformas

TRÄDENS TRÖST

Förslagsställare: Tove Entin, Sverige/Sweden.

I förslaget Trädens tröst har förslagsställaren som grundförutsättning att alla människor har olika önskemål om hur de vill bli begravda. Förslagsställaren vill att platsen ska planeras utifrån en tanke om samexistens, inte bara i trosuppfattning utan även i vardagslivets olika önskingar. Förslaget ska förena begravningsplatsen med de aktiviteter som redan finns på Järvafältet. Det ska bygga en identitet och självförtroende inifrån och det ska grundas i känslan av delaktighet i områdets utveckling och att det befintliga är något betydelsefullt. Positiva krafter som redan finns i området ska lyftas fram.

Förslagsställaren menar att den moderna begravningsplatsen inte längre är bara en plats för begravning utan en park för begravning. Hon skriver att om 1900-talets begravningsplats var en skogskyrkogård, så är 2000-talets begravningsplats en begravningspark. Hon refererar till Assistens Kirkegård (som behandlas nedan) och hoppas på att skapa en liknande parkbegravningsplats genom att behålla den mångfald av funktioner som redan finns på platsen. Genom förslaget behålls också kolonilotterna på området som en symbol

för livets kretslopp.

Förslagsställaren vill skapa en tydlig gräns som ska markera när man tar sig in på begravningsplatsen det gör hon med en serie träribbor som med varierande täthet ger både en transparens och en tydlig markering. I förslaget poängteras att tillgänglighet och kopplingar till omkringliggande.

Förslagsställaren menar att många nya gravskick har uppkommit de senaste åren och gravskick förändras i samma takt som vårt samhälle utvecklas. En spännande idé som förslaget har är att man vill skapa ett helt nytt gravskick vilken kallas trädgraven. Strömningar mot mer personliga och mer naturliga gravskick kan ses på många platser. Naturen och växtlighetens kraft är närvarande i de flesta kulturer och religioner. På trädgraven planteras ett träd i samband med gravsättningen. Idén är att man gravsätter en urna gjord av majsstärkelse som med tiden förmultnar och då ger urnan och askan näring till trädet. Symboliskt blir den avlidne till ett växande träd som blommar om våren. Att plantera ett träd när en person gått bort kan bli en ny begravningsform som både ger den anhöriga en plats med mer personlig prägel och en vacker utformning. Platsen utformas som en fruktträdsund för att skapa en helhet och ge träden goda förutsättningar att trivas.

SKIFTE

Förslagsställare: Nivå Landskapsarkitektur AB, Göran Lindberg, Åsa Drougge, Åsa Johansson, Elin Samuelsson / LLP Arkitektkontor AB, Fredrik Larsson, Mattias Palme, Martin Miljand, Sverige/Sweden

Begravningsplatsen är utformad som långa trädlundar med ängar emellan. Förslagsställarna vill enligt konceptet att begravningsplatsen ska vara utformat för att fungera i en samtida integrerad social och rekreativ kontext där begravningsplatsens besökare möter vandrare och andra användare av fältet. Rekreativa besökare berikas av begravningsplatsens gestaltade naturpark, som står i harmoniskt samspel med sin omgivning. Begravningsplatsen besökare å sin sida, ger sig ut från huvudstråken, till sin gravlund och grav, som ligger skyddad bland träden. En intention från förslagsställaren är ett område ska bli en gemensam målpunkt på Järvafältet för omkringliggande stadsdelar. Ett nätverk av stråk som kopplar samman stadsdelarna och möts i begravningsplatsens centrala entréplats är en viktig del av förslaget. Den centrala platsen fungerar både som en samlande plats och ett vägskaft som skickar besökare till sina respektive mål.

I förslaget arbetar förslagsställarna med ljus och spelet mellan ljus och mörker dels för att skapa stämning men också för att skapa trygghet under dygnets alla timmar.

Gravsystemet i förslaget ska vara flexibelt och rymma olika möjligheter. Om önskan finns att blanda, kan varje lund innehålla både olika gravskick och religiösa traditioner. Men enligt förslagsställaren är det med troligt att mångfald skapas genom att en lund innehåller en kultur eller gravtradition, och att lundar med olika gravskick ligger sida vid sida. Varannan äng lämnas utan gravar för att begravningsplatsen även ska upplevas och fungera som park och mötesplats.

I förslaget är entréplatserna viktiga jobbar som små platsbildningar med likartat uttryck som präglas av enkelhet. Entréplatserna definieras av låga betongmurar och träd, som skapar ett litet entrérum.

LIVETS SKOG

Förslagsställare: Karres en Brands landschapsarchitecten bv, Nederländerna/the Netherlands. Som utgångspunkt gör förslagsställaren några antaganden om begravningsplatsen. Under de senaste årtiondena har begravningsplatsen som fenomen förändrats. Rumsligt har den blivit alltmer inbäddad i den urbana texturen. Socialt har en blandning av kulturer och traditioner uppkommit till följd av det stora flödet av människor. Denna nya position efterfrågar ett nytt synsätt gentemot traditionerna kring gravsättningen.

Förslagsställarna menar också att vårt samhälle ut-

märks av snabb kommunikation och innovation. Bildspråket omger och överväldigar. Platsers konstanta förändring leder till att känsla av mening går förlorad. I tider då tempot verkar vara som mest hektiskt finns ett behov av motvikt, ett tillfälle att sakta ner, att kontempera och reflektera. Förslagsställaren tror att genom att utveckla Järvafältet ges en möjlighet att skapa en plats som är rotat i dagens samhälle och lika så relaterad till landskapets arv. De föreslår en plan som tar sin utgångspunkt i idén om att göra mer med mindre. Att förse platsen med maximal mening via ett minimum av åtgärder ger en långsam och tydlig omvandlingsprocess.

Förslagsställaren vill i sin plan se begravningsplatsen som en integrerad del av livet. En plats som har utrymme för alla och som saknar hierarki mellan såväl social klass som religion.

BEGRAVNINGSPLATSER

Jag tar här upp några begravningsplatser som finns och som behandlar intressanta frågor som handlar om integration och det sociala livet på begravningsplatser idag.

PÅLSJÖ HELSINGBORG

Landskapsarkitekt: Monica Sandberg

I Modern kyrkogårdsarkitektur - fem exempel skriver Monica Sandberg (2006) om den nya begravningsplats som har byggts intill den befintliga anläggningen på Pålsjö kyrkogård i Helsingborg. Projektet initierades 2002 av Helsingborgs kyrkliga samfällighets då det behövdes nya muslimska gravkvarter samt en ny ceremonibyggnad för icke-kristna ceremonier och rituell tvagning. Andra religioners och trosinriktningar, såsom judar, katoliker och ortodoxa kristna, skulle även de kunna få en plats på den nya begravningsplatsen. Den första etappen på begravningsplatsen stod klar 2005.

Kraftiga, formklippta meterhöga avenbokshäckar är den nya begravningsplatsens grundstruktur. De har både en avskiljande och förbindande uppgift och omgärdar de rektangulärt formade gravkvarteren. Samtidigt som de skiljer av så kan man se över dem och ha kontakt med övriga gravkvarter på begravningsplatsen och de

ger en tydlighet i mönstret de bildar. Innanför häckarna kan med fördel kvarteren utformas individuellt för grupperna som nyttjar dem. På så sätt skapas en intressant och varierande mosaik av olika gravkulturer sammanlänkade utan att de behöver störa varandra.

De västra kvarter kvarteren är inte helt omslutna av häckarna utan öppnar sig mot ett centralt mittstråk där ett vattenflöde porlar fram. Vattenflödet ligger som en samlande åder och länkar inte bara ihop gravkvarteren utan förbinder även ceremonibyggnaden med begravningsplatsen.

En idé med utformningen kring den nya ceremonibyggnaden var att ge en ton av medelhavslandskap. Det har man försökt skapa genom en lund av korstörne som med sitt skira glesa lövverk släpper ner solljus på marken där det ligger ljus singel. Nära byggnadens entréer välkomnas besökarna av stiliserade persiska mattor av sedum timjan och gräs.

Under arbetet med den nya begravningsplatsen resonerade landskapsarkitekten kring hur man ska hantera olika trosinriktningar. Det kan fungera utmärkt att låta människor med olika religioner eller trosinriktningar vila i

gravar alldeles intill varandra. Det kan bädda för känslor av rotlöshet att inte få vila samlat med sina trosfränder och väsentligt minska möjligheten att utöva sin religions speciella ritualer och gravkultur. I Pålsjö valde man att skapa olika gravkvarter för olika religioner och trosinriktningar. Det är inget krav att man som t.ex. muslim måste ligga i det muslimska kvarteret men man har den möjligheten.

ASSISTENS KIRKEGÅRD

Enligt hemsidan www.assistens.dk kom Assistens Kirkegård på Nørrebro i Köpenhamn till 1760, då kyrkogården innanför vallarna blivit för trång. Kyrkogården har använts under alla år som den funnits.

Enligt Köpenhamns kommuns hemsida var Assistens Kirkegård nära 100 år Köpenhamns huvudsakliga begravningsplats och är historiskt sett i särskild förknipning med stadens guldår. Många av Danmarks historiska stora figurer har blivit begravda där, såsom Sören Kirkegaard och H.C. Andersen.

(assistens.dk.2011) Assistens Kirkegård är en kulturhistorisk, konsthistorisk och botanisk sevärdhet. En tur på kyrkogården är en estetisk och historisk upplevelse för alla oavsett ålder, den är en oas för stadens invånare och har använts som en park ända sedan den kom till.

Kyrkogårdens nuvarande areal är på 20 ha. Det finns inte något kapell på kyrkogården som används till ceremonier och högtider. Kapellet vid kyrkogårdens huvudingång används istället av det pedagogiska kunskaps- och aktivitetscentret Kulturcentret Assistens.

I en broschyr om Assistens Kirkegård står det att det är kombinationen av många fina gravar, den parkmässiga planen och den ro man får på en kyrkogård, karaktäristisk för Assistens Kirkegård och har gjort den till ett populärt utflyktsmål. När man går på kyrkogården så ingår man i en dialog mellan förr och nu – en dialog, som i särskild grad förmedlas av den speciella ande och skönhets som vilar över Assistens Kirkegård.

Köpenhamns kommun skriver på hemsidan att stora delar av kyrkogården fungerar idag som museiområde och minnespark. Kyrkogården ligger mitt i Nørrebro och är stadsdelens största grönområde. Där finns ett stort urval av både kist- och urngravar och också en stor variation på gravrättsinnehavarnas sätt att minnas på, som ofta präglas av personliga drag. Ca 1/3 av kyrkogården ska år 2020 ha gjorts om till park. Lokalkyrkogården som är placerad mitt på kyrkogården, ska dock bestå fram till år 2150.

I broschyren om Assistens Kirkegård menar man att nutidens stora behov av gröna stadsmiljöer och kultur-

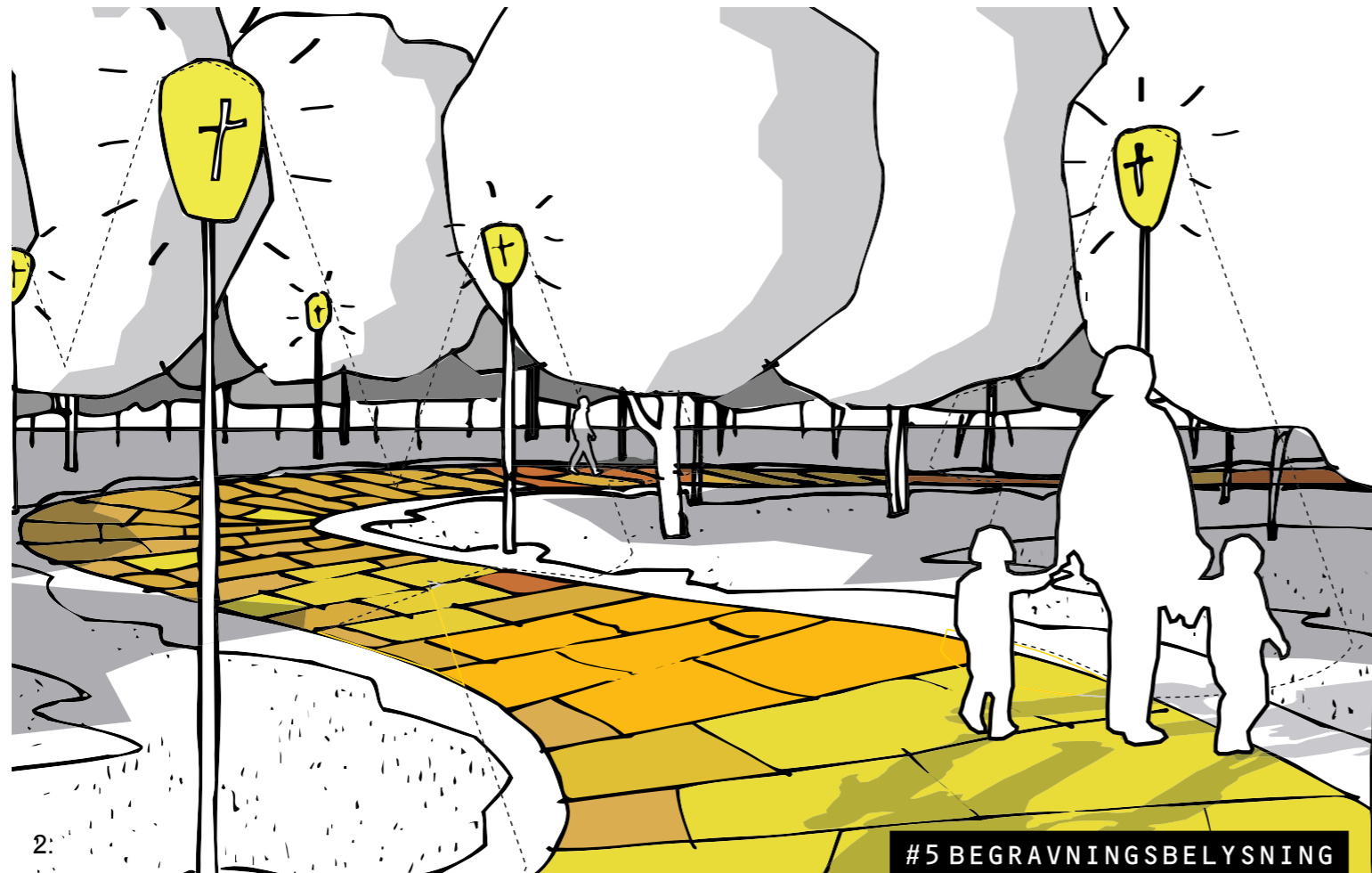
och konsthistoria medför att de boende i den omkringliggande stadsdelen behöver kyrkogården som grönområde. Det har sett till att de nyare delarna av Assistens Kirkegård ska bli till parkområde och lokalkyrkogård för de omkringboende. Den äldsta delen ska fortsätta vara historisk kyrkogård där många monument ska restaureras och planteringar och stigar återskapas som det såg ut på 1800-talet.

Köpenhamns kommuns hemsida skriver att det är tillåtet att sola på stora delar av kyrkogården och att en del av kyrkogården byggs nu om till metrostationsuppgång.

På en hemsida om den nya metron skriver man att metrostationens uppgång kommer att ta upp ca 5 procent av kyrkogårdens yta. Cityringen är en helt ny Metrosträckning som ska köra i en tunnel under city, brostadsdelarna och Fredriksberg. Cityringen ska vara färdig 2018. Men den nya metrostationen så innebär det att här kommer att skapas ett helt nytt stadsrum.

I en artikel av Sonia Schlossman (2009) i tidskriften Kyrkogården säger Gitte Lunding som är forskare och ledare för Kulturcentret på Assistens Kirkegård att det är en mer öppen kyrkogård som är tillgänglig för alla, hög och låg, känd och okänd. Där finns plats för de udda och de mer vanliga.

Jag tycker att den öppna stämningen och spännande mixen av aktiviteter som sker på Assistens Kirkegård bidrar till blir en socialt hållbar plats i staden. Bidragande faktor till detta är dock den täta stadsdelen Nørrebros brist på grönområden. Platsen är en självklar mötesplats och fungerar mycket som en park. Men det som ger denna plats ett extra steg i rätt riktning är den pedagogiska, kulturella och historiska verksamheten som begravningsplatsen tillsammans med kulturcentret står för. Om detta inte var en blandning mellan park och begravningsplats så hade den förmodligen inte varit lika intressant. Som endast park hade den förlorat mycket av sitt historiska och kulturella värde.

ETT PROJEKT

Här tar jag upp ett mycket spännande projekt som handlar om framtidens begravningsplatser. Det är ett projekt som fått mig vidga mina vyer angående vad en begravningsplats kan handla om.

"DEN SISTA BOSTADEN"

Projekt är ritat av arkitektkontoret Testbedstudio i Malmö. I ett mail från Fredrik Magnusson på Testbedstudio berättar han att arkitektkontoret fick en förfrågan om att delta i en utställning. Den skulle handla om framtidens bostäder och skulle svara på frågan "var bor du om hundra år?". Då inte någon av kontorets medarbetare förväntades leva om hundra år blev det istället ett projekt om begravningsplatser.

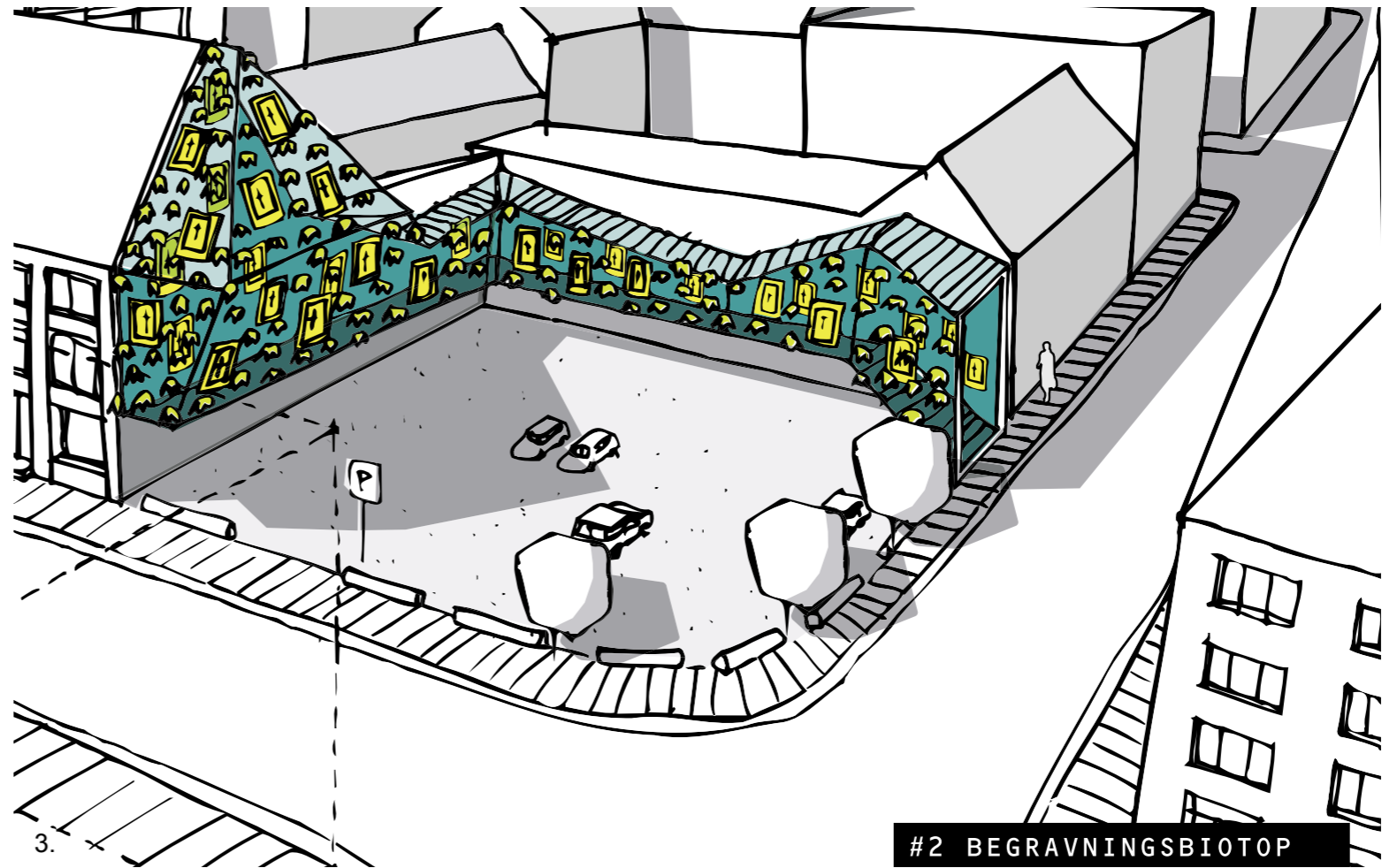
I projektets beskrivning står det att: "Dagens sekulariserade och mångkulturella samhälle manar till nya alternativa lösningar och lokaliseringar av de dödas boplatser i staden. Framtidens begravningsplatser kan utvecklas till ett flerfunktionellt element i staden och tillföra stadsrummet kulturelle, sociala och arkitektoniska kvaliteter. Framtidens begravningsplats är inte bara ett minnesmärke utan även en gångtunnel, en belysningsp-

lan, en gångbro, en kajpromenad, en stadsbiotop eller en utsiktsplats.”

Istället för att anlägga separata begravningsplatser utanför staden lägger man mindre begravningsplatser utspjutt i staden. Projektet innehåller: en begravningsbro, en begravningsbiotop, ett begravningsstak, en begravningsstunnel, en begravningsbelysning och en begravningskaj. Projektet ger möjligheter till: Förtätning av staden, ökad säkerhet och trygghet, ett individuellt val av begravningsplats, närhet till den avlidna, fler investeringar i den offentliga miljön, sekulariserade begravningsplatser, nya private-public partnership.

Projektet hanterar inte uttalat olika trosinriktningar, men genom denna idé kan man låta människor från olika trosinriktningar begravas på särskilda begravningsplatser utan att de blir en avskild del från övriga. Det blir istället en del av staden.

Med detta projekt så skapar man mångfunktionella begravningsplatser på ett helt nytt sätt. Istället för att ta staden till begravningsplatsen och på så vis skapa social hållbarhet så tar man begravningsplatsen till staden och då kan man räkna med att de sociala värdena höjs. Det finns vissa kulturella nackdelar med detta projekt och det kan vara svårt att införa nu, men om hundra år är det antagligen inte omöjligt.

REFLEKTION

PROCESS OCH REFLEKTIONER

I denna del av examensarbetet beskriver jag min process och reflektioner jag har gjort under arbetets gång. Först beskriver jag hur jag har sökt inspiration och sedan hur gestaltningsförslaget kom till.

I olika delar av arbetet har jag valt olika arbetsmetoder. Jag har genom hela arbetet jobbat på ett intuitivt sätt.

Som utgångspunkt för hela examensarbetet var viljan att göra ett gestaltningsförslag. Det var där allt började, det var det som var det viktigaste. Det var också viktigt att gestaltningsförslaget skulle vara platsspecifikt och att jag skulle ha en verklig plats med verkliga förhållanden att utgå ifrån.

Som tema för examensarbetet valde jag att arbeta med social hållbarhet. Jag tyckte att det var en mycket viktig fråga och som i mina ögon måste utredas. Jag ville försöka förstå hur man med ett gestaltningsförslag kunde skapa förutsättningar för social hållbarhet.

Jag kom i kontakt med Moviums forskningsprojekt om kyrkogårdar och genom dem fick jag en uppgift att utreda. De ville att någon skulle utreda integration på

begravningsplatser. Denna uppgift modifierade jag så att det istället för integration handlade om det vidare perspektivet social hållbarhet, som också kan anses innefatta integration.

Jag valde att arbeta med Östra kyrkogården i Malmö av flera anledningar. Det handlades om att det är en begravningsplats med många särskilda begravningsplatser och dels det är en stor begravningsplats där många av Malmös invånare begravs. Dessutom ligger den i ett av Malmös spännande utvecklingsområden, Rosengård. Det innebär att det är en potentiell plats för möten mellan människor från olika grupper i samhället samtidigt som den kan innebära en tillgång och en attraktion för en segregerad del av Malmö.

SÖKA INSPIRATION

Genom hela processen har jag sökt inspiration på olika sätt i olika delar. För att förstå projektet och dess problematik var jag tvungen att få information om olika saker. Jag behövde förstå Östra kyrkogårdens fysiska, historiska och sociala förutsättningar och sammanhang. Jag ville förstå vad social hållbarhet innebar och vad man måste förstå när man arbetar med en begravnings-

plats. Jag ville få en uppfattning om hur man tänker när man skapar nya begravningsplatser eller adderar nya delar till befintliga begravningsplatser.

Jag hade innan jag startade projektet en tes om att när städer förtätas innebär det att trycket på de offentliga ytorna ökar. Genom att studera Östra kyrkogården i ett plansammanhang kunde jag se att Malmö planerade för att förtäta och exploatera i anslutning till Östra kyrkogården. Detta gav relevans till projektet och satte det i ett verkligt nutida sammanhang. Den information som jag presenterar under rubriken "ÖSTRA KYRKOGRÅRDEN I ETT PLANSAMMANHANG" är främst information som stärker min tes och projektets relevans och det var med det motivet som jag sökte informationen.

För att förstå Östra kyrkogårdens fysiska förutsättningar och sammanhang har jag dels studerat platsen i verkligheten och dels studerat kartor och skrivna källor. De analyser jag gjort av platsen utfördes genom observationer på plats. Genom att besöka platsen ett flertal gånger har jag försökt förstå hur den fungerar som plats och i förhållande till sin omgivning. Jag kombinerade olika analysmetoder för att få en bredare bild som sträckte sig längre än det man kan se. Det var genom dessa analyser som jag valde en del av Östra kyrkogården som det kändes relevant att studera närmare. Det som

låg till grund för mitt beslut var att det var ett område som nu var lågt utnyttjat. Delar av mitt delområde var en ickeplats och blockerade mellan de olika delarna av begravningsplatsen. Jag valde att ha med Cronhielmsparken för att begravningsplatsen på ett tydligt sätt skulle möta Rosengård. Jag tyckte också att det var spännande att ha med begravningsplatsens befintliga odlingsområde i mitt förslagsområde.

Det var viktigt för mig att sätta Östra kyrkogården i ett historiskt sammanhang. När Östra kyrkogården anlades gjordes det för att tillfredsställa den tidens behov. Om jag ska göra något nytt med Östra kyrkogården bör jag göra det för att tillfredsställa dagens och kommande generationers behov. Genom att förstå hur Östra kyrkogården kom till kan jag lättare förhålla mig till den fysiska formen och se vad som har potential att utvecklas. För att göra Östra kyrkogården rättvisa med mitt förslag var det också viktigt att studera arkitekten Sigurd Lewerentz ritningar och för att förstå hans idéer.

Genom att se Östra kyrkogården i sin omgivning försökte jag förstå dess potential som socialt hållbar plats. Jag kunde både genom observationer och genom studerande av dokument från Malmö stad (2008) se att Östra kyrkogården idag inte används på ett sätt som fyllde dess potential. Genom att läsa om Rosengård kunde jag också se att området hade behov av en ökad

social hållbarhet. Genom att studera Östra kyrkogården och dess särskilda begravningsplatser insåg jag också att Östra kyrkogården var en potentiell plats där social hållbarhet borde kunna uppstå.

När jag har sökt information om social hållbarhet har jag dels försökt förstå vad det är och vad det innebär att arbeta med social hållbarhet i Sverige. Jag har förstått att det inte finns någon tydlig vedertagen definition av vad social hållbarhet är. I Sverige arbetar man på många olika sätt med social hållbarhet. Jag har varit öppen för olika tolkningar av begreppet och jag inser att jag bara har skrapat på ytan av all den information som finns skriven om vad social hållbarhet är och vad det innebär. Urvalet beskriver sådant som jag fastnat för och som inspirerat mig och är inte en genomgående undersökning.

Under rubriken "BEGRAVNINGSPLOTS" har jag genom en litteraturundersökning försökt förstå vilket övergripande värde en begravningsplats kan ha i samhället och i staden, hur våra begravningsplatser har förändrats genom tiderna, vad en begravningsplats är nu och i framtiden samt om begravningsplatsen är en plats för möten och social hållbarhet. Denna del har gett inspiration till vad en begravningsplats kan vara och vad som är viktigt att tänka på när man utformar en begravningsplats idag.

Projekten i delen "BEGRAVNINGSSARKITEKTUR IDAG" har valts ut på grund av de spännande frågor som projekten hanterar. Att studera inspirerande projekt innebär att jag har fått bättre förståelse för vilka frågor som jag kan hantera när jag arbetar med att förnya en begravningsplats samtidigt som de också ger inspirerande svar på dessa frågor. Projekten från tävlingen om en ny begravningsplats vid Järvafältet i Stockholm valdes inte ut på grund av att de var de bästa eller de finaste utan med anledning av de frågeställningar som förslagsställarna hade valt att hantera.

GESTALTNINGSFÖRSLAGET

Gestaltningförslaget har utformats parallellt med att jag har inspirerats av den information som jag har sökt. Men som landskapsarkitekt inspireras jag inte bara genom undersökningar och litteratur. Jag arbetar inte så. Delvis så har jag genom min utbildning fått en förståelse för hur jag ska hantera de problem som jag har ställts inför när jag ska skapa något utifrån vissa förutsättningar. Det handlar också om att jag genom att jag upplever något, som egentligen inte har något med mitt gestaltningförslag att göra, får en idé eller börjar tänka på något som sedan ger mig en idé.

Carola Wingren (2009) skriver om detta i sin avhandling En landskapsarkitekts konstnärliga praktik där hon menar att i designprocessen är det personliga och

det intuitiva nödvändiga ingredienser. Hon beskriver landskapsarkitektens arbetsmetod som intuitiv och att den kan betraktas som konstnärlig eller experimentell i jämförelse med vetenskapliga arbeten som tar utgångspunkt i teoretiska resonemang och på förhand etablerade begrepp.

Mitt gestaltungsförslag har alltså kommit till genom att jag har inspirerats av sådant jag har läst, människor jag har pratat med och intervjuat, platsens förutsättningar och genom att jag har arbetat på ett intuitivt sätt med hjälp av skissande, tänkande och reflekterande, skrivande, byggande av modell, ritande och illustrerande.

Genom analyser och observationer på Östra kyrkogården och på kartor kunde jag staka ut ett delområde som jag tyckte att extra intressant att arbeta med. Därför att det mitt emellan de olika särskilda begravningsplatserna, det var ett relativt oanvänt område, det gränsade till Rosengård och det innehöll odlingslotter som var en intressant aktivitet. När jag hade valt det området kunde jag lättare skissa och ge form åt de idéer som fanns i mitt huvud. Idéerna handlade till en början om hur man fick folk att mötas med hjälp av fysiska element. Det handlade också om vilka teman jag skulle arbeta med. Jag ville tidigt arbeta med entréer då jag ansåg att det var dessa som skulle leda besökare

in på platsen. Jag arbetade också tidigt med stråket genom platsen runt vilket aktiviteter skulle ske.

Det var när jag hade bestämt mig för att jag skulle göra ett funktionstillägg som min gestaltande process kom igång på allvar. Då kunde jag börja undersöka hur jag kunde få skapa en mer attraktiv plats som skulle locka mer människor. Och hur en mix av människor kunde bidra till platsens sociala hållbarhet. Jag kunde experimentera med olika funktioner och vad de kunde ge. Jag kom fram till att vilket tillägg jag än valde så fick det både negativa och positiva konsekvenser. Jag insåg att i princip ett oändligt antal tillägg var möjliga och intressanta att undersöka vidare.

Att tänka på odling och död ihop kändes mycket främmande och lite äckligt samtidigt som det också kändes spännande, aktuellt och nästan som ett självklart val. Det var en dynamisk och vibrerande kombination som ledde tankarna till livets kretslopp. Jag diskuterade kombinationen med Erik Ljungberg på kyrkogårdsförvaltningen i Malmö och enligt honom fanns det inte några hälsorisker med att äta något som hur vuxit på en grav. Han menade att alla eventuella gifter och avfall från en grav går nedåt med vattnet. Detta innebar att hindren mot att odla nyttoväxter på en grav är etiska bryderier och psykologiska spärrar. Det finns alltså inget att äcklas av. Dessa etiska bryderier och psykologiska spärrar

har inte alla människor. Möjligheten finns att det till och med skulle kunna finnas en efterfrågan på en begravningsplats där man uppmanas att odla.

En idé som jag hade men som jag aldrig genomförde i gestaltungsförslaget handlade om återtagna gravar. Enligt Erik Ljungberg på kyrkogårdsförvaltningen i Malmö tar man tillbaka fler gravar än man ger ifrån sig på Östra kyrkogården. Detta innebär att många gravar står tomma och används inte av någon. Idén var att istället för att delar av begravningsplatsen ska stå tom så skulle man kunna hyra ut tomma gravar som odlingslotter. Om förslaget skulle genomföras i verkligheten hade det funnits mer relevans i att genomföra en sådan idé, eftersom att den idén skulle genomföras genom marknadsföring och administration och inte genom gestaltning. Gestalningen skulle odlingslottsinnehavarna stå för.

När jag hade valt vilket av de olika tilläggen jag skulle använda kunde jag börja lägga ut en form för hur den del av Östra kyrkogården som jag valt att arbeta skulle se ut och vilka aktiviteter som skulle ske var. Jag var tvungen att förhålla mig till dagens situation i området, Östra kyrkogårdens befintliga utformning och Rosengård. Jag funderade och skissade mycket på hur gångstigsystemet skulle se ut, om jag skulle låta det följa den traditionella delens mönster eller om det skulle se helt annorlunda ut. Man skulle kunna säga

att det blev både och. Huvudstigen förhåller sig mera fritt till omgivningen och beskriver den enklaste vägen från ena änden av området till den andra. Medan det övriga gångsystemet bygger på det befintliga på Östra kyrkogården. Anledningarna till att det blev så är samma för båda, att skapa den bästa kommunikationen som möjligt både genom området och till och från Östra kyrkogårdens delar.

Genom att skapa ett tydligt koncept kunde jag skissa på gestaltningsförslaget mera målinriktat. Jag delade in konceptet i tre delar som alla gav en dimension av hur projektområdet skulle se ut och fungera. MOSAIK gav riktlinjer om att projektområdet skulle delas in i mindre områden som förhåller sig till varandra på ett tydligt sätt. GRADIENT gav riktlinjer om hur aktiviteter skulle spridas i området och om de skulle vara mer eller mindre intensiva, det gav också riktlinjer för mängden som möten skulle ske i vilken del. FORM gav en idé om hur formspråket i projektområdet kunde se ut och utvecklas genom området.

Varje del i förslaget kom till för sig men samtidigt i relation till andra idéer. Det är svårt att säga exakt när en idé blir till. Ofta tycker jag att idéerna länge ligger och gror i huvudet. Ibland tar jag tidigt fram pennan och försöker skissa och forma ut vad jag tänker. Sedan låter jag pennan ligga ett tag. Under tiden som pennan ligger

växer idén i huvudet och får en tydligare form. När jag sedan tar upp pennan igen är jag mer säker på vad det är jag vill åstadkomma. Det är nu idén på ett tydligt sätt måste sätta sig i verklighetens förhållanden, måtten måste passas i den form som verkligheten utgör och det måste samtidigt se tillfredsställande ut och fungera för de ändamål som det är tänkt.

Genom att använda dataprogrammet AutoCAD kunde jag låta strukturerna och formerna som jag skissat fram få mer exakta mått, vilket också innebar att jag var tvungen att skissa om dem för att de skulle få proportioner och dimensioner som motsvarade verklighetens mått. Mycket av skissandet handlade om att jag skissade och sedan tog reda på information och skissade om, fick ny information och skissade om igen osv.

FÖRTÄTNING

Idén att ha med förtätning i förslaget fanns länge men realiserades inte förän i slutet. Jag visste tidigt att Malmö stad vill förtäta i Rosengård och därför var det egentligen naturligt att ha med det i förslaget. Men eftersom jag inte ville att projekt skulle vara ett planeringsprojekt ville jag inte gå in alltför mycket på det. För att man skulle förstå förslagets poänger blev det på slutet uppenbart att förtätningens struktur behövde finnas med. Jag utgick från Malmö stads egna idéer om hur sådan förtätning skulle kunna se ut och skissade

fram ett eget strukturförslag. I mitt strukturförslag hade jag även med kolonilotter, vilket passade bra in i temat på den nya delen av begravningsplasten. Det oförtätade Rosengård följer stadsbyggnadsprinciperna för hus i park vilket gör det otydligt var parken slutar och gårdarna börjar. Genom att låta förätningen vara en del av mitt förslag fick begravningsplatsens nya delar en tydlig början. Man förstår var bebyggelsen slutar och begravningsplatsen tar vid.

STRÅKET

Som jag har skrivit tidigare var tanken på ett stråk genom hela området var en tidig idé som också följt med och blivit en del av gestaltningsförslaget. Huvudstigen är det största och viktigaste kommunikationsstråket genom den nya delen av Östra kyrkogården. Jag ville att detta stråk skulle vara väl tillgänglighetsanpassat vilket innebar att det skulle vara av ett material som är lätt att ta sig fram på samtidigt som att det skulle ha en tydlig gräns mot omkringliggande mark. För några år sedan besökte jag Vasaparken i Stockholm som då var ganska nyligen omgjord och nygestaltningen hade gjorts av arkitektkontoret Grontmij. Jag var där för att fota den nya lekplatsen med dess orangea gummikullar och trädäck med öppningar för träd. När jag gick mot lekplatsen från Odengatan slogs jag av den eleganta utformningen av stigen som bestod av mörk asfalt och ljusa remsor på sidorna. Denna utformning har jag an-

vänt och utvecklat i mitt förslag. Jag har breddat sidorna av betong något och låtit stigen vara en aning höjd över marken.

ENTRÉER

Jag hade tidigt idéer om att det var viktigt att arbetat med entréer för att skapa goda förutsättningar för möten. Den entréplats som jag redovisar i en mer detaljerad skala ligger i delområdets sydvästra del. Jag valde att arbetat med den entréplatsen för att det är den entré som möter Rosengård. Rosengård har enligt Malmö stad (2008) en önskan om att få en mer inbjudande entré till Östra kyrkogården. Arbetet med entrén handlade dels om att skapa en riktning in mot delområdet och Östra kyrkogården och dels om att låta olika vägar och sträckningar mötas i en punkt. Det handlade även om att skapa möjligheter för besökare att stanna till och få en inblick i begravningsplatsens nya aktiviteter. Detta försökte jag uppnå genom olika former och riktningar, förlängningar av linjer och formspråk, sittplatser och intresseväckande element samt planteringar och utblickar.

PLATSER FÖR MÖTEN OCH FRID

Studierna av litteratur om begravning och begravningsplatsens roll i samhället och staden, begravningsarkitektur idag samt mitt eget sunda förnuft uttryckte att det var viktigt att förhålla sig till begravningsplatsen

som leverantör av frid. Jag var tvungen att dels förstå begravningsplatsen som social plats men jag var samtidigt tvungen att ge möjlighet för platser där man inte var tvungen att mötas eller platser där mer passiva möten var möjliga. Jag förstod att jag inte bara kunde peppra begravningsplatsen med mötesplatser utan att skapa förhållanden som gav frid och passivitet. Genom konceptet GRADIENT kunde jag skapa både miljöer som gav mycket liv och rörelse men också ytor som var mer fria och enkla. En sådan plats är Ensamheten. Ensamheten skapades för att där skulle man kunna vara ifred, men samtidigt kunna se andra. Här prövade jag att modulera marken så att den blev mer skålformad och omslutande. Sittplatsen på en liten plattform är placerat i skålen riktad mot solen och huvudstigen.

Tanken på någon form av blandning mellan grav och odlingslott var en spännande idé för mig. Jag valde att skapa ett kvarter där man ska uppmanas att odla på graven. Kvarteret ligger samman med det ortodoxa kvarteret och nära den judiska, muslimska och traditionella delen av Östra kyrkogården. Anledningen till att den inte ligger ihop med den traditionella delen är att det inte är möjligt. Malmö stad har vattenledningar som sträcker sig längs hela södra delen av den traditionella delen av begravningsplatsen. Eftersom att det finns en risk för att man i framtiden kommer att behöva gräva sig ner för att komma åt dessa ledningar så är det inte

möjligt att begrava någon där. Själva odlingslotterna är utformade på två sätt. Några är mer fria i sin utformning och andra följer ett strikt mönster och det bygger på konceptet FORM. Begravningslotterna är lite större än en vanlig kistgrav men samtidigt mindre än en normal odlingslott.

SAMLINGSPLATS

Idén med mötespunkten var att skapa en samlingsplats för begravningsplatsens besökare. Eftersom att begravning och odling blev det övergripande temat kändes det naturligt att försöka rita ett växthus med tillhörande odlingar som kunde fungera som en plats där besökarna kan mötas på olika sätt. Platsen för denna mötespunkt blev som jag skrivit i förslaget en brännpunkt mitt emellan begravningsplatsens alla särskilda delar. En särskild begravningsplats är en del av en begravningsplats som är till för andra trossamfund än det traditionellt svenska. Konceptet var guidande för hur formen på denna mötespunkt skulle se ut. Jag ville använda mig av mer organiska och fria former som skapar en dynamik och något spännande. Växthuset förhåller sig till alla intilliggande delar av begravningsplatsen och är utformat för att ge mycket sol. Som jag skrivit i förslaget ska entréerna vara omfamnande och locka inåt. Taket är högre mot norr och lägre i söder för att solen ska nå in. Idén med att skapa en central samlingsplats där olika aktiviteter kan utgå ifrån kom-

mer också från idéerna från vissa av förslagen i kapitlet "BEGRAVNINGSARKITEKTUR IDAG". Det finns till exempel mycket pedagogisk verksamhet och aktiviteter för barn på Assistens kirkegård i Köpenhamn. Skissandet på Mötespunkten började med själva växthuset med trädäcket, hur det skulle möta marken och övriga delar av begravningsplatsen.

MÖBELN

Tanken med att skapa en sittmöbel kom för att det kändes som att sittandet var en förutsättning för att djupare möten skulle kunna ske. Jag tyckte också att det skulle vara intressant att få gå lite på djupet med en design och tänka i en mycket detaljerad skala. Som jag skrev i förslaget så utgick jag från en fåtölj av Sigurd Lewerentz när jag skapade min sittmöbel. Förlagan som jag utgick från var en akvarell som föreställer en 20-tal-sfåtölj. Bilden är inte en ritning och beskriver inte exakt fåtöljens former, material och proportioner utan fick istället vara en inspirationskälla som jag utvecklade efter eget huvud. Jag utgick från den bekväma sittställningen och försökte skapa en egen form som skulle fungera i utomhusmiljöer. Jag fick från min handledare Carola Wingren tips om hur konstruktionen skulle kunna se ut det kunde jag sedan skissa vidare på. Hon beskrev hur man kunde använda sig av en stålkonstruktion som sedan var möjlig att klä i trä. Vi diskuterade också material och hur man kunde göra möbeln så miljövänlig

som möjligt. Jag konsulterade också landskapsarkitekten Kaj Rolf, som har kurser i design och konstruktion av utomhusmöbler, om material och dimensioner. Han hjälpte mig med idéer om hur jag skulle kunna få en hållfast möbel med en vettig konstruktion. Tillslut konsulterade jag smeden Anders Prahl som har erfarenhet från att bygga utomhusmöbler och genom honom kunde jag komma fram till en konstruktion som skulle hålla och fungera tillfredsställande. Jag upplevde att det var denna del av examensarbetet som var mest tillfredsställande. Jag kände att jag fick undersöka något på djupet och att jag fick tillfälle att diskutera min design på ett resonerande sätt. Jag tror att det är mer så en landskapsarkitekt arbetar ute i praktiken.

REFLEKTIONER

När man arbetar som landskapsarkitekt är man aldrig ensam med sin design utan tvingas diskutera den och dela den med andra. Det finns alltid en beställare, en konstruktör en brukare mm som ska få vara med och påverka resultatet. Det är delvis det som gör landskapsarkitektur intressant för mig, att jag får skapa någonting tillsammans med andra. I detta examensarbete har jag inte haft någon tydlig beställare. Jag har istället fått diskutera mina idéer med människor som inte själva har ett intresse av att det jag gör blir bra för dem. Jag har diskuterat med personal på Östra kyrkogården, jag har diskuterat med forskare på Moviums kyrkogårdsprojekt,

jag har resonerat kring Malmö stads planer för Rosengård och önskemål med Östra kyrkogården, jag har diskuterat min design med min handledare till viss del. Men ingen av dessa kommer in med ett intresse som är jämförbart med mitt. Det är självklart positivt för dem om mitt arbete motsvarar deras förväntningar i slutändan men de har inte ett av de grundläggande perspektiv som finns med i en verklig gestaltungsprocess i ett landskapsarkitekturprojekt.

Jag tror att mitt examensarbete hade fått ett mer tillfredsställande resultat om jag hade fått stöta och blöta det med någon likt kollegorna på ett kontor, med någon som tar beställarperspektivet, med några som ska använda platsen och alla tänkbara intressenter, med en konstruktör, en odlingsexpert, någon som arbetar på Östra kyrkogården och som har ett intresse i att mitt arbete blir som han eller hon vill, göra workshops ihop med alla Östra kyrkogårdens trossamfund osv. Men utifrån den tid och de resurser som jag har haft så har det inte varit möjligt starta en sådan stor apparat. Jag har istället fått försöka föreställa mig dessa perspektiv genom litteratur, diskussioner och min egen fantasi.

Om jag skulle göra någonting annorlunda så skulle jag göra arbetet tillsammans med någon och på så vis få en möjlighet att diskutera mera. Att ha en partner ger möjlighet till att otvunget diskutera sina idéer och lösning-

gar vilket leder arbetet längre och ger nya dimensioner. Jag tror också att om jag skulle gå vidare med detta så skulle jag försöka få ett brukarperspektiv på mitt gestaltungsförslag. Jag skulle vilja ha med de människor som kan tänkas använda denna nya del av begravningsplatsen och låta dem vara med, tycka och påverka resultatet.

I min egen gestaltning och design skulle jag helst fortsätta med min sittmöbel. Jag skulle bygga modeller och omforma så att jag fick ett slutgiltigt resultat. Jag skulle gärna bygga modell i fullskala för att förstå formen och sedan revidera den utifrån hur det verkligen känns att sitta i den.

Jag har under detta arbete fått en tydligare bild av min egen gestaltungsprocess. Jag trodde tidigare att det jag gjorde var mera linjärt men genom att rita upp min process som en figur kunde jag förstå den på ett annat sätt. Det ledde till att jag mer kunde acceptera mitt ostrukturerade sätt att arbeta och istället för att förtrycka mitt naturliga arbetssätt med en påtvingad struktur fick jag möjlighet att arbeta mer fritt. Min handledare har trots detta blivit tvungen att förklara att det är en bra arbetsprincip att gå dit där lusten finns när jag har kommit med oroliga frågor om jag ska göra det jag borde eller det jag har lust till att göra just då. Detta bottnar antagligen i en vilja att vara till lags, som är ett psykologiskt

tillkortakommande som antagligen inte hör hemma i denna reflektion. Men jag har kanske till viss del genom att göra detta examensarbete fått möjlighet att råda bot på detta tillkortakommande.

Jag har förutom att få lära mig mer om min gestaltungsprocess och arbetsmetod också lärt mig mycket annat. Jag har lärt mig mycket om social hållbarhet. Hur man som landskapsarkitekt hanterar frågor kring social hållbarhet och hur man skapar fysiska förutsättningar som uppmuntrar ett socialt liv. Jag har fått bena ut frågor kring begravning och begravningsplatser på olika sätt. Vad som är viktigt med begravningsplatser i våra städer och hur man ska tänka som landskapsarkitekt när man anlägger nya begravningsplatser. Det har handlat om att förstå begravningsplatsens problematik och samtidigt förhålla sig till det ökande trycket på grönområden i städerna. Förstå vad man kan göra för att just begravningsplatsen ska fungera som underlag för ett hälsosamt stadsliv. Jag har alltså lärt mig hur JAG gestaltar en socialt hållbar begravningsplats

REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR

Ahlin, J. (1985). Sigurd Lewerentz arkitekt. Stockholm: Byggförlaget

Arvidsson, J. (2001). Minnesplatsens betydelse för sorgearbetet. Gröna Fakta. 4/2001. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet, Movium

Boverket. (2010) Socialt hållbar stadsutveckling - en kunskapsöversikt. Karlskrona: Boverket

Boverket. (2004). Hållbar utveckling av städer och tätorter i Sverige – förslag till strategi. Karlskrona: Boverket

Busa, A. (2009) The right to the city: The entitled and the excluded. The Urban Reinventors. 3/09. 1-9

Engfors, C. & Demarinis, V. Vårt behov av ritualer och rituella rum. I: Engfors, C. (Red.) Rum för mening : om plats och ritual i det postmoderna samhället. Stockholm: Arkitekturmuseet.

Francis, D., Kellaheer, L., & Neopphytou, G. (2005). The Secret Cemetery. Oxford: Berg

Gehl, J. (2010). Cities for people. Washington. Island press.

Gehl, J (2006). Life between buildings: using public space. 6. ed. København: The Danish Architectural Press

Gehl, J. & Gemzøe, L. (2004). Public spaces public life : Copenhagen. 3 ed. Köpenhamn: Arkitektens forlag, Konstakademiens forlag

Grahn, P. (2005). Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar. I: Johansson, M. & Küller, M. (Red.) Svensk Miljöpsykologi. 245-262. Sverige: (Studentlitteratur AB)

Glynn, K., King, G., Kosky, S. & Saborio, G., (2004). Michigan Historic Cemeteries Preservation Guide, Canton, Charter Township of Canton. Sid 145

Jacobs, J. (2005). Den amerikanska storstadens liv och förfall. (C. Hjukström övers.). Göteborg: Bokförlaget Diadlos AB

Jönsson, J-O. (2010). Tillväxt och förtätning. Planering i Malmö. Nr 1. sid 6-7

Klintborg Ahlklo, Å. (2001). Mellan trädkrans och minneslund. Svensk kyrkogårdsarkitektur I utveckling 1940-1990. Alnarp: Stad & Land nr 167

Knabb, K. (Ed.) (1995). Situationist International Anthology, Berkley: Bureau of Public Secret.

Küller, R. (2005). Miljöpsykologins uppkomst och utveckling i Sverige. I: Johansson, M. & Küller, M. (Red.) Svensk Miljöpsykologi. 17-29. Sverige: (Studentlitteratur AB)

Kyrkogårdsförvaltningens redaktionskommitté. (1984). Kyrkogårdarna i Malmö. Malmö: Kyrkogårdsförvaltningen

Larsson, C. (2010). Vägval. Planering i Malmö. nr 1. sid 3

Lynch, K. (1960). The image of the city. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology

Löf, J. (2010) Odlas i Staden för välbefinnande : Om Sevedsbornas upplevelser av Barn i Stans odlingsprojekt. Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp

Nygren, B. (2006). Förord I: Engfors, C. (Red.) Rum för mening : om plats och ritual i det postmoderna samhäl-

let. 9-11 Stockholm: Arkitekturmuseet.

Partridge, E. (2005). 'Social sustainability': a useful theoretical framework?. Sydney: Institute for Sustainable Futures, University of Technology.

Porter, T. (2004). Archispeak an illustrated guide to architectural terms: London. Taylor & Francis Ltd

Rendell, J. (2006) Art and architecture: a place between. London: I.B. Tauris & Co Ltd

Sandberg, M., Sörensen, A-B., Reijer, P. & Roos, L. (2010). Modern kyrkogårdsarkitektur - fem exempel. Gröna Fakta. 3/2006. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet, Movium

Sandell, A. (2010). Kyrkogården - plats för de döda, kraft åt de levande. Gröna Fakta. 3/2010. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet, Movium

Schlossman, S. (2009) Begravningsplats för homosexuella. Kyrkogården 3/2009. 21-23

Shields, R. (2004) Henri Lefebvre. I: Hubbard, P., Kitchin, R. & Valentine, G. (Ed.) Key thinkers on space and place. 208-213. London: (Sage Publications)

Sörensen, A-B. (2003). Kyrkogården i framtiden – Ur

ungdomars perspektiv. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet, Movium. Movium Rapport 3:2003.

Sörensen, A-B. & Wembling, M. (2008). Minnenas trädgård: om kyrkogårdens form och växter. Alnarp: Stad & Land nr 173.

Teknik- og Miljöförvaltningen. & Center for Kirkegårde (2007) Broschyr om Assistens Kirkegård. 2. utgave. Köpenhamn: Köpenhamns kommun

Ullstad, E. (2009). Hållbar stadsutveckling. Stockholm: Sveriges arkitekter

Ullstad, E. (2006). Stadens förlorade rum. I: Engfors, C. (Red.) Rum för mening : om plats och ritual i det post-moderna samhället. Stockholm: Arkitekturmuseet.

Whiting, S. (2003). Going Public. Hunch 6/7 summer 2003. 497-502

Windarp, H (2006). Packning i tid och rum: Korologisk förändring och strategier att hantera trängsel i handelsträdgården, bostadsområdet och på begravningsplatsen. Södertörns Högskola.

Worpole, K. (2003). Last landscapes : the architecture of the cemetery in the West. London: Reaktion books

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Assistens kirkegårds. Hemsida. [online]. Tillgänglig: www.assistens.dk/side1.htm [2011-01-27]

Id-Stories. Hemsida. [online](2011-01-03). Tillgänglig: <http://www.idstories.se/malmo20/> [2011-01-20]

Köpenhamns kommun. Hemsida. [online] (2011-04-04) . Tillgänglig: <http://www.kk.dk/Borger/ByOgTrafik/GroeneOmraader/Kirkegaard/assistenskirkegaard.aspx> [2011-01-27]

Köpenhamns metro. Hemsida. [online] (2010-11-11) . Tillgänglig: <http://www.m.dk/Cityringen/Artikler/For+naboer/Assistens.aspx> [2011-01-27]

Länsstyrelsen i Skåne. Hemsida. [online](2010-02-16). Tillgänglig: http://www.lst.se/_skane/amnen/Sociala_fragor_/Social_hallbarhet+och+Folkh%C3%A4lsa/ [2011-03-21]

Magnusson, F. (fredrik@testbedstudio.com). 2010-11-03. Re: SV: alternativa minnesplaser. Epost till K Isling (l05klis1@gmail.com)

Malmö stad (2010:1) Områdesprogram för ett socialt hållbart Herrgården. [online](2010-08-11). Tillgänglig:

<http://www.malmo.se/download/18.6e0fe7e512c888c52800024626/Omr%C3%A5desprogram+Herrg%C3%A5rden+100823.pdf> [2011-02-10]

Malmö stad. (2010:2) Så förtätar vi Malmö. Dialog-pm 2010:2. [online](juni 2010). Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.4d147ba1286e5bcbb4800055507/F%C3%B6rt%C3%A4tning-PM.pdf> [2011-02-10]

Malmö stad (2008) Rosengård! Strategier för hållbar utveckling i en stadsdel Dialog-pm 2008:1 [online](oktober 2008). Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800012046/Rosengard+Dialog+pm.pdf> [2011-01-20]

Malmö stad. (2009). Hur kan Malmö växa – hållbart? Dialog-pm 2009:1. [online](mars 2009). Tillgänglig: http://www.malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800012048/Vaxa_Dialog+PM-15.pdf#search='dialog+pm+2009%3A1' [2011-01-30]

Malmö stad. (2003). Grönplan för Malmö 2003. [online] Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800012081/Gronplan-for-Malmo-2003.pdf> [2011-03-15]

Malmö stad, Cykelstråket. Hemsida. [online]. Tillgänglig:

<http://www.malmo.se/Kommun--politik/Om-oss/Stadsdelar/Rosengard/Pa-gang-i-Rosengard/Artikelarkiv-Pa-gang-i-Rosengard/Artikelarkiv-Pa-gang/6-7-2010-Cykelstraket---Mollevangen---Rosengard-t-o-r-.html> [2010-11-10]

Malmö stad, Station-Rosengård. Hemsida. [online] Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Om-oss/Stadsdelar/Rosengard/Pa-gang-i-Rosengard/Station-Rosengard.html> [2010-11-10]

Svenska kyrkan. Hemsida. [online] (2008-11-25). Tillgänglig: <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=629134> [2011-02-23]

Sveriges Arkitekter. (2010). Program för allmän tävling om en ny begravningsplats vid Järvafältet i Stockholm. [online](2010-03-09). Tillgänglig: <http://www.arkitekt.se/s51160/f9305> [2010-10-21]

MUNTLLIGA KÄLLOR

Asklund, L. (2010). Intervju. I: K1. P1. 1/4. 14.00.

Ljungberg, E. Landskapingenjör, Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö. Malmö. Telefonsamtal februari 2011.

BILAGA 1

Som bilaga har jag lagt två viktiga utgångspunkter och resonemang som jag har gjort under arbetets gång. Dessa utgångspunkter och resonemang var dels att göra ett funktionstillägg och att det tillägget skulle vara odling.

Jag försöker här fånga hur man kan se på bergavningssplatsens roll i den hållbara staden. Jag tänker mig att om man kan se på begravningsplatsen som en sorts park borde man också utveckla den på samma sätt som om man skulle skapa en socialt hållbar park. Genom det som jag har läst om funktionstillägg tycker jag mig se att det är ett möjligt sätt att skapa social hållbarhet.

Jag försöker också beskriva olika motiv till varför det är en bra idé att odla på begravningsplatsen. De motiv som jag beskriver är symboliken livets kretslopp, odling främjar sorgebearbetning, odling ger social hållbarhet och integration smär att begravningsplatsen redan nu är som en förängning av hemmet eller trädgården.

TILLÄGG

Genom den inspiration jag har fått utifrån att studera Östra kyrkogården, social hållbarhet, begravningsplats och begravningsarkitektur idag har jag kommit fram till att ett sätt att skapa social hållbarhet på Begravningsplatsen är att lägga till en funktion.

BEGRAVNINGSPLATSER ÄR PARKER

Ann-Britt Sörensen (2003) anser i rapporten Kyrkogården i framtiden att en begravningsplats har många likheter med en park. Hon menar även att människors efterfrågan på rekreation och natur ökar, vilket ökar trycket på begravningsplatserna i städerna. Begravningsplatserna är en viktig del av stadens grönsstruktur. I programmet för den allmänna tävlingen om en ny begravningsplats vid Järvafältet i Stockholm (2010) står det att en modern begravningsplats även kan användas liksom parker och för rekreation.

PARKER OCH STADSLIV

Om man kan betrakta begravningsplatser som parker borde man också kunna arbeta med social hållbarhet utifrån att begravningsplatser fungerar som parker. Jane Jacobs (2005) skriver i sin bok Den Amerikanska storstadens liv och förfall om parkens funktioner. Jacobs

menar att människorna är det som ger parkerna liv med sin närvaro och det är människorna som gör parkerna framgångsrika. När människorna håller sig borta leder det till att parkerna blir impopulära och misslyckade. Parker är känsliga platser. Antingen är de väldigt omtyckta och välanvända eller också helt öde. Samtidigt som det läggs väldigt lite resurser på parkerna så är det ofta dem det skryts om. Det är de som ska göra ett nytt område populärt eller förbättra den befintliga staden. Parker används inte bara för att de råkar finnas där, de måste vara attraktiva också.

Jacobs förklarar vidare att om en allmän park inte kan fyllas av besökare genom en naturlig och intensiv mångfald i närheten, måste den förvandlas från allmän park till specialiserad park. En mångfald av användningsområden, som kan dra till sig ett jämt flöde av olika sorters användare, måste medvetet införas i själva parken. Bara erfarenheten kan utvisa vilka kombinationer av aktiviteter som effektivt kan fungera som omtyckta varor i varje specifik park. Men Jacobs tror sig ändå kunna formulera en del brukbara gissningar när det gäller komponenterna. Hon tror inte på ett hänförande landskap med vacker utsikt. Det kan bara fungera som ett komplement. Däremot tror hon på badplatser, fiske, idrottsplatser, tivoliaktiva aktiviteter, platser för teater och musik, platser där barn kan gräva i marken, bygga hyddor och kojor, platser där man flyga drake, dammar

att åka skridskor på, listan kan göras lång. Men som Jacobs konstaterar kostar allt detta pengar. Det räcker inte med att det finns en park. Den måste kostas på för att den ska användas. Hon hävdar kvalitet före kvantitet. Parkerna behöver praktiska påtagliga användningsområden för att verka förädlade och upplyftande för omkringliggande områden. Allmänna parker kan öka attraktionen hos redan fungerande stadsdelar men de drar ner stadsdelar som människor undviker av en rad olika skäl. De förstärker då tristessen, farorna, tomheten.

FUNKTIONSTILLÄGG OCH STADSLIV

Liv i staden utgörs av en mångfald och komplexitet av aktiviteter och händelser, med mycket överlappning och frekventa skiftningar mellan aktiviteterna (Gehl, 2010). Att ge historiska begravningsplatser nya funktioner hjälper till att säkerställa att de blir väl omhändertagna (Glynn m.fl., 2004). Ett multifunktionellt användande kan förebygga olika problem (Glynn m.fl., 2004).

Förtätning sparar tid, transporter blir kortare, kontakt-möjligheter ökar när de agerande är koncentrerade. Denna utveckling gör det möjligt att packa aktiviteter på höjden. Det sparas utrymme och tid genom att packa tätare, till exempel om samma lokaler utnyttjas för olika aktiviteter vid olika tidpunkter. Det innebär också fler människor på samma plats vid samma tidpunkt vilket genererar möten (Windarp, 2006).

Att skapa ett evenemang eller en aktivitet på en offentlig plats är en bra attraktion för att skapa liv. Dessa aktiviteter gör staden intressant, underhållande och oväntad (Gehl, Gemzøe, 2004).

Enligt Sarah Whiting(2009) i artikeln Going Public är Rem Koolhaas en arkitekt som har undersökt tilläggsfunktioner. Dessa tillägg eller korsbefruktningar har förstärkt hans projekt på offentliga platser i staden och gjort dem mer välanvända.

Jane Rendell (2006) skriver i boken Art and architecture: a place between om Bernard Tschumis teorier om dis-, cross- och trans-programming. Enligt Rendell föreslår Tschumi ett sätt för arkitekter att designa sociala rum genom lager av programmering. Cross-programming ger en gammal yta en ny funktion, trans-programming placerar två funktioner som man normalt inte ser tillsammans, och dis-programming sätter två funktioner samman så att den ena kan utplåna den andra. Tschumi arbetade med att addera intilliggande lager av funktioner. Med sin metod gav Tschumi flera användningsområden till sina projekt (Porter, 2004). Genom att kombinera till synes mycket olika funktioner skapas en helt ny funktion på platsen. Den nya funktionen ger upphov till nya kombinationer av funktioner som kan användas av fler människor.

ETT TILLÄGG

Att lägga till en funktion innebär att jag ger begravningsplatsen ett ytterligare program så att den förutom att vara bara begravningsplats också får en till aktivitet/ användningsområde/besökargrupp. Att göra ett sådant tillägg innebär att platsen får en större "kundkrets" vilket gör att det kommer att finnas fler människor på samma yta vilket genererar fler möten.

Förutom besökarna till begravningsplatsen tillkommer besökarna till det nya användningsområdet vilket skulle kunna tänkas generera fler möten mellan de två besökargrupperna och då också mellan människor som inte är helt lika varandra. Ett nytt tillägg och en förnyelse av begravningsplatsen skulle kunna innebära att människor från andra delar av Malmö kommer för att besöka Östra kyrkogården, den agerar då som magnet vilket också det skulle generera fler möten och möten mellan människor som är från olika delar av Malmö. Ett tillägg och en förnyelse skulle också kunna skapa en stolthet för sitt bostadsområde och sin stadsdel bland invånarna i Rosengård vilket i sin tur är en förutsättning för ett gott socialt klimat på platsen.

BEGRAVNINGS- OCH ODLINGSPLATS

Genom att pröva olika funktionstillägg kom jag fram till att jag ville undersöka vidare hur begravnin- g skulle fungera ihop. Därför att se på odling och begravn- ing tillsammans gav upphov till många tankar som jag också kunde härleda till saker som jag hade läst och hört

LIVET OCH DÖDEN

Man skulle kunna betrakta odlingen på begravnings- platsen som en symbol för pånyttfödelse. Vid kyrkliga gravsättningar säger prästen ofta "Av jord är du kom- men, jord skall du åter varda" vilket kommer från Första Moseboken 3:19 "Ty av den är du tagen, jord är du och jord skall du åter bli".

Designade landskap kan spela en stärkande roll och man kan läkas själsligen och känslomässigt av land- skap som bygger broar mellan livet och döden (Wor- pole, 2003). I utformningen av våra begravningsplatser är den tvåhövdade relationen mellan ovan och under jord, av öppen himmel och inspärrande djup grundläg- gande (Worpole, 2003). Att odla på begravningsplatsen gör att man tydligt bygger broar mellan livet och döden, ovan och under jord.

Enligt förslagsställaren till Trädens tröst (2010), från arkitekttävlingen om en ny begravningsplats vid Järvafältet är naturen och växtlighetens kraft närvar- ande i de flesta kulturer och religioner. I förslaget vill förslagsställaren skapa en särskild slags trädgrav. På trädgraven planteras ett träd i samband med gravsät- tningen. Man gravsätter en urna gjord av majsstärkelse som med tiden förmultnar och då ger urnan och askan näring till trädet. Symboliskt blir den avlidne till ett väx- ande träd som blommar om våren. Att plantera ett träd när en person gått bort skulle kunna bli en ny begravn- ingsform som både ger den anhöriga en plats med mer personlig prägel och en vacker utformning.

SORGEBEARBETNING OCH ODLING

Att försättas i sorg kan jämföras med att försättas i en kris. Bearbetningsprocessen vid sorg liknar till stor del den vid kris, vilket i sin tur är en typ av stress (Sandell, 2010). Stress och psykisk ohälsa kan i vissa fall lindras med odling och odling kan ha helande effekter (Grah, 2005).

Enligt Patrik Grah (2005) i Svensk miljöpsykologi så har natur och trädgård använts inom vården ända se-

dan 1800-talet. Under 1970- och 1980-talen fick sådana tankar en pånyttfödelse inom vården efter att ha varit bortglömda en tid. Då arbetade ett antal forskare med betydelsen av att få uppleva naturen för att kunna åter- hämta sig från utmattning. Det kallades restaurativa up- plevelser. Grah beskriver Rachel och Stephen Kaplans teorier som handlar om återhämtning från mental utmat- tning och koncentrationssvårigheter. Han beskriver också Roger Ullrichs teori som handlar om estetisk och känslomässig respons på naturmiljöer vid återhämtning från stress. Dessa teorier fokuserar på platsen för återhämtande och inte så mycket på aktiviteten. Enligt Grah hävdade läkaren och psykologen Poul Bierre att grundläggande drifter hos människor är samhörighet. En viktig del i denna drift är gestaltningens behovet, vilket kan vara odling och aktiviteter som skapar mening och struktur. Grah menar att odlingen blir ett sätt att få kontakt med livets egen process, naturen och dess lagar. Man kan behöva hitta tillbaka till en skapande och lärande livsprocess, vilket ger nyorientering.

I studier i Alnarps rehabiliteringsträdgårdar har Patrik Grah (2005) sett att var patienten mycket pressad och ledsen var den i stort behov av en fysisk miljö som kunde respondera och försiktigt bygga upp individen, så som en trädgård kan göra. Genom patientens del- tagande i odlingen, stimuleras upplevelser som dofter, smak, balans och hörsel.

Enligt Grahn (2005) kan stressade och ledsna människor uppleva att de har svårt att samspela med sin omgivning. De kan behöva bygga upp sin självkänsla och identitet genom någon form av skapande aktivitet. Att så ett frö, vårda den spirande grodden genom att vattna, gödsla och rensa ogräs kan medföra att patienten plötsligt funderar på hur han/hon tar till vara på sig själv. Odlingen får helt enkelt symboliska effekter och ger associationer som kan relateras till en läkandeprocess. Genom att odla skapar man mening och motiv. Att odla ger också dagsljus, är ett tillfälle för motion, det stimulerar sinnesintrycken och ger oxytocen som får oss att känna oss lugna och tillfreds med tillvaron.

ODLING OCH SOCIAL HÅLLBARHET

Charles A Lewis (1992), som har erfarenheter från Community Gardens i Boston, skriver att områden med sociala och ekonomiska problem har stärkts genom anläggandet av gemensamma trädgårdar. Lewis (1992) menar att invånarna genom trädgårdsaktiviteter har träffats mer och skaffat fler nya bekantskaper i området. Det har dessutom lett till att invånarna har fått en stolthet över sina trädgårdar och sitt bostadsområde. Han skriver att när man odlar identifierar man sig med sin odling och bygger då upp ett personligt förhållande till den. När odlingen står i prunkande prakt få man bevis på sin framgång. Dessutom går det varje dag människor förbi som betraktar och beundrar odlingen,

vilket leder till att odlaren blir stolt över sig själv och sin omgivning.

Ischwarbhai C Patel (1992) har undersökt hur sociala värden stärks när man odlar tillsammans i gemensamma trädgårdar. Patel kunde tydligt se att trädgårdarna blev platser för sociala interaktioner och skapade gemenskap. Många av odlarna som författaren studerat lärde känna nya människor och fick nya vänner genom att odla. Även människor som inte var med och odlade brukade stanna och prata med odlarna. Sociala barriärer som tidigare hade funnits bröts ned med hjälp av odlingen.

ODLING OCH INTEGRATION

Johanna Löf (2010) skriver i sitt examensarbete om Sam Bass Warner Jrs bok *To Dwell Is To Garden* där han beskriver varför odling är bra ur integrationssynpunkt. Hon skriver att trädgårdsarbete och att odla är aktiviteter som delas av många olika kulturer. Det är aktiviteter som många kan känna sig hemma i och känna igen. När människor från olika kulturer möts i sitt odlingsintresse börjar oftast var och en med en gröda som de är bekanta med. Det gör att när människor från olika kulturer möts ger det också en stor rikedom i arter, i metoder att odla samt recept för skörden. Genom mötena utbyts dessa kunskaper.

På Svenska kyrkans hemsida beskrivs projektet Stadsjord. Det handlar om att frigöra mark för odling i staden och låta människor med intresse och kunskap om odling odla för eget bruk men också för försäljning. I Högsbo församling i Göteborg har man valt att låta projektet arrendera mark. Församlingen har fått stöd från det interreligiösa rådet i Göteborg som har en bred förankring bland muslimer, kristna och judar i Göteborg. Interreligiösa rådet vill att människor från olika religiösa traditioner och kulturer ska få möjlighet att tillsammans visa sin omsorg om Guds skapelse och sin vilja till förändrad livsstil.

TRÄDGÅRDEN OCH BEGRAVNINGSPLATSEN

Francis m.fl. (2005) skriver i boken *The Secret Cemetery* om kopplingen mellan begravningsplatsen och trädgården. Författarna menar att många anhöriga till avlidna ser graven de besöker som "hem" eller "trädgård". Dessa associationer gör graven till en familjär plats som blir viktig i sorgearbetet. Man förvandlar graven till en del av sitt hem och sin trädgård för att materialisera minnet av den avlidne. I sina studier såg Francis m.fl. att många såg graven som sin egen mark där man hade möjlighet att uttrycka sig och söka tröst.

BILAGA 2

PLANEN

Planen i sin helhet, se löst A2ark.

BILAGA 2 PLANEN

